मा
सि
क

कोङ्पी प्रकाशन-१

श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्यराज्यलक्ष्मीदेवी शाह

शुभ-जन्मोत्सवाङ्क

कोङपी । KONGPIE

[मासिक प्रकाशन]

कार्तिक, २०३७ — November, '80

वर्ष-१, अङ्क-१ — कोङपी/KONGPIE — VOL. 1, NO. 1

प्रकाशक तथा सम्पादक

घल राई

व्यवस्थापक

सुखदा राई

प्रतिनिधि

तिलक चाम्लिङ
जे.छिरिङ लामा: सोलुखुम्बू
भियतकङ किरावा: मोरङ

'कोङपी' कार्यालय:
२१/७७ बागबजार, काठमाण्डौं, नेपाल

मुद्रक: कंकेश्वरी प्रिन्टिङ प्रेस
१४/८५४ यटखाबहाल, काठमाण्डौं

विशेष कोङपी शुल्क:

संरक्षक शुल्क रू० ५,०००।–
आजीवन सदस्य रू० १,५००।–

विज्ञापन दर:

अन्तिम कभर पाता पूरा		२०००।–
,, ,, दोश्रो	,,	१५००।–
साधारण पाता	,,	१०००।–
,, ,, आधाको		५५०।–
,, चौथाई भागको		३००।–
,, आठ वाँ भागको		१६५।–
,, दश वाँ भागको		१५०।–

काठमाण्डौं बाहिर 'कोङपी' को निमित्त सम्पर्क राख्नुहोस !

– सिर्जना स्टोर्स, १/९३ प्रकाशपथ इलाम
– जोशी पुस्तक भवन ५-नारायणगढ-१ भरतपुर, चित्तवन
– गणेश पुस्तक भण्डार मेनरोड, बिराटनगर
– छिनामखुले राई, त्रूनाई
– जनता पुस्तक भण्डार भैरहवा
– मदन राई, चौकीवारी-१९, धरान
– बिश्वहाङ राई, हतुवा भोजपुर

RATE

Nepal	NC	Rs. 10
India	IC	Rs. 10
Hongkong		HK $ 5
Singapore		S. $ 5
Brunie		B $ 5
U.S.A.		U.S. $ 3
U.K.		£ 2

सूचना

आगामि अङ्कदेखि पाठक प्रतिक्रया, प्रश्नोत्तर, पत्र-मित्र, हस्यौली, उखान र गाउँखाने कथा जस्ता सामाग्रीहरू पनि समावेश गर्ने निधो भएको हुँदा सामाग्री पठाउन हुन अनुरोध छ ।

सम्पादकको कलम:

पत्रिकाहरूको स्थिति: वातवारण: सांस्कृतिक विविधता:

चरित्र – चाहना: परिकल्पना:

गर्भकालीन व्यवधानहरू: अनिश्चितता: जन्म र उद्देश्य: सङ्कल्प:

१) **ग**मलामा पनि फूलहरू रोपिन्छन् । तर, त्यस्ता फूलहरू मालिकको निरन्तरको सिंचनबाट मात्र बाँच्न सक्तछन् । सुवासना फैलाउन सक्नेगरी स्वछन्द रूपमा बढ्न र फक्रिन सक्तैनन् । मालिकले बिर्सिदिदा वा छोडिजाँदा त त्यसै पनि मर्दछन् । एकाध चाँही दिउँसो ओइलिने र साँझपख पूनर्जीवनको ढुकढुकीसँग सङ्घर्ष गर्ने गर्दछन् । विहान जब जब निर्दयी घामको चर्को राप चर्किदै गएको हुन्छ, फेरि ओइलिन थाल्दछन् र साँझ पर्नु भन्दा अघि नै कतिपय मर्दछन् । गमलाको घेराउमा बाँच्ने फूलहरू बाँच्नुसँग सधैं जसो यसरी सङ्घर्ष गरिरहेका हुन्छन् । ठीक, त्यस्तै यहाँका पत्रिकाहरू आज बाँच्नु र मर्नुको सङ्घर्षमा ओइलिने र ब्यूँझने गरिरहेका देखिन्छन् ।

वातावरणको सम्बन्धमा यो भन्दा बढी ब्याख्या गरिहनु परोइन ।

लाग्छ; शायद यही भएकोले सम्पादकीय कोर्ने परिस्थिति जुक्टयाउने जमर्कोको क्रममा होला; यहाँका मालीरूपी पत्रकारहरू बेला-बेला ठर्राको ग्लाससँग आत्मकथाहरू अभिव्यक्त गरिरहेका हुन्छन् । वास्तवमा यो स्थितिको आज ठीक कल्पना गर्न सम्भव छैन । भनौं अब—त्यस्तोबाट पाउन सकिने कुरो के नै हुन सक्ला र ? प्रसङ्ग क्रममा भूल्न नसकिने जटिल विषय मध्येको यो एक यहाँको मौजूदा विडम्बना हो ।

२) **हु**नसक्छ, यो अवस्थाको मुकाबला गर्ने वातावरण यहाँ जन्माइएको छैन र त्यसैको परिणामत: "पल्लो गाउँको तारे, यो गाउँको साँढे" हुने रोगका शिकार पनि कतिपयलाई बनाइने वा बनिने गर्दछन् ।

३) **कि**न्तु, ढिस्का-थुम्का, खोंच-बेँसी, लेक-हिमाल, पहरा-कन्दरादि प्राकृतिक बनौटको अनेक रूपले सजिएको यो नेपालमा अनेक सँस्कृतिहरू छन् । पिठिउँका नूनेढाकरहरू रस्सीको सहाराले नदी पार गराउनु पर्ने, जलुका र झयाउ जस्ता जङ्गली झारहरू खाएर प्राण धान्ने, गीठा र भ्यागुरहरू जुक्टयाएर प्रेम-प्रसङ्गहरू वैधानिकता प्रदान गर्ने; इत्यादि प्राचीनतम् संस्कितिहरू यहाँ मौजूदा रहेका छन् ।

अर्कोतिर, यही आदिम संस्कृतिहरू बीच कार, हेलिकोप्टर जस्ता अत्याधुनिकतम् ढाँचाहरूको प्रयोग गर्ने संस्कृति पनि पाइन्छ । गुफामा बस्ने सस्कृति यहाँ छैन । तर, ओडारको सहारामा बाँच्ने सस्कृति राउटेहरूले संचित गरिराखेकै छन् । लिफटवाला र वातावरणाकूलित बंगलामा बस्ने सँस्कृति पनि यहाँ नभएको होइन । वास्तवमा,

पाषाण युगीन संस्कृतिदेखि लिएर राकेट युगका संस्कृतिहरू बीच हामी यसरी बाँचेका छौं ।

४) **य**सरी सांकृतिक विविधताको कारण ओल्टो-कोल्टो, कुना-कन्दरातिर हेर्न र छाम्न पर्ने कुराहरू यहाँ धेरै हुन गएका छन् । अतः एकसुरमा सिङ्‌राउँदै हिड्ने साँढे-रूपी मष्तिस्कबाट मात्र यहाँ सम्पूर्णता नसमेटिने कुरो यसबाट प्रष्ट हुन्छ ।

वास्तवमा, यत्ति भनेरै मात्र पनि पर्याप्त हुँदैन । समाजका चाहनाहरू असीमित हुन्छन् र ती कुराहरू सीमितताको घेराभित्र कदापि गुम्साइरहन सकिन्नन् । कारण, चाहनाहरू मौठ्या हुन्नन् । यी चाहनाहरू कृतिम तरीकाले नकारेर तकारीन पनि सकिन्नन् ।

किनकि, चाहनाहरू शुरू-शुरूमा समस्या जस्ता देखिन सक्तछन् तापनि कुट्टा वा विकास विरोधी हुँदैनन् । प्राणी मात्रको अन्तिम लक्ष्य विकास वा उन्नति गर्नु हो । मानिस भएर जन्मेपछि यसको विपरीत दिशामा जान सकिन्न । विकासको कुरामा कुण्ठा वा वाधा डाल्न सकिन्न भन्नु त्यसैले प्राकृतिक देनको मर्म सकार्नु भन्नु हो । चाँहनाहरू यसै तथ्यसित सम्बन्धित भएर जन्मेका हुन्छन् ।

५) **मू**लतः यी प्रसङ्गहरू नै "कोङ्पी" को परिकल्पनाका खास आधारहरू हुन् । ढाँटेर ढाँटन सकिने र ढाँटनु पर्ने विषयहरू यहाँ केही छैनन् ।

६) **अ**पशोस ! यथार्थता खोल्न लाज नमान्ने हुनुपर्दा यसो भन्न कर लाग्छ कि गर्भ - प्रवेश - कालबाटै 'कोङ्पी'ले अनेक घटना सकार्न पऱ्यो । पहिलो पटक केहि मुद्रण भएको अंश अन्यत्रै भेजो लगाइयो; किनकि, प्रशासनिक निकायबाट प्राप्त गर्नु पर्ने वैधानिकता समयमा प्राप्त गर्न सकिएन । अतः प्रकाशन गर्न नसकिने भयो ।

दोश्रो पटक; प्रेसलाई जिम्मा दिएको ७ वौं दिनमा त त्यसो मात्र भएन । मालीको उमेदवार हुन तम्सेका स्वयं आफू नै डाक्टरको प्रेस्क्रीप्सन बमोजिम "Poison [विष]" भनिने; तर, "आफू+वारदातसँग ••• हरू" ले "तातो पानी" भन्नु पर्ने [तर, अस्पतालबाट डिसचार्ज हुँदा सिधै प्रहरी स्टेशन लगियो र "बाँच्नुदेखि दिक्क लागेर म आफैले यसो गरेको हुँ, आइन्दा यसरी आत्म-हत्या गर्न प्रयास गर्नें छुइन" भन्ने कागजमा सही नगर्दा ड़ेरा पुग्न २ दिन लाग्यो] को असरको कारण अस्पताल पुग्न पऱ्यो । वीर अस्पतालको वेड नं ५२ को "Serious Patiant [सिकिस्त अवस्थामा रहेको विमारी]" भएर पशुपतिघाट जाने कि घर फर्कने भन्ने विषयको अन्तिम स्थितिको सङ्घर्ष गर्दा-गर्दै लामो समय बित्न गयो ।

हुन त धारामा थापिने पानी र सो सँग मिलाइएको 'एशिड' कि कुन्नि के भन्छन्; 'हेर्दामा छुटिन्न' रे, त्यस्तै गन्थनसँग मन्थन नभएकासँग यी सब गन्थन गरेर मर्म छुटिने होइन । अतः यी सब गन्थनले यहाँ कुनै अर्थ राख्दैन । किन्तु, अर्थै राखोस भनेर प्रसङ्ग जोड़ेको पनि अवश्य होइन । गमलामा रोप्ने प्रयत्नमा लाग्दा-लाग्दै स्वयं माली••••••भने समाज या पाठकले 'कोङ्पी' बाट अपेक्षा गर्न सक्ने खास कुरो त के नै हुनसक्दछ र ? किन्तु, "निरर्थक" भन्ने शब्दको पनि 'अर्थ' हुन्छ भने निरर्थकको पनि अवश्य केही अस्तित्व हुन्छ; बस ! यहीसम्मको दृष्टिकोण राखेर "कोङ्पी" रूपी फूलको वियाँ श्री ५ ऐश्वर्यको ३२ औं जन्मोत्सवको शुभ - मुहूर्तको साइत पारेर गमलामा सारिएको छ, तेस्रो पटकको प्रयत्नवाद !

७] **बि**याँ सर्ने हुन् होइनन्, अनि सरेमा पनि खड़ेरी र बतासले हुर्कन, मौलाउन पाउने हुन् कि होइन; सो विषयमा आज यसै भन्न सकिन्न । गाड-चास अथवा सिंचनको लागि हर-प्रयत्न गर्नु मालीको दायित्व हो, सो अवश्य नै हुन्छ । शङ्का नगरौं ! किन्तु, प्रयत्न मात्र सबकूछ होइन । मूलतः वातावरणको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ र त्यो विशेषतः शुभेच्छुकवर्गको शुभेच्छामा बढी भर पर्दछ भन्नुमा अर्घेल्लो हुँदैन ।

८) **भ**ला, पहिलो प्रयत्नमा; सोंचे जस्तो सामाग्री जुटाउन सकिएन— तापनि अहिलेको सन्दर्भमा "कोङ्पी" केही उद्देश्य लिएरै देखापर्न खोजेको हो भन्ने कुरा यहाँ स्पष्ट पनि गरूँ ! ती उद्देश्यहरू यी हुन्:—

(१) देशको अखण्डता, सार्वभौमिकता र राष्ट्रिय एकताको भावना अरू मजबूत गराउन र राष्ट्रियताको सवाल उच्च बनाउनमा योगदान पुऱ्याउन प्रयत्न गर्ने;

(२) इतिहास, भाषा, सँस्कृति भनेका कुराहरू देशको गौरव बढाउनमा सघाउ पुऱ्याउने अमूल्य निधिहरू हुन् । अतः हराउँदै गइरहेका इतिहास, भाषा, संस्कृतिहरूको खोजी जगेर्ना गर्ने सम्बन्धमा सकेको प्रयास गर्ने;

(३) सत्यलाई 'असत्य' र असत्यलाई 'सत्य' भन्न खोज्ने प्रवृतिले मानव नैतिक मूल्यमा ह्राश ल्याउँछ । नैतिक मूल्यमा ह्राश आयोभने— सामाजिक स्थिरता खलबलिने डर हुन्छ। अतः नैतिक मूल्यको पूनस्थापनाको लागि सक्दो प्रयास गर्ने; इत्यादि ।

९) **कि**न्तु, कुनै पनि कदमको आफ्नै प्रकारको निहीत उद्देश्यहरू हुनु स्वभाविक हो, सो बारेमा भट्टाईरहन झन्झट नपरोस भन्ना खातिर मात्र यी सामान्य सिद्धान्तगत उद्देश्यहरू यहाँ प्रस्तुत गरिएका हुन् । शुभेच्छुक या पाठक–वर्गबाट आउन सक्ने अमूल्य सुझावहरू नहुल्न छेकावार लाउन खोजिएको भने अवश्य होइन । समावेश गर्न छुटेका अथवा समावेश नगरी नहुने महत्वपूर्ण प्रश्नहरू अनेक हुन सक्तछन् ।

त्यस अलावा; उचित पाठक प्रतिकृया एवं सुझावको अभावमा कुनै पनि कदमद्वारा निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्न गाह्रो हुन्छ भन्ने कुरा इन्कार गर्नु जस्तो साँढे–प्रवृति अरू केही हुन सक्तैन । अझ भनौं भने – पत्रिका भनेको स्वच्छ अभिव्यक्ति पोख्ने सार्वजनिक मञ्च हुन् । अतः 'कोङ्पी' हरेक सुझावहरूको कदर मात्र होइन; अपेक्षा गर्दछ र यसको लागि दृढ सङ्कल्प–कृत रहेको पनि घोषणा गर्दछ ।

रेड–इण्डयन : अस्तित्व खतरामा छ

पाषाण–युगदेखि जीवन्त यी आदिमजातिलाई बचाउन आवश्यक

वाशिङ्गटन, न्यूयोर्क, क्यालिफोर्नियातिर केहि यस्ता मानिसहरू घुमिहिंड़ेको देख्न पाइन्छ; जो न त गोरा छन्, न त काला छन्, न हिन्दी-चीनी देखिन्छन्, न ल्याटिनी नै। उनीहरूको चेहरा पनि गजबको छ, रङ्ग सफा गोरो नभएर गहुँगोरो अनि धेरै जसोले केश चुच्चो पार्दछन् र पुरानो अथवा पारंपरिक तरीकाले काँधसम्म लामो राख्दछन्। यिनी अमेरिकाका मूलनिवासी हुन जसलाई 'अमेरिकी-भारतीय' पनि भनिन्छ र आदिवासी, रेड इडियन तथा मूलनिवासी पनि। उनीहरूको अतीतको बारेमा भनिन्छ कि पाषाण यूगदेखि त्यम क्षेत्रमा विचरण गर्दै आएका हुन र लगभग चारसय वर्ष पहिले गोराहरूसँग यिनीहरूको समागम भयो। यिनीहरू भारतीय हुनुको बारेमा यो तर्क दिइन्छ कि भारतीय सभ्यता निकै पुरानो छ, संभवत: त्यहाँबाट घुम्दै यहाँ आएर बसे होलान। तर उनीहरूको शारिरीक गठन, भाषा, परिवार, जीवनस्तर आदिबाट स्पष्ट हुन्छ कि भारतीयहरूसँग उनीहरूको निकटता छैन, त्यसै भन्ने गरियो र जुन अहिलेसम्म पनि भनिदैछ, यूरोपीय, अफ्रिकीभने जस्तै।

अमेरिकाका यी मूलनिवासीहरू आज बढि तीव्रताकासाथ अदृश्य हुँदैछन्, तर, के यसको अर्थ उनीहरूको उपयोगिता समाप्त भैसक्यो ? शायद छैन। हुन त **रेड इंडियनहरू सुरक्षित क्षेत्रहरूमा वस्दछन् तापनि अमेरिकी समाजमा उनीहरूको निश्चित भूमिका छ। आफ्नो अधिकार प्रति उनीहरू जागरूक छन्। सरकारसँग उनीहरूको लडाँइ निरन्तर जारी छ। लडाँईको कारण उनीहरूको भूमि सरकारले अधिग्रहण गर्नु हो।** विगत चार शताब्दीदेखि रेड इंडियनहरूले आफ्नो जीवनको लागि लड्दै आइरहेका छन्। अब यिनीहरू **एकजुट भएर लडे भने एकदिन सरकारले उनीहरूको समक्ष घुँडाटेक्नु पर्नेछ।** धेरै खालका वंश र विभिन्न स्वार्थको कारण सामान्य हित टुटफूट भएर रहेको छ। यो **टुटफूटको लाभ गोरा, काला तथा अन्य ती मानिसहरूले उठाइरहेका छन् जो आज अमेरिकी समाजमा घुलमिल भैसकेका छन्। तर, यी मूलनिवासीहरूलाई भने आज दोस्रो दर्जाको नागरिक भनिन्छ,** धेरै ठाउँमा त अछूत जस्तै छन्।

सन् १९७० को जनगणना अनुसार रेड-इण्डियनहरूको संख्या ७, ९२, ७३० थियो। अमेरिकाको पचास राज्यहरूमध्ये यी प्रमुख राज्यहरूमा यिनीहरू यस प्रकार बसेका छन्:- ओक्लाहामा ९८,४८७; आरिजोनामा ९५, ८१२; क्यालिफोर्नियामा ९१,०१८; न्यू मेक्सिकोमा ७२, २८८; उत्तर कारलिनामा ४४,४०६; वाशिङ्गटनमा ३३, ३८६; दक्षिण डाकोटामा ३३,३६५; न्यूयोर्कमा २८३५५; मोंटानामा २७,१३० र मिन्नेसोटामा २३,१२८। यी रेड-इण्डियनहरू ११५ आरक्षिक क्षेत्रहरूमा बस्दछन्। यी आरक्षित क्षेत्रहरूमा बस्नेहरूको संख्या ६,४९,००० छ। धेरै जसो मिसिसिपि नदीको पश्चिममा बस्दछन्। सबभन्दा धेरै आरक्षित क्षेत्र आरिजोनाको नावाहोमा पर्दछ। त्यसपछि उटाह र न्यूमेक्सिकोको स्थान छ। आरक्षित क्षेत्रको क्षेत्रफल २५,००० वर्गमील छ। सबभन्दा थोरै रेड-इण्डियनहरू न्यूमेक्सीकोको पाजोएक पेवलोस गाउँमा छन् –सीर्फ ३३ जना। उनीहरूमा अत्महत्याको दर एक लाखमा ३२ छ, जब कि सामान्य अमेरिकी दर १६ छ, जहाँ रेड-इण्डियन ४५ प्रतिशत वेरोजगार छन् त्यहीं आम जनसख्यामा वेरोजगारी ६ प्रतिशत मात्र छ। आम अमेरिकीहरूको ५० प्रतिशतको तुलनामा सन्१९७१मा सिर्फ१८ प्रतिशत रेड इण्डियनहरूले कलेजहरूमा प्रवेश लिए। यिनीहरू ४९३ वंशका छन् र सबै वंशले आफूलाई पुरानो र सर्वश्रेष्ठ ठान्दछन्। आपसी मतभेद र फुटको कारणले नै उनीहरूको गाउँको खनिज पदार्थहरू र अन्य श्रोतहरूको शोषण सम्पन्न अमेरिकी-खास गरेर यहूदीहरूले गर्दछन्। सन् १९७५को तथ्यांक अनुसार आम अमेरिकीहरूको प्रति व्यक्ति वार्षिक आय ५,८६९ डलर थियो भने त्यहीं समय रेड-इण्डियनहरूको १,५७३ डलर मात्र देखियो। सबै अमेरिकीहरूको औसत आयू ७०.९ वर्षको छ भने रेड-इण्डियनहरूको ६५.१ वर्ष मात्र छ।

रेड-इण्डियन नेताहरूको भनाई छ कि **आज हामी शोभाको चीज भइसक्यौं। हामीलाई विदेशीहरू समक्ष 'प्रदर्शित' गरिन्छ।** यस्तो किन? हाम्रोआफ्नो सँस्कृति छ, हाम्रो लोक सँगीतछ, हाम्रो लोकपरम्पराहरू छन्। तो प्रदर्शित गरिनु पर्दछ। उनीहरू चाहन्छन् कि आरक्षित क्षेत्रहरूमा वंश-स्वशासन होस। उनीहरू यी सम्झौता अनुसारको शासन चाहन्छन् जो सरकारसँग गरेका थिए र ती सन्धी [सम्झौता] ले नै उनीहरूलाई असाधारण मानिसको कोटीमा राखेका थिए। उनीहरूलाई अनौठो अधिकार र विशेषाधिकारहरू प्राप्त छ।

रेड-इण्डियनहरूको लागि आरक्षण प्रणाली र विबिन्न वंशहरूसँग सन्धी गर्ने चलन त्यसैबेला देखि चल्दै आएको हो जब अमेरिकामा ब्रिटेनको शासन थियो। यद्यपि ब्रिटेन सरकारले यो स्वीकार गर्दै थियो कि जुन क्षेत्रहरूमा रेड-इण्डियनहरू बस्दछन्; त्यहाँ उनीहरूको प्रभूसत्ता छ तथापि यी वंशहरूको राजनैतिक दर्जालाई स्वीकार गर्ने गरिन्थ्यो। केहि निश्चित सीमाभित्र यी वंशहरूको आफ्नो भूमिमा पूरा अधिकार थियो जहाँ उनीहरूलाई आफ्नो वशको नियम तथा परम्परा अनुसार शासन गर्ने स्वतन्त्रता दिइन्थ्यो। सन् १७७६ मा अमेरिकी स्वाधीनता पछि पनि रेड-इण्डियनहरूसँग भमि सम्बन्धि सन्धिहरू हुँदै आएका थिए, तर सन्१८७७ मा काँग्रेस (अमेरिकी संसद अ.) ले यस प्रथालाई समाप्त गरिदियो। त्यस बेलासम्म सयौं सन्धिहरूमा हस्ताक्षर भै सकेको थियो र त्यस्को अमोनुदन पनि भै सकेको थियो। यी सन्धिहरूलाई लिएर कानूनीहरूले प्रश्न उठाए पनि: सन्धिहरू त दुई प्रभूसत्ता सम्पन्न राष्ट्रहरूको बीचमा हुन्छ, जब कि रेड-इण्डियन त अमेरिकी व्यवस्थाको अंग हुन्। अमेरिकी विधिवेत्ताहरूको तर्क छ कि परम्परागत

कोइली १/ कातिक,०३७

भूमि प्राप्तीको लागि यस प्रकारका सन्धिहरू आवश्यक छन्, तर, यसको अर्थ यो होइन कि रेड-इण्डियनहरूलाई प्रभूसत्ता गम्पन्न राष्ट्र नै दर्जा प्राप्त छ।

भूमि सम्बन्धि सन्धिहरूलाई लिएर सरकार रेड-इण्डियन अथवा यी आदिवासीहरूको बीचमा निरन्तर मतभेद चल्दै आइरहेको छ। रेड-इण्डियनहरूको भनाई छ कि उनीहरूको आरक्षित क्षेत्रहरूमा आज तेल, ग्याँस, कोइला र यूरेनियम जस्ता चीजहरू धेरै मात्रामा प्राप्त हुन थालेको छ र त्यसैको लागि केन्द्रीय सरकारले उनीहरू- आपनो भूमिबाट बन्चित गर्दै।

– अनु० **टंक लोहरूङ**

[साभार: 'दिनमान'; पृष्ठ-१७–२३; अगस्त, १९८०, समाचार भूमि]

कस्तो हरे मनपरी ?

–भोजभक्त कडेल
महेन्द्र-रत्न क्याम्पस

हे माता ! जननी नेपाल भूमि हे ! सन्सारकी सुन्दरी,
दियौ जन्भ सहेर दु:ख मनको, ऊँ वागको फूलसरी
हुर्किउँ सबै त्यो काख भरिलो, पारेर तिम्रो जहाँ,
छैनन् भेद र भाव जात दुई छन्, छोरा र छोरी यहाँ।

खेलुन खाई, बढी यो पुण्य–भूमिमा, मेरा सारा सन्तति,
हुन् एकै परिवार छैन अरू कोहि, तिम्रा थिए मन भरि।
कस्का सन्तति हुन यी ब्राम्हण अनि, क्षेत्री कउन सन्तति,
को हुन वैश्य अनि यी शूद्र कुन हुन, कस्तो हरे मनपरी ?

ब्राम्हण, क्षेत्री र वैश्य, शूद्र तँ भनी, कुन देवले भन्दियो ?
तँ सानु म ठूलो भनी मत दिने, हाय ? दूष्ट त्यो कुन थियो ?
लेखी ग्रन्थ नकामका अधर्मले, व्यथ प्रचाऱ्यो किन ?
द्यौता हुन्छ भनी कुन पुरूषले, देख्यो अरे कुन दिन ?

राई समाजमा प्रचलित विवाह–विधिका चरणहरू

– घल राई

सामान्यत: युवा र युवती बीचको प्रणय–सूत्र-लाई मर्यादा तथा सामाजिक वैधता प्रदान गर्नु नै विवाह हो। सामाजिक प्रथा, चलन, विश्वास र मान्यताको आधारमा अपनाई आएको प्रक्रया अनुरूप सम्पन्न गर्ने ढाचा "विवाह विधि" हुन्। समयको गतिमा भाषा, संस्कृति, धर्म जस्ता कुराले र प्रदेशको आधारमा विभक्त विभिन्न मानव समुदायले यसलाई आ-आफ्नै धर्म, संकार तथा जातिगत् चलन अनुसार सम्पन्न गर्ने गराउने पर-म्पराको विकास गरेका छन्। आफ्नै परम्परा, चलन, रीत, विश्वास तथा इतिहासप्रति गर्व गर्ने राईहरू पनि अपवाद हुन नसक्नु स्वभाविकै हो। अत: उनीहरूले पनि आफ्नै प्रकारको प्रथा जगेर्ना गर्दै आएका छन्।

जातिगत् प्रथा तथा संस्कार अनुसार राईहरू आफ्ना नातागोता र परिचित इष्टमित्रहरू जम्मा गरी भोज खुवाउनु, हर्ष बढाई गर्नु, रमाइलो गर्नु र दाम्पत्य जीवन गाँस्न गइरहेका नव-दुलहा-दुलहीलाई आशिष दिनु र शुभ-कमना व्यक्त गर्नु सम्मको दायरा भित्र विवाहको अर्थ सीमित गर्दैनन्, बरू अनन्त-जीवन-चक्रको महत्व-पूर्ण सामाजिक शृङ्खलाको अभिन्न र भभिलेखमय इति-हाँसको सूत्रधार तथा अर्वजित र नैसर्गिक दायित्वको रूपमा ग्रहण गर्नु पर्ने सामाजिक दायित्वको बोध गर्दछन्।

अत: परम्परागत् प्रक्रया अपनाई सम्पन्न गर्ने जातिगत् यस चलनलाई उनीहरू पूख्यौंली सम्पत्ति ठान्दछन्। वास्तवमा, उनीहरूको जातिगत् वैवाहिक विधिको उल्लेखनीय विशेषता पनि यीनै हुन्।

राई परम्परामा पाइने विवाहका प्रकार सामान्यतया निम्न प्रकारका छन्, जस्तो:—

१) दोइत्मा ताइत्मा
१) सोइन्मा ताइत्मा
३) तोङमा तामा
४) साइत्मा ताइत्मा

परम्परागत यी चलनहरूमध्ये 'दोइत्मा ताइत्मा' - प्रथा सम्मान र गर्वका प्रतीक मानिन्छ। यस आधारमा 'सोइन्मा ताइत्मा' दोश्रा दर्जाको हो भन्न सकिन्छ भने 'साइत्मा ताइत्मा' प्रथा आजकल कसैले पनि रूचाएको देखिन्न। किनकि, यो जवरजस्ती प्रथा हो, यसमा केटाको इच्छा बाहेक कसैको स्वीकृति आवश्यक पर्दैन। तर, 'सोइन्मा ताइत्मा' प्रथामा भने केटा र केटी बीचको पूरा मन्जुरी र केटीको अविभावकमध्ये कसैको मन्जुर र कसैको बेमन्जुर भएको अवस्थामा खासगरी यो प्रथाको सहरा लिने गर्दछन्। सोउन्मा ताइत्माको अर्थ 'फकाई ल्याउनु' हो।

'तोङमा तामा' प्रथा 'प्रेम विवाह' हो; यसमा कतिपय अविंभावकहरू खुशी हुन्छन् भने कतिपय बेखुशी पनि हुन्छन्। तर अस्वीकार चाँहि गरिन्न। बरू नव-दुलहा-दुलहीहरूको भविष्य वारे उनीहरू नै स्वयं जिम्मे-वार हुन्छन् भनी चिन्ता गरिन्छ। किन्तु, नयाँ पीढिहरू यसप्रति नै बढी अभिमूख हुँदै गएका देखिन्छन।

किन्तु, चारै प्रथाको अन्तिम रूप प्रदान गर्ने विधिमा भने किसिम अनुसार औपचारीकताका केही चरणहरू कटौती भए तापनि आधारभूत विधिहरू भने कसैले वर्जित गर्न वा फरक पार्न सक्दैनन् । यतिसम्म कि जीवनकालमा वास्ता नगरिए तापनि मृत्युवाद ती विधिहरू पूरा गर्न सन्तानहरू बाध्य हुन्छन् । राई परम्पराको लागि यो एउटा महत्वपूर्ण विशेषता अवश्य हुन् ।

सामाजिक दृष्टिले सम्मानित र सर्वमान्य प्रथा "दोइत्मा ता'इत्मा" हो जो अघि नै भनियो । आजतक व्यवहारमा साला-खाला९५ प्रतिशतले यही प्रथा अपनाउने गर्दछन् । यस अन्तर्गत् निर्वाह गर्नुपर्ने विधिका चरणहरू सामान्यत: निम्न छन् ।

१) चुइत्मा दोइत्मा चरण,
२) चुकुवा पाक्मा चरण,
३) चेप्सी खात्मा चरण,
४) वात्तोङ खोक्मा चरण,
५) दाप्या हुत्लुङ खइत्मा चरण,
६) माङदा पाक्मा चरण,
७) छाछोङमा चरण

[१]चुइत्मा दोइत्मा चरण:– विवाहको क्षेत्रमा पाइलाचाल्दा प्रारम्भिक प्रयास स्वरूप गरिने "चुइत्मा दोइत्मा" प्रथम चरम हो । विधिका दृष्टिले यसको खास महत्व हुँदैन । तर, परम्परागत चलनका दृष्टिले भने अझ यो निकै महत्वपूर्ण अध्याय मान्दछन् । खासगरी सामा:-जिक नैतिकता र शिष्टताका कुराहरू यसमा पर्दछन् । सीर्फ यति हो कि विधिका दृष्टिले वाध्यकारी मानिन्न ।

राई समाजमा केटीको अविभावक तर्फबाट केटा खोज्ने चलन बिलकूलै पाइन्न । किनभने-केटीको अविभावक तर्फबाट केटा खोजी गर्नुको अर्थ केटीको महत्व घटाउनु हुन्छ भन्ने ठान्नु उनीहरूको जातिगत परम्परा हो । खोजी गरेमा सामाजिक प्रतिष्ठाका दृष्टिले हल्का हुने ठान्दछन् । त्यसैले राईहरू केटाको खोजी नगर्नुमा नै इज्जत सम्झने गर्दछन् । अपमान र बेइज्जत हुने कार्य-बाट सदा अलग रहने प्रयास गर्नु र स्वाभिमानीताप्रति सजग रहनु राईहरूको जातिगत विशेषता नै हो; अत: उनीहरू सँधै यसको रक्षा गर्ने प्रयास गर्दछन् ।

केटापक्षहरू पनि त्यस्तै नै हडबडमा अघि बढेर आफ्नो ईज्जत तथा प्रतिष्ठामा धब्बा लाग्न सक्ने काम गर्दैनन् । स्वाभिमानीताको रक्षाको खातिर संयम र विवेकशील भै अघि बढ्नु नै उचित सम्झन्छन् । अत: यस कामको लागि उनीहरूले अति होशियारपूर्वक कूटनैतिक दायित्व निर्वाह गर्नुपर्ने परम्पराको जगेर्ना गर्दै आएका छन् । यस अनुसार कदाचित् प्रस्ताव अस्वीकार भएमा पनि स्वाभि-मानीतामा आँच आउन सक्दैन ।

अत: विवाह योग्य भएका छोराको निमित्त उप-युक्त र मनले खाएको कुनै चल–कुटुम्बेरी केटी छ भन्ने पत्ता लाग्यो वा थाहा भएकै भए पनि सामाजिक दृष्टिले उपहासको पात्र बन्न नपरोस भन्ना खातिर सर्वप्रथम आ–आफ्ना दाक्मित्छाहरू मार्फत ठट्टिने क्रममा मात्र सामान्यत: प्रसङ्ग उठाउने गर्दछन् । अत: अप्रत्यक्ष रूप वाट मनोभाव बुझी सकारात्मक वा नकारात्मक के छ भन्ने कुरो पत्ता लगाउन सम्मको लागि प्रयोग गरिने यो यौटा चाटुकारीकला विधि मात्र हुन् । केटा वा उनका अविभावकहरू यस विधिमा प्रत्यक्ष्य रूपले संलग्न हुँदैनन्; आफ़न्त वा विश्वासका छोरीचेलीहरूले भूमिका खेल्छन् । यस चरणलाई राईहरू 'चुइत्मा दोइत्मा'[ठट्टाइलो मगनी] भन्दछन् ।

[२]चुकुवा पाक्मा चरण:–मगनी कार्यको दोश्रो चरण 'चुकुवा पाक्मा' हो । चुइत्मा दोइत्मामा सकारा–त्मक्ता देखापरे केटापक्षहरू औपचारीक तवरमा देखा पर्दछन् । यसरी औपचारीक रूपमा देखापर्नु वा प्रस्ताव लिएर जानुलाई बान्तावा भाषामा 'खासेन्सी खाइत्मा' पनि भन्दछन् । वास्तवमा मगनीको विधिवत् शुभारंभ गर्ने चरण यही नै हो ।

यो चरण शुरूगर्दा सर्वप्रथम "कोङपी" नियुक्त गर्दछन् । कोङपीको भूमिका केटाको अविभावक तर्फको प्रतिनिधित्व गर्नु हो । यस पदको लागि साधारणत: भान्जा भान्जी वा वंशको विशेष बुढ़चौली हुनुपर्ने परम्पराको अनुसरण गर्दछन् । विशेष प्रकारको पगरी गुठाइदिएर सर्वप्रथम नियुक्तिको वैधानिक रूप प्रदानगरी कोङपीलाई सम्मानित् गराउँछन् र विवाहको अन्तिम फार्छे नभएसम्म ऊ द्वारा नै सम्पूर्ण विधिवत कार्यहरू सम्पन्न गर्ने गर्दछन् । यसरी प्रतिनिधित्व गरे वापत विवाहको अन्तिम चरणमा खासगरी सुँगुर, राँगाको टाउको र 'वाराम्भ' आदिले उनको पारख गर्दछन् ।

वैवाहिक सम्बन्ध जोडने सिलसिलामा राईहरूले अति नै मानसम्मानको ख्यालगर्ने चलन हुर्काएका छन् । अत: मगनीको अठोट गर्न साथै 'कोङपी' नियुक्त गर्छन् र काम फछर्यौट नभएसम्म निभाउन पर्ने सम्पूर्ण काम ऊ द्वारा नै गर्दछन् अर्थात् केटा र केटी पक्षका अविभावकहरू व्यवहारका दृष्टिले सरकार प्रमुखका रूपमा सम्मान गरागर गर्दछन् र उनीहरू बीच हुने सञ्चारको हरेक काम कोङपी कोङपी मार्फत गर्दछन् । आफ्नो घरैमा पनि स्वयं अघि सर्दैनन् र कोङपीलाई नै दूतको रूपमा प्रस्तुत गर्दछन् । कोङपीको साथमा सहायक अरू भए त्यस अवस्थामा कोङपीहरू टोली प्रमुख हुन्छन् र आमने सामने नै त्यस सम्बन्धी घरायसी छलफल गर्नु परेपनि औपचारीक रूपमा प्रस्तुत गर्ने र त्यसको प्रतिक्रिया प्राप्त गर्ने काम कोङपी सिवाय अरूले गर्दैनन् । सम्धी सम्धी बीचको छलफलमा विशेषगरी यो रीत निभाउँछन् ।

किन्तु, कोङपीको साथमा एकजना सहायक पनि नियुक्त गर्ने चलन पनि छ; जसलाई राई–बान्तावा भाषामा "सालुम्सङ्" भन्ने गर्दछन् ।

कन्यार्थको थाल्नीमा जाँदा परम्परानुसार घर-भित्रको विधि पूरा गरेर कोङपी, सालुम्सङ्, सम्बन्धित केटा र सामाक्छा [सामा–सर्दम् बोक्ने] गरी सामान्यत: जोडी पारेर ४ जना निस्कने गर्दछन् । सामाको रूपमा अनिवार्य बोक्न पर्ने निम्न नामका रक्सीका चिण्डोहरू दुइथान हुन्छन् ।

(क) लाङवा वाबुब् वा खासेन्मा वाबुब्
(ख) सायाचोङ्मा बा वाबुब्

हिड्दा बाटो डोबाटोहरूमा आफूले मान्नुपर्ने कुनै भद्र भलाद्मी वा नाता कुटुम्बहरूसँग भेट भएमा 'यस्तो शुभ–कार्यमा जान लागेका हौं' भन्ने कुरा विधिवत् जानकारी गराउनु पर्दछ र सो को निमित्त औपचारीकता निभाउँदा खर्च गर्ने हिसावले बोकिने 'लाङवा वाबुब्' हुन् । तर ठीक उल्टो खासेन्मा वाबुब् चाहिं बीचमा खर्च गर्न सकिन्न । किनकि, केटीको आमा बाबु वा अविभावक जो छ उनको मान–सम्मानको लागि लगिने वाबुब् हुन् ।

एवं रीत अनुसार 'साकासेन्वा' टोलीहरू गन्तव्य स्थानमा पुग्दछन् ।

त्यस्तै केटीको जन्म–घरमा टोलका लब्धप्रतिष्ठित बुढचौलीहरू निम्ताइएका हुन्छन् । औपचारीक रूपमा प्रसंग उठाउनु भन्दा अघि सामान्यत: भलाकुशलीकै कुराहरू गर्दछन् ।

जब औपचारीकताको थाल्नीतिर उन्मुख हुन्छन् बुढचौली तथा भद्र–भलादमीहरू गोलाकारमा आशन

ग्रहण गर्दछन् । केटीको आमा बाबु वा अविभावकहरू जो हुन्छन् उनीहरूले पनि यसम भाग लिन्छन्; तर उनीहरू कुटुम्बका प्रतिनिधिहरूसंग सामान्यतः सिधै कुरा गर्दैनन्, अर्थात् त्यस छलफलमा कुराकानीहरू जति गरिन्छन् त्यसलाई औपचारीक रूपमा कुटुम्ब वा उनका प्रतिनिधिहरूलाई सुनाउने काम मूल बुढचौलीले गर्दछन् । केटी चाहिं कामको सिलसिलामा यताउता गेरेर चियाउने गर्दछिन्, छलफलमा सहभागी बन्दिनन् । तर यसको माने केटीको स्वीकृतिको आवश्यकै ठानिन्न भन्ने होइन, साधारणतः आमाको माध्यम उनको मन्जुरी लिइनै सकिएको हुन्छ । यसकारण केटासँग देखादेख भैनसकेको भए एकार्कको हाउभाउ बुझ्नेसम्म प्रयत्न गर्दछन् ।

विधिपूर्वक आशन ग्रहण गरिसकेपछि कोङपीले 'सायाचोङमा' वा 'खासेन्मा वाबुव्' बीचमा राखेर प्रसंग उठाउने गर्दछ; थाल्नीमा प्रायः कुनै पनि यसो भन्ने गर्दछन् :–

"आम्नुओ खिम्–युङदा नानुम्मा-बुङ बारा ! ओह्यात्नी मोयात्नी आइन्काओ दात्नी नाम्नुआ ता; मो नान्नुमा–बुङ नाम्सा भमरा आन्नुओ खिम्युङ–बुग्लुङदा तान्लान्का ओ नै ! ओदा खादा खात्नी फिसुम्काउनुछे भमरा मक् मात्दङ, दोङदिवा छा–मात्दङ; ठिलुम् खाइँन्सुम् तोलुम् खाइँन्सुम् नालो थाम्पुक्दा माखात् याम्-खाइत् नीकि सोम्आ तुक्तानुम्, रात्तानुम्, कुक्तानुम् आम्नुओङा–ओ नै अर्थात् "हजुरहरूको घर दलानमा सुगन्धयुक्त फूलफूलेछ' डाँडावारी डाँडापारी बासना चल्यो, हाम्रो घरतिर पनि पुग्यो र त्यही सुधन्ध पैल्हाउँदै पैल्हाउँदै भमरा तपाहहरूको घर--आगनमा आइपुगेको छ, यसमा कहीं भूल--गल्ती हुन गएको भए 'भमराको आँखा छैन, दोङदिवाको सन्तान छैन, हकारी पठायो, धकेली पठायो मऱ्यो भने यसको इतिहासै हराउँछ' भनेर दयाहोस क्षमा रहोस" यति भनेर कोङपीले कूटनैतिक चाटुकारीकलाका साथ चिण्डो उठाई मुख्य बुढचौली अर्थात् हुनेवाला फेङमा कोङपीको अघिल्तिर सारे जस्तो गरी प्रतिक्रियाको प्रतीक्षा गर्छन्; एवं तरीकाले विषय अगाडि बढ़ाउँछन् ।

यो अध्यायमा मूलतः निम्न विषयमा छलफल गर्दछन

क) पिता–पूर्खाहरूको इतिहास केलाउँछन्,
ख) मावला तथा नातागोताहरू केलाउँछन्,
ग) साख--सन्तानका हाँगा--विगा र उनीहरू बसेका ठाउँहरू बारे स्पष्ट गर्दछन्,
घ) कुटुम्ब चलाउन कहीं वाधा अडचनहरू छन् कि सो बारे प्रष्ट गर्छन्,
ङ) बाधा अडचन नभएको स्पष्ट भएमा र कुरा मिलेमा प्रारंभिक स्वीकृति स्वरूप 'साया चोङमा वाबुब्' विधिवत् ग्रहण गर्दछन्,
च) चेप्मा तीथि तोक्छन् ।

[३] चेप्मा चरणः– मगनीको तेस्रो चरणलाई चेप्मा र त्यस कार्यमा जानुलाई "चेप्सी खाइत्मा" भन्दछन् । यो चरणमा पुग्दा केटीको अविभावक तर्फबाट पनि औपचारीक तवरमा नै कोङपीको नियुक्त गरेका हुन्छन् जसलाई "फेङमा कोङपी" भन्दछन् ।

प्रतिनिधित्व गर्नु पर्ने कामको लागि दुवै कोङपीहरूको पोजिशन समान हुन्छ र सोही अनुसार व्यवहार गर्दछन् ।

संस्कारगत् विधिका दृष्टिले यो अध्यायलाई राईहरू अझ महत्वपूर्ण सम्झने गर्दछन् । किनकि यस अध्यायमा पुग्दा मूलघरसम्मको मात्र सीमित दृष्टिकोण नराखी माइती मावलीहरू पनि हुन्छन् र त्यसको लागि पनि सम्मान गर्न रीतहरू पुऱ्याउनु पर्छ भन्ने संझन्छन् र सो अनुसार 'लाङवा वाबुब्,' 'सायाचोङमा वाबुब्, मात्र होइन, कोङपी वाबुब्, माइती–मावली पहिल्याउने वाबुब् आदि पनि लग्न र ल्याउन आवश्यक ठान्छन् । माइती, ङाप्मित्‌ची कत्ति छन् ? मावलाहरू को कहाँका हुन् र उनीहरूको मर्यादा राख्न के कस्ता रीतहरू निभाउने परम्पराहरू छन् ? खोला--टोला अनुसार चलिआएका चलनहरू के कस्ता छन् ? सो बारे छलफल गरी सम्पूर्ण कुराहरू 'फेङमा कोङपी' मार्फत् जानकारी लिनु पर्दछ भन्ने उद्देश्यले गरिने भेटको क्रम नै वास्तवमा यस चरणको विशेषता पनि हुन् । अतः यस पटकको भेटवार्ताले निम्न कुराहरूको लागि महत्व राख्दछ ।

क) विधिवत् नियुक्त कोङपी स्तरबाट छलफल गर्नु,
ख) छलफलमा ब्यापक दृष्टिकोण अपनाउनु,
ग) वात्तोङ खोक्मा विधि तथा रीतहरू बारे स्पष्ट गर्नु,
घ) वात्तोङ खोक्मा तीथि निर्धारण गर्नु ।

[४] वात्तोङ खोक्मा चरणः–कन्यार्थको क्रममा राईहरू वात्तोङ खोक्मा चरण अर्को महत्वपूर्ण अध्याय सम्झने गर्दछन् । वास्तवमा, मगनीको चरमोत्कर्ष भाग पनि यही नै हो । किनभने-- यो अध्याय शुरू भएपछि अघिल्ला अध्यायसम्मका क्रियाकलापहरू सामान्यत फिक्कै भएर जान्छन् । कुनै पनि प्रकारको विवाहमा वात्तोङ खोक्मा गर्नै पर्दछ । परम्परा अनुसार यो अध्याय पूरा भएपछि केटीको आधा "रीत" छिनिसकेको मान्छन् र कथंकदाचित् वात्तोङ खोक्मावाद सम्बन्ध भंग भएमा कुटुम्ब पक्षले क्षतिपूर्तिको पनि दावा गर्न सक्तछन् ।

अर्कोतिर, चेप्मा रीतसम्म पुग्दा केटीको जन्मघर वा हुर्काउने, विहादान गर्न पाउने खूद अविभावक घरसम्म मात्र कुटुम्बले दृष्टिराखे पुग्दथ्यो भने यस अध्यायको क्षेत्र त्यति मात्र ठान्दैनन् । चेप्मा चरण सम्ममा नै ढिवात्तोङ, वात्तोङ, ङाप्मित्, दाक्मितहरू यी यी हुन् भन्ने सबै प्रष्ट पारिने हुनाले यस पटकको रीत गर्दा साख माइतीहरू जति घरमा फैलिएर बसेका हुन्छन्, त्यति नै घरको लागि औपचारीकता पनि निभाउन वात्तोङ खोक्मा सामा लग्दछन्। किन्तु, दाजुभाइहरू जत्तिसुकै चुलामा फैलिएर बसेको भए तापनि १३ थान भन्दा बढि सामाको जरूरत ठान्दैनन् र घरघरै पनि घुम्दैनन् । यस अध्यायमा पुगेपछि केटीको विहादान गरिदिने मूलघरलाई गाजीघर र विवाह कार्यको खर्चसँग सम्बन्धित घरहरूलाई "ढिवात्तोङ" र अरू दाजु-भाइहरूलाई "वात्तोङ" भन्ने गर्दछन् । रीतभातको सबै कार्य गाजीघरमै गर्छन् ।

यो अध्याय शुरू भएपछि एकापसमा टा--टाढाका कुटुम्बेरी जस्तो व्यवहार गर्न उचित ठान्दैनन् बरू चुलाका दृष्टिले मात्र विभक्त भएको र सांसारीक क्रम अगाडि बढाउन दायित्व भएका एकै परिवारका सदस्य संझन थाल्दछन् अनि सोही अनुरूप व्यवहारहरू सुल्झाउनेतिर लाग्दछन् ।

कोङपीहरूको छलफलमा दिवात्तोङहरू पनि औपचारीक रूपमा सहभागि बन्छन् र त्यस छलफलमा व्यवहारीक तथा खस्रा--मीठा-मसिना कुराहरूप्रति विशेष ध्यानदिने गर्दछन् ।

शुरूका चरणहरूमा जस्तो एकले अर्कोलाई अडको थाप्ने वा मपाइँपना झल्कने खालका कुराहरू अव विलकूलै ठाउँ दिदैनन् र त्यसको ठाउँमा ठट्टा मजाक गर्दै बढो सौहर्दपूर्ण वातावरणमा रीतहरू गर्दछन् । विहा कुन स्तरको अथवा कस्तो खाले र कहिले गर्ने ? जनता कत्ति हुनुपर्ने ? दोहरी बाजा लगाउने कि ? इत्यादि वारे

निधो गर्दछन् । किन्तु, यसमा निर्णायक भूमिका चाँहि सामान्यतः केटीको आमा बाबु वा अविभावककै हुनु राम्रो हो भन्ने परम्पराको जगेर्ना गर्दै आएका छन् ।

यो सबलाई थाहा भएको कुरा हो कि अधिक राईहरू गाउँमा नै बस्दछन् र जतिसुकै आर्थिक स्तर गिरेकै भए तापनि एउटा सानो घर हुनु राईहरूको जातिगत सांस्कृतिक विशेषता हुन् । किनकि, परम्परा अनुसार राईहरू पितृगत् माङ पूज्छन् र त्यसको निमित हरेक माङपालाई माङमुखाखिम् जरूरत पर्दछ । यही कारण, माङमुखाखिम विहीन राईहरू हुँदैनन् । अतः राई समाजमा शहर बजारमा जस्तो विवाहको लागि घर किरायमा लिने वा पार्टी–पौवा, चौतारा, मन्दीरको सहारा लिने चलन् देखिएको छैन । कोही यसका अपवाद हुन पुगेका छन् भने त्यो अर्कै हो । किनकि, ग्रामीण बालाहरू हिंडदा जसरी कुनै बाटो किनारमा पाइने कुनै फूल चट्ट टिपेर शिरमा शिऊरन्छन्, त्यसरी नै खाश निर्यातविना रहरबश वा परिस्थितिवश मात्र त्यसो गरेका हुन सक्तछन्, संस्कारगत होइन । मूल कुरो के हो भने राईहरू भोजखुवाउनु, हर्ष बढाई गर्नुसम्म विवाहको अर्थ सीमित गर्दैनन्, माङमीय दृष्टिबाट हुनुपर्ने रीतहरू सम्पन्न गरिन पर्ने दायित्व प्रति बढि सजग हुन्छन्; अरू यसो भनौं कि भोज-भतेर वा हर्ष बढाइका कुराहरू दोस्रो दर्जामा आउने कुरा ठान्दछन्।

अर्को कुरा हरेक शुभ--अशुभ कार्यमा राईहरू "बोप्खावा" प्रयोग गर्दछन् । उनीहरूको यो परम्परागत मान्यता हो । कुनै राईले जीवनकालमा यसको सेवन नगरे तापनि जन्मदा र मर्दा अर्थात् शुरू र अन्तमा बोप्खावाले नै चोखिने गर्दछन् ।

उनीहरूको निम्ति 'बोप्खावा' पवित्र कुलामृत हुन् । वास्तवमा कन्यार्थको प्रत्येक विधिहरू गर्दा जाँडरक्सीको प्राधान्यता रहने कारण पनि यही नै हो । यसै अनुसार माङमुखा खिम्दा [कुल पूजने घरमा] वात्तोङ--खोक्मा चरण पूरा गर्दछन् ।

[५] दाइप्या हुत्लुङ खइत्मा चरणः–

वात्तोङ खोक्मावाद साधारणतः बिहाको अन्तिम् रूप सम्पन्न गर्ने चरण आउँछ; लाई बान्तावा भाषामा "दाप्या हुइत्लुङ खइत्मा" भन्दछन् । विधिका दृष्टिले कन्यार्थको लागि गरिने यो अन्तिम चरण हो ।

तर कहिले कहीं परिस्थितिवश समय लम्बाउनु पर्ने स्थिति पनि आइपर्न सक्तछ, त्यस्तो अवस्थामा आवश्यक्तानुसार २--३ वर्ष विहा थाँत्ती पनि राख्नुपर्ने हुन्छ । तर, त्यसरी थाँत्ती राख्दा पनि सम्बन्ध अवछुन्न कायमगर्दै रहन पर्छ भन्ने दायित्व कुटुम्ब पक्षले निभाउँदै गर्ने गर्दछन् । त्यसको लागि गरिने उप--विधिहरू निम्न छन् ।

(क) बुङवाची मबाराः– प्रत्येक वैशाखमा "बसन्त ऋतु लाग्यो, वर्षातले छोयो, अब फुर्सद हुँदैन, किनकि, बार--बिरूवाहरू लगाउने समय आयो; त्यसकारण हामी बीच चलिरहेको कन्यार्थको कुरा हिउँदतिर सारौं है !" भन्ने विधि गर्छन् । विहा सम्बन्धि रीतहरू नछिनिन्जेलसम्म यो वर्षेनी गर्ने गर्दछन् ।

[ख] दोङदावाः– जब मंसिरतिर किसानहरूले बाली-नाली उठाउन लागेका हुन्छन्, फूको फैल्हो हुँदै गएको हुन्छ र कामबाट फुर्सद पाउँदै गएका हुन्छन्; त्यस अवस्थामा "हिउँद लाग्यो, फूको फैल्हो हुन लाग्यो, त्यसकारण, हामीले थाँत्ती राखेको काम फोर जगाउँ है, नत्र विर्सन सक्छ" भन्ने रीत सम्पन्न गर्दछन् । यस रीतलाई बान्तावा भाषामा "दोङदावा" वा "दोङदावा नियङमा" भन्दछन् ।

'बुङवाची मबारा' र 'दोङदावा' रीत गर्दा पनि कोङपी र हुनेवाला बेहुना गाजीधर जान्छन् । उनीहरूले परम्परा अनुसार चाँहिने रीत लगेका हुन्छन् र ती रीतहरू फेङमा कोङपीको स मु राखेर विन्ति भाउ साथ व्यहोरा प्रस्तुत गर्दछन् ।

यो परम्परा तोड़ेमा गाजीघरको अपहेलना गरेको ठानिने हुनाले छोरी नदिन पनि सक्छन् र अन्यत्रै पजनी गरेमा त्यस सम्बन्धमा कुरा उठाउन पाइन्न भन्ने चलन छ । किनकि, क्रम टुटेमा भैसकेका रीतहरू भंग भएको मानिन्छ भन्ने परम्परागत धारणाबाट राईहरू फूटकन सकेका छैनन् ।

तर, रीतभातको क्रम चल्दाचल्दै कसैले आफ्नी छोरी चेली अन्यत्र पजनी गरेमा या सम्बन्ध विच्छेद भएमा त्यस्तो गर्नेलाई सामाजिक दण्ड दिन्छन् र शुरूदेखि वात्तोङ खोक्मासम्ममा लागेको सम्पूर्ण खर्च व्यहोराउँछन् र नैतिक दृष्टिले पनि हीन ठहराउँछन् ।

अर्को कुरा विहादानको सम्पूर्ण कार्य पूरा गरिसकेर पनि परम्परा अनुसार राईहरू यौटा बिशेषाधिकार सुरक्षित राख्तछन् र सो अनुसार केटाले वारम्बार दुःख दियो अथवा अपहेलना गऱ्यो र घरमा बस्न नसक्ने स्थिति पऱ्यो भने रीतभात गर्दा लागेको खर्च व्यहोरेर छोरीलाई मुक्त गर्न सक्तछन्, जसलाई 'उखुण्डी' गर्नु भन्दछन् । उखुण्डी गरिएका छोरी--चेलीहरू कन्या सरह पुनर्विवाहको लागि योग्य हुन्छन् ।

कन्यादानको अन्तिम चरणको कार्य गर्नुलाई "दाप्या हुत्लुङ खइत्मा" भन्दछन् । माइत घरको

चुल-कुलबाट विधिपूर्वक निकाली कुटुम्बको जिम्मा लगाई पठाउनु यसको अर्थ हो । दाप्या--हुत्लुङ खइत्मा गर्दा साधारणतः दिवात्तोङ, वात्तोङ भाइहरू, छुछावा, याङपेन्वा, ङाप्मित्, दाक्मित्हरू सबै भेला हुन्छन् । छुछावा याङपेन्वाले बेहुली र बेलुलीको आमा--बाबुको हातबाट दान--दक्षिणा र टीका ग्रहण गर्छन् । छआ [मामा]ले बेहुलालाई बोकी वा थमाई निधारित स्थानसम्म पुऱ्याउने चलन छ । अरू बाँकीले साइनो अनुसारको रीत लिन्छन्, दिन्छन्; नव-- दम्पतिको भावी जीवन सुखमय वितोस भनी कामना गर्छन् र आफूलाई त्यस शुभकार्यको साक्षी सम्झन्छन् । विवाहको सामान्य रूप यति नै हो ।

आ-आफ्नो गक्ष्यानुसारको भोज भतेरको आयोजना गर्नु स्वभाविक हो । तर, जस्तोसुकै खर्चिलो भए पनि केटीको आमा बाबु त्यस खर्चबाट मुक्त हुन्छन् । यो खर्च परम्परागत हुर्कको सस्कारसंग सम्बन्धित ढिवात्तोङ् भाइहरूले नै ब्यहोर्छन् । कुटुम्ब पक्षबाट जनता आउने बाहेकका खर्चहरू दाक्मितहरूले ल्याउने सामान नै प्रशस्त हुन्छन् । दान दक्षिणा वा दाइजोको कुरा राई समाजमा त्यति ध्यान-दिने चलन छैन अर्थात त्यसतर्फ राईहरू त्यति वास्ता गर्दैनन् । सरल तरीका अपनाउने चलन उनीहरू जातिसंस्कार मान्दछन् ।

तर, दाप्याहुत्लुङ खइत्मा तर्फको कुरोभने इच्छाको विषय होइन 'माङलुङ' भन्दछन् । माङलुङको अर्थ 'कुलदण्ड' हो । परम्परा अनुसार हाङलुङ [राजदण्ड] मिल्हा हुनसक्छ, तर, माङलुङ मिल्हा हुन्न भनिन्छ । त्यसकारण सम्बन्धित व्यक्तिको मृत्यु भएमा पनि माङलुङ असुल गर्छन् वा बुझाउँछन् । माइती पक्षले असुल गर्ने कुरा भन्दा पनि कुटुम्ब पक्षको बुझाउने दायित्व बाध्यारी हुने ठान्दछन् । जायजन्म भएका सन्तानहरू माङलुङ चुक्ता नभएसम्म

कुलमा भित्रिदैनन् अर्थात आमालाई फाछ्रेंगरी कुलमा भित्राएपछि मात्र सन्तानहरू माङमीय दृष्टिले वैध ठहरिने हुन्छ भने अर्कोतिर क्रमागत आएका रीतहरू टुटाई बीचबाट क्रम शुरूगरी परम्पराको अनुसरण गर्न सक्तैनन् । त्यसकारण, बीचमा कसैद्वारा प्रतिपादित सिद्वान्त वा सामाजिक मान्यताको आधारमा गरिने चलन होइन, आदिकालबाट माङमीय निर्देशानुसार चलिआएको चलनको रूपमा स्वीकार्दै आएका छन् । अतः राईहरू उपरोक्त कुराको विपरीत हिंड़ेमा सन्तानहरू लकवा, पेसोला वा अपाङ्ग हुँदै गई मासिन्छन् भन्ने धारणाको दरो पक्षमा स्वष्ट.देखिन्छन् ।

वास्तवमा, खोलातोलामा विभाजित राईहरूमा प्रचलित कतिपय विधिगत रीतका कुराहरू फरक फरक हुँदै गएको पनि अनुभव नभएको होइन । किन्तु, आधारभूत माङलुङका दृष्टिले फरक देखिन्न । प्रत्येक राईहरू 'माङ' पुज्छन् र हरेक महत्वपूर्ण कार्यहरूमा 'माङ खइतमा' गर्छन् । मा-ताइतमा [दुलही भित्र्याउने] कार्यमा त उपर्युक्त कारणहरूले गर्दा पनि माङमी नगर्ने प्रश्नै उठदैन ।

'रीत खाने' र 'रीत नखाने' दृष्टिले 'छा-गोइन्मा' [छोरी-चेलीको पजनी] गर्दा मूलतः २ प्रथा अपनाउने गर्दछन्, जस्तो:—

१] रीत-खाने प्रथा अन्तर्गत ढोग भेट गर्दा राखेको पैसा ढोग पाउनेहरूले नै लिन्छन्, फिर्ता गर्दैनन् ।

२] रीत-नखाने अन्तर्गत ढोग गर्दा राखेको पैसा ढोग-गर्नेहरूले नै फिर्ता लिन्छन्, ढोग पाउनेलाई छाडन पर्दैन । तर, माङलुङ स्वरूप गाजीघरमा लगिने खावा-बुलु भने फिर्ता हुँदैन ।

मृत्युवाद पनि विधिवत फाछ्रेंगरी लग्दा आवश्यक हुने चीजहरू निम्न हुन्, जसको समुहलाई बान्ताग भाषामा ''माङसामा'' भन्दछन् ।

क[खावा [आठहात कपडा]

ख] बुलू [एकथान डबका]

ग] साइभाक् [एकजोर सुँगुर[

घ] वाराप्भ [खाचा घ्याम्प]

ङ[छोंवालुङ [एकरूपैया पचासपैसा]

च] माङलुङ [एकरूपैया]

छ) सेवा-याङ [पचासपैसा]

ज) दाप्या हुत्लुङ-हाङमालुङ [नगद एकरूपैया र एक चिण्डो रक्सी जसलाई धितोधारण पनि भन्दछन् ।]

उपर्युक्त बमोजिमको माङसामा लगी फछर्याई कुलमा सामेल गराउनु कुटुम्ब पक्षको दायित्व हो । जायजन्म भै मरेको भए सन्तानहरूले यी सब पूरा गर्छन् । फाछ्रें नगरेमा सन्तानहरू निम्न कुराले पिरिइन्छन् भन्ने परम्परागत धारणाबाट राईहरू मुक्त हुन सकेका देखिनन् ।

क) सन्तानहरूले विधिवत् विहाकार्य गर्न सक्दैनन् ।

ख) मृतात्माहरूले पार नपाउने हुनाले क्षय भएर पिरोली रहन्छन् भन्ने धारणामा विश्वास गर्दछन् ।

ग) सन्तानहरू अवैध सन्तान ठहरिन्छन् ।

घ) साखा सन्तानहरू मासिइँदै जान्छन् ।

ङ) राईहरू ३ पुस्तासम्मका मृतात्माहरू थुमसङ दिवामा पुज्दछन् र त्यसपछि क्रमैसँग " साम्पुक दिवा" मा समावेश गर्दै लग्छन् । यी पूर्ख्यौली आत्माहरूलाई सामुहिक तवरबाट प्रत्येक साल ऊभौली र ऊधौली भनेर २ पटक पुज्छन् वा खुवाउँदछन् । उपरोक्तानुसार कुलमा नचढाइएकाहरू परम्परागत विश्वास अनुसार साम्पुक दिवामा समावेश हुँदैनन् ।

(६) माङदा पाक्मा चरण:—केटीलाई माइती घरबाट फाछ्रें गरी ल्याउने काम दाप्या हुतलुङ खइतमा चरणसम्ममा पूरा गर्छन । तर यत्तिकै विवाहको काम पूरा भएको भने मानिन्न । छोरी चेली पजनी गर्दा माइती पक्षबाट के कस्तो पितृगत विधिहरू सम्पन्न गर्छन र त्यसमा कुटुम्ब पक्षको के कस्तो भूमिमा हुन्छ, दुबै पक्षको दायित्व के के हुन् भन्ने मात्र उक्त चरणसम्ममा सम्पन्न गर्छन । अर्काको घरबाट ल्याएकोलाई बिधिवत भित्राउनु अर्थात घरको सदस्य बनाउनु अरु महत्वपूर्ण कुरा हुन् । माथि नै भनियो कि बिधिवत नभित्राए सम्म जायजन्म भए तापनि त्यस्ता सन्तानहरू पितृवत सदस्य हुन सक्दैनन् । त्यस्तो सन्तानहरू जबसम्म बिधिवत आफ्नो चुलकुलमा प्रवेश गराइदैनन्, तबसम्म उनीहरू पैत्रिक संस्कारका हकदार हुनबाट वंचित हुन्छन् । अतः दाप्या हुत्लुङखईतमा चरण अर्को महत्वपूर्ण दायित्व हुन् ।

हुन त चेप्मा चरणबाद नै केटीलाई घरमा लग्दछन् र त्यस अवस्थामा "खिम्कोङदा बाक्मा" अर्थात "द्वार प्रवेश" गराउँदा पनि सामान्य विधिहरू गरी भोज भतेर खान्छन । तर त्यस अवस्थासम्म माइती घरबाट फाछ्रेंगरी ल्याइसकेको नहुने हुँनाले घरमा भित्राउनुको अर्थ "साँघर" नाघी पस्नसक्ने गराउनुसम्म हो । कुलमा प्रवेश गराउने काम हुँदैन ।

अतः दाप्या हुत्लुङखइतमावाद बाँकीरहने मूल कार्य "माङदापाक्मा" चरण हो । सामान्यतः सोसुङ कुसुम्ने [जनता] गई केटी ल्याएकै दिन यो काम सम्पन्न गर्दछन् । तर; 'दोइतमा ताइतमा' बाहेक अन्य प्रकार अनुसार ल्याएको अवस्थामा भने त्यसो नगरी बर्षौंबाद पनि यो गर्दछन । किन्तु; मूल कुरो के हो भने "माङदा पाक्मा चरण" सम्पन्न नगरेसम्म प्रणय सूत्रमा आबद्ध भएका जोडिहरूको वैवाहिक सम्बन्धले औपचारीक तवरबाट मार्यादित भए तापनि पितृगत दृष्टिबाट मान्यता पाएको हुँदैन र सो पूर्ण नगरेसम्म न त कुलका सदस्य नै हुन सक्तछन् । त्यसकारण राई परम्परा अनुसार वैवाहिक सम्बन्ध जोड्दा माङदा पाक्मा चरणले नै विशेष महत्वपूर्ण भूमिका अदा गरेको हुन्छछ ।

[७] छाछोंमा चरण:— विवाहको अन्तिम चरण छाछोंमा अध्याय हो । परम्परा अनुसार यसले पनि अर्को महत्वपूर्ण धारणा सकारेको छ ।

वास्तवमा पितृगत विधिका दृष्टिले माङदा पाक्मा चरण सम्पन्न भएपछि विवाहका विधिहरू पूर्ण भएको नै मानिन्छ । त्यसकारण, यो चरण शिष्टतावश गरिने औपचारिकता मात्र हुन् । किन्तु त्यसो भनेर महत्वहीन र अनावश्यक भने भन्न सकिदैन । सीर्फ यति हो कि यो वाध्यताको कुरो होइन । परम्परागत शैलीको अभिन्न अङ्ग बनिसकेको यस महत्वपूर्ण पक्षलाई कोही तोड्न चाँहदैनन् त्यसैले छाछोंमा चरण पनि गर्ने गरिआएकै छन् ।

यस अनुसार केटीलाई चुल–कुलमा प्रवेश गराएको हप्तादिन भित्रमा आवश्यक कोशेली लिएर दुलहा–दुलही छादिवाराङ जान्छन । आमा–बाबुले तयार पारिदिएको सामा सर्दमको अनुपातमा काखुन्छाहरू हुन्छन् । तर कोङपीहरू हुँदैनन् र यस पटक माइत जाँदा केटी माइत घरका कुलका सदस्य हुँदिनन् । सीर्फ पाहुनाको रूपमा मात्र स्थान पाउँछिन् ।

बुढचौलीहरूका अनुसार यो चरण अरु महत्वपूर्ण हो । किनभने, मानिस जाति मानिसै हुन्, जङ्गली जनावर वा पशु होइनन् । त्यसकारण, मानिसर बीचको ब्यवहार मानिसकै जस्तो हुनुपर्दछ न कि असभ्य पशुको जस्तो । अतः कुनै पनि ब्यवहार मानव ब्यवहार जस्तो मात्र होइन सभ्य मानिसैले गरेको ब्यवहार जस्तो पार्नु पनि मानव दायित्वकै कुरा हुन् । दश महिना गर्भ बोको

दशधारा दूध चुसाई हुर्काउने आमाको हृदय बाबुको स्नेहमा आघात पुऱ्याउन हुँदैन; मातृत्व हृदय रून्छ कठोरतम पितृत्व हृदयको बाँध पनि भत्कन सक्छ; त्यस-कारण, दुईचार दिन घुम्न मनोरन्जन गर्न मात्र पराइघर गएको हो, परेवाको जोडिझैं जीवनभर जोडी लिएर भूर्रउडी आउँछिन जान्छिन, विसिएको दिलमा न्यानो पार्दै गर्छिन; पखेटा लागेको चंचले चरीन हुन्; यहाँ सधैं बस्दिनन् भन्ने शान्त्वनाजन्य धारणाको आँकुरा लाग्ने मौकादिन कुटुम्बको महत्वपूर्ण दायित्वमध्येको एक हुन्, वृद्धा आमा बाबुलाई मानसिक खुराक ‘दिइरहनु पर्दछ, यो दायित्वबाट बिचलित हुन खोज्यौं भने जङ्गली प्रवृत्तिले गाज्दै लग्नेछन् भन्ने बुढ्यौली पक्षहरूको भनाइलाई पनि वास्तवमा नकार्न सक्दैनौं ।

अत: छाछोंङमा प्रथाबाट आउने जाने क्रमलाई अघि सार्छन । यस पटक नवजोडिहरू माइतघरमा आठदश दिनै बस्दछन । सालासालीहरूको माध्यमबाट जिस्किने ठट्टिने क्रममा ज्वाँइलाई ससुरालीहरूसँग नजीक तुल्याउँछन भने सासुससुराहरूले उनलाई छोराकै रूपमा घरभित्र पाउन थाल्दछन । क्रमिक रूपमा आउँछन, बस्छन खान्छन; रमाइलो गर्छन जान्छन; फेरि आउँछन जान्छन आमा बाबुहरू पनि यदाकदा छोरीलाई भेटन पुग्छन । बस यो क्रम यसरीनै अगाडि बढाउँछन, र उनीहरूका सन्तानहरू पनि यही क्रमसंग अघि बढछन, जुनी बिताउँ-छन । साँसारीक गतिको क्रम पनि वास्तवमा यही नै हो ।

"लुमन्ति"

[श्री ५ को सरकारले नेपालभाषाप्रति गर्दै आएको अमानुसिक ब्यवहारहरू सम्झनाको लागि यहाँ प्रस्तुत गरिएको हो । सं०]

ने. स. ८८८ मा नेपालमा नेवा: जातिका राजा-लाई गोर्खाली राजाले जितेपछि नेपालभाषाको विस्तारै विस्तारै ह्रास हुँदै गएको हो ।

ने. सं. ९७४ मा श्री ५ महाराजाधिराज सुरेन्द्र बीर विक्रम शाहको पालामा कुनै पनि सरकारी अड्डामा नेपालभाषाबाट लेखिएको पत्रहरू स्वीकृति हुने छैन भन्ने ऐन निकालियो ।

ने. सं. १०२५ मा नेपालभाषालाई वहिष्कार गर्नको साथै चलिरहेको नेपाल संवतलाई समेत पन्छाई दियो ।

ने. सं. १०४४ मा "धर्मसार" कविताका कवि श्री योगवीर सिंह र यस कविताको प्रकाशक भवानीवीर सिंह दुवैलाई रू. १०।१० जरिवाना गरियो ।

ने. सं. १०५१ मा ‘बुद्ध धर्म र नेपालभाषा’ पत्रिकामा अरूको हिंसा गर्नु हुन्न भनी कविता लेखेको अभियोगमा कवि योगवीर सिंह र सिद्धिरत्न कसा: ज्यूलाई देश निकाला गरियो ।

ने. सं. १०५४ मा "बुद्ध धर्म र नेपाल भाषा" पत्रिकाका लेखकहरू सबैलाई श्री ३ जुद्ध शम्सेरले जावला-खेलमा बोलाई अबदेखि नेपालभाषाबाट कुनै पनि लेख नलेख्नु भनी डर धम्की दिइयो ।

ने. स. १०६० (वि. सं. १९९७) मा चित्तधर हृदयको साथै अन्य ३० जनालाई जेलको यातना दिइयो ।

ने. सं. १०६० मै नेपालभाषाका र विहारमा रहेका पुस्तकहरू जफत गरियो ।

ने. सं. १०६० मै नेपालभाषाका गीतकार श्री शुक्रराज शाश्त्रीलाई प्राणदण्ड दिइयो ।

ने. सं. १०६३ (वि. सं. २०००) मा ज्ञानमाला भजन गर्ने र पुस्तक बेच्नेहरूलाई सजाय दिइयो ।

ने. सं. १०६४ (वि. सं २००१) मा नेपालभाषा-बाट धर्मोपदेश दिने भिक्षुहरूलाई देश निकाला गरियो ।

ने. सं. १०६७ (वि. सं. २००४) मा नेपालभा-षाका कुनै पनि पत्रिका प्रचार गर्न स्वीकृती लिनुपर्ने नियम बनाइयो ।

ने. स. १०७७ (वि. सं. २०१४) मा एकेडेमीको स्थापना भयो । नेपालको विभिन्न भाषा, कला, संस्कृतिको विकास गर्दै जाने उद्देश्यले स्थापना भएको यस संस्थाले नेपाली, अंग्रेजी र लाप्चा भाषाको शब्दकोष (वि. सं. २०२७), नेपाली; अंग्रेजी र लिम्बू भाषाको शब्दकोष (वि. सं. २०२८) र मैथिली भाषाको विद्या ,पदावली (वि. सं. २०२९) प्रकाशित गऱ्यो । जबकि २०३३ सम्म यस सँस्थाले नेपालभाषाको किताव एउटा पनि प्रकाशित गरेन । यति सम्म कि नेपालभाषाका कुनै कविलाई मान पदवि दिई सम्मान गर्नुको बदला सदस्य सम्म पनि बन्न दिएको छैन ।

ने. सं. १०७७ मा नेपालभाषा पत्रिका (दैनिक) लाई कारवाही गरी केही वर्षसम्म प्रकाशन समेत बन्द गराइयो ।

ने. सं. १०७९ (वि. सं. २०१६) मा नेपालको संविधान घोषणा भयो। यस घोषणा अनुसार नेपाली भाषालाई राष्ट्रभाषाको रूपमा संवैधानिक स्थान दिइयो । अरू भाषाबारे सरकारी नीति नै स्पस्ट गरिएन ।

ने. सं. १०८३ (वि. सं. २०२०) मा नेपालभाषा पत्रिका " क्वी" सँग सम्वन्धितलाई काठमाण्डौ मजिष्ट्रेट-द्वारा ष्पस्टीकरण लिइयो ।

रेडियो नेपालबाट दिने गरेको नेपालभाषाको समाचारलाई पनि ने. सं. १०८३ (वि. सं. २०२०) मा कटौती गरियो ।

ने. सं. १०८५ मा; रेडियो नेपालले नेपाल-भाषाको समाचार कटौती गरेको विरोधमा विभिन्न ठाउँमा लगातार १ वर्षसम्म साहित्य सम्मेलन भैरहे । तर, ती सम्मेलनहरूमा भाग लिने धेरै साहित्यकारहरूलाई समात्ने दु:ख दिने गरियो ।

ने. सं. १०९१ (वि. सं. २०२८) मा धर्मरत्न यमिको उपन्यास "आङ्ल्हीमो" जफत गरियो ।

ने. सं. १०९१ मै नेपालमा नयाँ शिक्षा योजना लागू भयो । यस योजना अनुसार जापानी, अंग्रेजी, फ्रेन्च जर्मनी, पुर्तगाली आदि २४ वटा इच्छाधिन विषयहरू मध्ये एउटा लिन पाइने गराइयो । तर, नेपालभाषालाई भने माध्यमिक तहसम्म र विदेशी भाषाको स्तरमा स्थान दिइयो ।

ने. सं. १०९१ मा नै कक्षा ६ र ७मा नेपालभाषा पढन नपाइने गरियो।

ने. सं. १०९१ मानै क्याम्पसमा पनि भर्नाकुलरको रूपमा नेपालभाषा पढन नपाइने गरियो ।

ने, सं. १०९१ मैं नेपालभाषाबाट प्रसारण गर्ने

गरेको "जीवन दबू" नामक कार्यक्रम रेडियो नेपालबाट निकालियो।

ने. सं. १०९१ मा देशमा अवैधानिक तरीकाबाट जनसंख्या तथ्याँक लिई नेवा: जातिको संख्या कम गरी देखाइयो।

ने. सं. १०९४ (वि. सं. २०३१) मा भक्तपुरमा भएको वि० ने० भा० साहित्य सम्मेलनमा नेपालभाषामा स्वागत गीत गाउन दिइएन।

ने. सं. १०९६ (वि. सं. २०३३) मा विज्ञान अध्ययन संस्थान र व्यापार तथा प्रशासन अध्ययन संस्थान बाट ऐच्छिक विषयको रूपमा राखिएको नेपालभाषालाई पाठ्यक्रमबाट हटाइयो।

ने. सं. १०९६ मा शिक्षा राज्यमन्त्रीद्वारा देशभित्रको सबै भाषालाई दमन गरेर नेपाली भाषालाई मात्र फलाउने फुलाउने जस्तो दुष्प्रयास गरियो।

ने. सं. १०९७ (वि. सं. २०३४) मा नेपालभाषाका सबै पत्र-पत्रिकाहरूको रजिष्टर्ड बन्द गराइयो।

ने. स. १०९९ (वि. सं. २०३६) मा ऐतिहासिक विद्यार्थी आन्दोलनमा विद्यार्थीहरूले "आफ्नो भाषाबाट पढ्न पाउनै पर्छ" भन्ने राखेको मागलाई आजसम्म पूरा गरिएको छैन।

ने. सं. १०९९ मा सरकारी साधनले जनमत संग्रहको प्रचार र प्रसार कार्य नेपाली भाषाले मात्र गऱ्यो। यसको विरोधमा काठमाण्डौको मङ्का खल:ले विभिन्न ठाउँमा गरेको आमसभालाई पनि वास्ता गरिएन।

ने. सं. ११०० (वि. सं. २०३७) मा काठमाण्डौको मङ्का खल:ले भाषा प्रति सरकारी असमान व्यवहार गरिएको सम्बन्धमा विरोध जुलुसद्वारा नगर परिक्रमा गऱ्यो तापनि यस विषयमा समेत सरकारी तवरबाट वास्ता गरिएको छैन।

साभार– "तयजू" अङ्क-क्विगु पृष्ठ-५४-५७

अनु० **तुलसीनारायण डङ्गोल**

❀

अनुत्तरित अवस्था

–गङ्गाराज राई

बिहान सबेरै छ, बिउँझेको मात्र हुन्छु।
मेरो कान्छो छोरो सुटुक्क छेउमा आउँछ
अनि उत्सुकतापूर्वक अनुहारमा हेर्दै सोध्छ,
"बुबा ! ठूला ठूला देशहरूले बम बनाएको हुन्छ' रे
त्यो बम हामीमाथि गिऱ्यो भने–
हाम्रो ज्यान जान्छ' रे हो ?"
लामो समयदेखि यस प्रश्नको उत्तर खोजी रहेकै
निर्निमेष हेर्दै उत्तरको प्रतिक्षारत छोरोलाई म भन्छु,
"छोरा ! हामी माथि बम कसैले पनि गिराउँदैन
यस्तो कुरा तिमीलाई कसले सिकायो ?',
छोरोलाई प्रश्न गरेर अलमल्याउन मात्र खोज्छु
तर ठूला ठूला र बलिया देशहरूले
बम बनाएको कुरा असत्य हो
अनि बमले मानिसको हत्या गर्न सक्तैन भनी
उसलाई जवाफ दिन भने म सक्तिन।

तपाई यत्ति सबल बन्नोस कि तपाईलाई चिन्ताले छुँदै नछुवस। –एक विद्वान

शेर्पा जाति : एक संक्षिप्त परिचय

– पासाङ तेम्बा धूम्रकेतु शेर्पा

शेर्पाहरू तिब्बतबाट अन्दाजी सातसय वर्ष पहिले पूर्वी नेपालमा आएर बसोबास गरेको अनुमान छ। प्रचलित अनुमान अनुसार "सक्यो जंगुरे" नाम गरेको एक मङ्गोल शासकले तिब्बतमा गोलुक्पा बौद्ध मतको धर्म प्रचार गर्ने सिलसिलामा निङमापा मतका मानिसहरूको धर्म परिवर्तन गर्ने र नचाहेमा प्राणदण्ड समेत दिने गर्ने गरेको हुँदा तिनीहरू ठूलो संख्यामा पहाड-पर्वत, हिमाल काटेर आएका हुन्। शेर्पाहरूको बस्ती सबभन्दा पहिले खुम्बुमा भएको थियो र पछि मात्र सोलुतिर फैलिएको अनुमान गरिन्छ।

तिब्बती भाषामा "स्यार" भनेको पूर्व र "बा" को अर्थ बस्ने हुन्छ। "स्यार्बा" अर्थात 'पूर्वतिर बस्ने मानिस' को पछि अपभ्रंश भई "स्यार्पा" अथवा "शेर्पा" भनिन थालेको हो। शेर्पाहरूको घना बस्ती सगरमाथा अञ्चलको सोलुखुम्बुमा भएको हुँदा सोलुखुम्बुलाई "स्यार्-खुम्बु" पनि भनिन्छ। हिमालय काटेर दक्षिण झरेपछि खेतीयोग्य जमीनको खोजीमा हिंड्दा उनीहरूको त्यस ईलाकाका 'राई' जातिसँग संघर्ष हुन गयो र पछि राजाबाट "शेर्पा" अर्थात् "पूर्वतर्फ बस्ने मानिस" भनी लालमोहर पाए। अहिलेसम्म पनि शेर्पाहरू राई जातिका मानिसहरूलाई 'डोङ्बु', 'जिमी' अर्थात् उहिलेका जमीन्दार भन्ने गर्दछन्।

शेर्पाहरू मङ्गोल कुलका मानिसहरू हुन्। शेर्पाहरू तिब्बती जस्ता देखिएता पनि यिनीहरू तिब्बतीहरूभन्दा धेरै भिन्न हुन्छन्। यिनीहरूको कद छोटो, शरीर हृष्टपुष्ट, कपाल कालो र बाक्लो, चिम्सो बदामे आँखा, नाक चेप्टो, चिउँडो डल्लो परेको हुन्छ। शरीरको रङ्ग गहुँगोरो हुन्छ। बाक्लो दाह्री जुंगा हुँदैन। आइमाइहरूको कपाल कालो, टल्कने र लामो हुन्छ।

शेर्पाका विभिन्न थरहरू हुन्छन्। जस्तै :गोले, लामा, छुसेबा, चियाबा, गोपर्मा, हिगोर्मा, लाकसिन्दु, मेन्दे, मोपा, डावा, पालदोर्जे, याङ्कर्मा, पिनासा, खम्बजे, सलाका इत्यादि। हालसालै 'ठिले' थर पनि सुनिन थालेको छ। यो ठिले थर शेर्पाहरूका एक प्रतिष्ठित व्यक्ति कहलिएका व्यक्ति श्री आङ्दामी शेर्पाले चलाएका हुन्। आफ्ना छोराहरूमा उनले यो ठिले थर राख्दै जानु भनेका थिए। यसपछि क्रमश: अन्य गोले शेर्पाहरूले पनि ठिले थर लेख्न थालेपछि यो ज्यादै प्रचलित भएको छ।

शेर्पाहरू जाडो हिउँलाई अँगाल्दै हिमालको

काखमा बस्ने हुनाले यिनीहरूको वेशभूषा प्रायः तिब्बती-हरूसंग मेल खान्छ। यिनीहरू एक प्रकारको दौराजस्तो 'छुबा' र सुरूवाल जस्तो 'नाङ्गोय' लगाउँछन् । शेर्पा आईमाइहरू 'बक्खु' अथवा 'अङ्गी' लगाउँछन् र त्यसभित्र 'बङजुर' लगाउँछन् । साथै एक प्रकारको कमीज जस्तो 'स्यामज्यार', अनि खुट्टामा दोचा, जसलाई शेर्पा भाषामा 'काचा' भनिन्छ, लगाउँछन् । आईमाईहरू कम्मर मुनि अगाडि र पछाडि बाक्लो उनीको तेर्सो धर्के कपडा लगाउँछन् । त्यसको अगाडिको भागलाई 'डोङदिल' र पछाडिको भागलाई 'गोप्टिल' भनिन्छ । साधारणतया यो डोङदिल र गोप्टिल विवहिता आईमाईहरूले मात्र लगाउँछन् । शीतबाट बच्न टाउकोमा लगाउने टोपीलाई शेर्पा भाषामा 'छिरिङ किमा स्यहमु' भनिन्छ । शेर्पाहरू गहनाहरूलाई विशेष महत्व दिन्छन् । यिनीहरू कान, हात र छातीमा गहना लगाऊँछन् । यिनीहरूमा सम्पन्न हुनेखानेहरूको प्रायः शरीर आधाजसो गहनाले सिंगारिएको हुन्छ ।

शेर्पाहरूको मुख्य पेशा पशुपालन हो । केही वर्ष यतादेखि फलफूल खेती गरी पनि अर्थ उपार्जन गर्न थालेका छन् । आजकाल बढ्दो विदेशी पर्यटकहरूसंगको सम्पर्कले यिनीहरूको आम्दानीको स्रोत प्रायः पर्यटक - पथ प्रदर्शक र पर्वतारोहण भएको छ । कतिपय शेर्पाहरूले राजधानीमा र विदेशमा समेत 'ट्रेकिङ्ग शप', ट्राभेल एजेन्सी' इत्यादि खोलेर बसेका छन् ।

शैक्षिक क्षेत्रमा कमजोर आर्थिक स्थिति र दुर्गमताको कारणले गर्दा शेर्पाहरू पिछडिएका छन् । कन उच्च शिक्षा हासिल गरेका तथा गर्दैरहेका शेर्पाहरूको संख्या त औंलामा गन्न सकिने अवस्थामा छ । तसर्थ यिनीहरू शैक्षिक क्षेत्रमा श्री ५ को सरकारले विशेष सुविधा सहुलियतको व्यवस्था गरिदिने आशामा छन् ।

शेर्पाहरू बौद्ध धर्मावलम्बी भएका हुँदा शेर्पा सँस्कृतिको प्रमुख स्रोत लामा धर्ममा रहेको छ । शेर्पाहरूमा मानिसहरूको जीवन पद्धति र धार्मिक अधिष्ठानहरू लामाद्वारा सञ्चालित हुने हुनाले शेर्पा–संस्कृति रीति-स्थिति बौद्ध धर्मका स्थानीय गुम्बा तथा लामाहरूद्वारा निर्देशित हुन्छ । शेर्पाहरू विशेष गरी आफ्ना राजा तथा अवतारी लामालाई देवता झैं मान्दछन् । राजालाई भगवान बुद्धको अर्को अवतार ठान्दछन् । शेर्पा जातिका प्रतिष्ठित लामाहरू संधै गुम्बामा बस्दछन् ।

शेर्पा समाजमा मनाइने चाडहरूमा नयाँ वर्षारम्भको रूपमा मनाइने ल्होसार, मानिरिम्दू, दुम्जे, बडादशैं र तिहार हुन् ।

शेर्पाहरू विवाहलाई ठूलो हर्षोल्लासको वातावरणमा सम्पन्न गर्दछन् । विवाह मुख्यतया तीन प्रकारद्वारा हुन्छ । ती हुन :– १) घरबाट छानेर, २) प्रेम गरेर, ३) भगाएर । तर यी मध्ये घरबाट छानेर गरिने विवाहलाई नै विधिवत् विवाह मानिन्छ । साधारणतया शेर्पाहरूको विवाहमा पांच विधिहरू अपनाइन्छन् ।

क) टि छयङा:– केटाको घरबाट केटीको घरमा छयाङ (जांड) र फेमार (घ्यू र पीठो मुछेर बनाइएको एकप्रकारको केक) लिएर केटी माग्न जान्छन् । छ्याङ, फेमार र खादा(गलबन्दी जस्तोसेतो पातलो कपडा) समेत केटीको अभिभावकले स्वीकारेमा बिवाहका अन्य विधिहरू पनि शुरू गरिन्छ र यदि स्वीकार नगरेमा कुरा नमिलेको ठहरिन्छ, अनि ती वस्तुहरू पनि फिर्ता ल्याइन्छन् तर धेरैजसो स्वीकारेको पाइन्छ ।

ख) देमज्याङ्ग :– शेर्पाको विवाह प्रथामा देमज्याङ्ग सबैभन्दा महत्वपूर्ण मानिन्छ । केटा र केटीको

सम्बन्ध देमज्याङ्गबाट हुन्छ । रोचक कुरा के छ भने देमज्याङ्ग विधि सम्पन्न भैसकेपछि केटी अरूलाई दिन पाइँदैन । देमज्याङ्गमा पनि केटाको तर्फबाट छयाङ फेमारका साथै तीस पाथी अन्न केटीको घरमा लगिन्छ । अन्न लैजानुको खास अर्थ पछि पूरा विवाहमा फेमार केटीका अन्य पूरै नातेदारहरूलाई पुऱ्याउन नसके नरिसाउनु होला भन्ने जनाउनु हो । तीस पाथी अन्न नलैजाने हो भने सम्पूर्ण नातेदारहरूलाई फेमार पुऱ्याउनै पर्दछ । यसरी देमज्याङ्ग बिधिद्वारा केटा र केटी अबदेखी लोग्ने–स्वास्नी भए भनी जनाइन्छ । यो विधि समाप्त भैसकेपछि केटालाई भावी ससुरालीमा गई केटीसंग रात बिताउने अधिकार प्राप्तहुन्छ र केटी गर्भवती भएको खण्डमा अर्को विधि जति सक्दो छिटो गरिन्छ । कारण पूरा विहे नभई जन्मेको बच्चालाई 'नांगुन' या 'ठेमसिङ' भन्ने चलन भएकोले तुरून्त अर्को विधि अपनाइन्छ ।

ग) पेध्याङगु :– बिवाहको अन्तिम तिथि निधो गर्न दुवै सन्धीहरूले आपसमा सल्लाहको लागि भेट्ने कामलाई 'पेध्याङ्ग' भनिन्छ । यसमा पनि केटीको घरबाट फेमार, खादा र छयाङ कोसेली लाने गरिन्छ ।

घ) ग्याँ कुतु :- विवाहको तिथि निर्धारित भए अनुसार 'ग्याँ कुतु' गरिन्छ । यो विवाहको अन्तिम विधि हो । यसमा केटा र केटीलाई दुलहा र दुलही बनाईन्छ । जन्ती गएका मानिसहरूलाई केटीका घरमा छयाङ खुवाई स्वागत गर्दछन् । त्यहाँ पाहुनाचार 'ड़ेन' हुन्छ । जन्ती आएको सूचना गर्न केटीको घरका छेउमा पुगेपछि भरूवा बन्दूक पड्काउँछन् । अनि केटीतर्फका मानिसहरूमध्ये दुइजना केटीहरू ढोकामा 'याङजी' अर्थात स्वागत गर्न जान्छन् । जन्ती आएका मानिसहरूको घर भित्र आगमन भएपछि 'सुरज्याङ्ग' गर्छन् । यस विधिमा धूपीको धूप बालेर छयाङमा पात चोपेर जन्तीलाई छर्कन्छन् र छयाङ खान्छन् । पीठो पनि छर्कने गरिन्छ । अन्तमा सबैलाई खादा उपहार दिइसकेपछि नाच–गान शुरू हुन्छ । ग्याँ कुतु सकिएपछि दुलहीलाई दुलहाको घर लगिन्छ ।

ङ) टोङ्था लङसिकिरू :– विवाह भएर बच्चा जन्मेपछि पनि दाइजो माग्नको लागि फेरि एक पटक विवाह गरिन्छ । त्यसमा केटाको घरबाट प्रशस्तमात्रामा कोसेली लगिन्छ । पछि भोज सकेर नाचगान गरेपछि दाइजो मागेर लैजान्छन् ।

शेर्पा समाजमा मानिस मर्दा विवाहको भन्दा पनि धेरै बिधिहरू गरिन्छन् । गरीब परिवारमा मानिस मरेमा सो परिवार ठूलो ऋणमा डुब्छ भनिन्छ । मर्दा गरिने विधिहरू धार्मिक प्रकारका हुन्छन् ।

मानिस मरेपछि लाशलाई सेतो कपडाले छोपिन्छ । धर्म अनुसार अन्त्येष्टि गर्न लामा र मुर्दा बोक्ने मानिसहरू बोलाइन्छन् । लामाले कुनै कुनै बेला मरेको मानिसको केही कपाल झिकेर उसको प्राणलाई बाहिर जाने बाटो दिन्छ । त्यसो गर्दा प्राणलाई सोझै स्वर्ग-आरोहण गराउन मन्त्र पाठ गरिन्छ । मरेको मानिसको आत्मा ४९ दिन सम्म घरमै घुमिरहन्छ भन्ने प्रचलित विश्वास छ । लामाले पाँच पटकसम्म 'फो ग्यू' नामक ग्रन्थको पाठ गरिसकेपछि मुर्दालाई कुन दिशामा कसरी संस्कार गर्ने भन्ने थाहा पाउन 'छिः पि' ग्रन्थ र 'ददुर' (पात्रो) को अध्ययन गरिन्छ । लामाको सल्लाह अनुसार मुर्दा गाड्ने जलाउने अथवा नदीमा बगाउने निर्णय गरिन्छ ।

मानिस मरेको घरबाट दश फाल्न 'तोर्मा' (पीठो मुछेर बनाएको एक प्रकारको पुतला) बनाई क्रिया बस्ने

तथा 'भूत' बनाई बाहिर फाल्ने विधि गरिन्छ। त्यसपछि 'टोटुल शेटु' ग्रन्थ पाठ गरी मर्ने व्यक्तिलाई पापबाट मोक्ष दिलाउने तथा 'शिन्जे छोग्याल' (यमराज) कहाँ जाने शिक्षा दिइन्छ। मरेको दिन र अन्त्येष्टि गर्ने दिन केही घण्टादेखि सात आठ दिनसम्मको फरक पनि हुन्छ।

साधारणतया ठूला मानिसलाई जलाउने र बच्चाहरूलाई गाड्ने गरिन्छ। दाह–संस्कारको लागि लगिने मुर्दा लामाले निधो गरेको स्थानमा लामाहरू र लामाको सल्लाहानुसार मलामीहरू सहित चलाइन्छ। मुर्दा लग्दा शङ्ख फुक्दै ध्वजा अघि लगाएर लस्करै लगिन्छ। रून मनाही हुन्छ, कारण रोएमा प्राण लामाले दिएको निश्चित दिशा अनुरूप जांदैन भन्ने भनाई छ। चितामा आगो लगाएपछि लामाको हातबाट मन्त्र पाठ गर्दै दाह गरिन्छ।

मुर्दाको अन्त्येष्टि गरेको दिनदेखि 'नापुर' भन्ने विधि नसकिएसम्म लामाहरूद्वारा 'टोटुल शेटु' को पाठ गराउनु पर्दछ। नापुरमा लामाले घरमा रूमल्लिरहेको 'सेम' (प्राण) लाई घर र भौतिक संसारको माया छोडी जाने संकेत दिई अनेक मन्त्र गरी मरेको मानिसको नाम लेखिएको कागजको टुक्रा जलाइदिन्छ। त्यसदिन नाता-कुटुम्ब छर–छिमेकीलाई खुवाउने गरिन्छ।

मरेको आठौं दिनमा घर चोख्याउनका लागि 'ड़ेन्जीङ्ग' गरिन्छ। उनान्चासौं दिनभित्र 'कोन्चोक चिन्दुयी' को पाठ गरिन्छ र पछि शेटु गर्दा नाताकुटुम्ब तथा लामाहरूलाई भोज खुवाउने गरिन्छ। गरीबहरूलाई दान दिइन्छ। यसरी गरिने अन्तिम काजक्रियालाई 'ग्वबा' र सबै विधि जनाउनेलाई 'छचङ्गा' भनिन्छ।

शेर्पाहरू परिस्थिति र समयानुसार निकै आधुनिकतामा ढल्की सकेका छन्। विदेशी पर्यटकहरूको संगत आफ्नो जातीका केही मात्रमा भए पनि उच्च शिक्षा हासिल गर्नेहरूको संगतले गर्दा अनेकौं कुरामा यिनीहरूले सुधार गर्दै आएका छन्। फेशनतिर हेर्दा बख्खुको सट्टा प्याण्ट, कमीज, दोचाको सट्टा जुत्ता लगाउन थालेका छन्। प्रेम-विवाह पनि प्रचलित भैसक्यो। चाहेमा एकदिनमै कुरा मिलाएर त्यसैदिन विवाह गरेको पनि देखिएको छ। फेमार र छ्याङको सट्टा केक र रम, बियर कोसेली लैजाने पनि थोर – बहुत देखिदै आएका छन्। मर्दा नाता–कुटुम्बहरूलाई बोलाउने चलन प्राय: हराइसक्यो।

शेर्पाहरूको संख्या नेपालमा लगभग ५४,०००जति छ। यिनीहरूको भाषा आफ्नो प्रकारको छ। यो भाषा लगभग ३० प्रतिशत तिब्बती, ३० प्रतिशत तामाङ्गी, २० प्रतिशत जिरेली १० प्रतिशत गुरूङ्ग र बांकी १० प्रतिशत अन्य भाषाहरूसंग मेल खान्छ।

–मधुपर्क, वर्ष- १३ अंक- ४ पृ.- ५५–६०

आइन्कान् झारा मनाङे

अका साङ्ओ ? खाना साङओ ?
मोची साङची ? ओची साङची ?
आइन्कान् साङ ? झारा मनाङे
चाखाङ चासी खाना ने !

अंका, खाना, मोची, ओची, ह्याउची
झारा आइन्कान् नी माआङे, मनाङ !
अक्नीङा चाखाङचासी युंङ्ने

– रङाबुङ राई

"खवरदार – कुर्सीको लोभमा फसेर आफ्नो अस्तित्व नबेच"

रचना:- किराँती, थिक लाजेसा लिम्बू
तेह्लथुम–लिम्बुवान

नीति के हो शाश्त्र के हो , के हो राजनीति ?
धर्म के हो बेद के हो के हो तिम्रो लिपि ?
त्यसैले त मैले यहाँ, भन्न सकिन
तिम्रो ढिपी क्या हो भनि जान्न सकिन ।

धर्म मेरो हिन्दू भन्छौ, तिम्रो मूल कहाँ हो ?
मंगोलियनको नाग दिन्छौ, तिम्रो आधार के हो ?
किराँतीको सन्तान हुँ भन्छौ, घरमा पण्डित पढाई
मन्त्री हुँदा ठूलो भएँ ठान्छौ, आफ्नू लिपि दबाई ।

तिमी जस्तो मन्त्रीले त, भाषा खोज्नु पर्ने
किन कूल बंश त्यागी, शूद्र हुनु सर्ने ?
तिम्रो पनि भाषा अनि, इतिहास र लिपि थियो
तिम्रो आफ्नो संस्कारमा, "किराँतीको बेद" थियो ।

खबरदार किराँती हो आफ्नो भाषा चिन
रूपैंया र पैसामा बिकी, जात बेची नहिंड
राजनीति जोत्छु भन्छौ, आफ्नु बंशज मिची
कुर्सीको लोभमा शूद्र हुन्छौ, आफ्नो अस्तित्व बेची ।

निक्शन, जेरल, कार्टर, जोहनसन पनि त मन्त्री नै हुन्
के त तिनले गोरोलाई कालो हुनु पर्छ भनेका छन् त ?
अनि हिरो हिटो, वाङचोक, पनि त महामहिम राजानै हुन्
के त तिनले पनि हिन्दी नै बोल्नु पर्छ भनेका छन् त?

यस्ता सरकार, यस्ता मन्त्री, यही देशमा जन्मे
मातृत्वको अस्तित्व मिटाई, बिदेशी लयमा बढ्ने
त्यसैले त होला, यो देश, फुल्न कहिल्यै सकेन
बिश्व काहां पुगीसक्यो, आफ्नो नेपाल देखेन ।

"एक पल्ट दिन आउला"

रचना:– किराँती, हरीहाङ्ग लिम्बू चोङ्गबाङ्ग
संगित:– किराँती, थिक लाजेसा लिम्बु
तेह्लथुम, लिम्बुवान

संकेर बसौं घरवार छैन, हिंडेर जाउँ कता पो
साहुको भारी बोकेर हिँडदा, जिन्दगी बर्वाद भयो
सरदु खोलमा टेकान लगाए, अनुहार भरी पसिना तुरूरू
जिन्दगी मेरो संकेर ल्याउँदा, मन रून्छ धुरूरू

घरवारी मेरो चाहिन्दो थियो, साहुले छिनायो
संकेर ल्याउँदा अत्याचार छनै, गरीबको दिनगो
सांगुरी पुग्दा हुरूक्कै हुन्छ, सास मेरा जोडिन्न
संकेर ल्याउदा यो साहुसंग रीस मेरो मर्दैन

घरवारी समेत छिनाएर पनि, भारी नै बोकाउँछ
जति नै सछियो यो मनमा मेरो रीस मात्र उठदछ
यो भारी म त बोक्तिन अब, भिरबाट फालिदिन्छु
गरीवैसंग चिनिदै जान्छु, माँयैले मिल्दछु

अत्याचार सहन धेरै दिन छैन, दुई दिन पर्खौंला
गरीव हामी मिलेको दिन, जालीलाई चखौंला
जालकितेँ गरी लिएको घरवारी लडेर फर्कौंला
संसारका गरीव तम्सेर हामी विश्व नै थर्कौंला

आत्महत्या अपराध........

—भूपाल 'विवश' राई
भोजपुर

म त बेचिदा बेचिदा थोत्रो भइसकेको आत्मा
अव त मेरो मूल्य नै हराइसकेको छ,
म त किनिदा किनिदा खिइसकेको बस्तु
अव त मेरो अस्तित्व नै विलाइसकेको छ
त्यसैले अफसोस छ
मैले आफ्नो तिर्खाएको प्यासी आत्मालाई
आफ्नै पसिनाले पनि तृष्णा मेटाउन सक्तिन भने
मैले आफ्नो भोकाएर छटपटीरहेका प्रत्यङ्गहरूलाई
आफ्नै रगतले पनि जिउँदो राख्ने स्वतन्त्र पाउँदिन भने
अव त यस्तो लाग्छ कि
कसैले याँहा बाँच्नको लागि
आँखा, नाक, मुख र कान बन्द गरेर आउनुपर्छ
न्याय पनि यति कमजोर देख्छु
जतातत्तै अन्यायको फाँसीमा कुण्डिरहेको पाउँछु
अधिकार पनि यति महङ्गो देख्छु
जतातत्तै रूपैयाको विटाविटामा कुण्डिरहेको पाउँछु
त्यसैले होला सायद,
न्यायको चतुर र निष्पक्ष आँखा अगाडि
यहाँ निर्दोष ब्यक्तिले पनि अपराधि ठहरिनुपर्छ
बाँच्ने स्वतन्त्र खोज्नेहरूले पनि
यहा जेल र हतकडिको स्वागत गर्नु पर्छ,
अत:
मलाई सवैसवैले क्षमागरिदेऊ
किनभने यहाँ बाँच्न खोज्नु पनि न्यायको विरूद्ध हुन्छ, रे
अव त यहाँ म, म आफै मृत्युको प्रतिक्षामा छु
किनभने यहाँ आत्महत्या पनि अपराध हुन्छ, रे ।

"के भक्ति गर्नें नभा'को देउताको"

— कैलास तामाङ्ग

लौ भन आमा,
देउता संङ्गि कन्जिल पुज्ने यो ढुङ्गे मूर्तिलाई ?
पुर्खाहरू पुजेर बिते यो ढुङ्गा मूर्तिलाई,
छोराले पुजे नातीले पुजे यै निर्जीव मूर्तिलाई ।
आमा लौ बांचो भनन,
दु:खको तापमा हे भगवान ! भनी पुरपुरो टेकायौं,
सुनेन कानले बोलेन कैल्यै ढुङ्गाको थुतुनो,
हर्दैला दु:ख भनेर हामीले के पनि भाकेनौं ?
चढायौं बलि ढुङ्गाको शीरमा रगतको खोलो नै बगायौं ।
आमा अव त भनी देऊ,
भएन केही गरीवको लागि यो पापी पत्थरले,
धर्म र पाप जालीका कुरा कां बुझयौं हामीले ?
सुख र दु:खको उसर्दिनको फल भन्दियो जालीले,
छाति नै फुट्ने वेदना हाम्रो के बुझ्यो पत्थरले ?
लौ आमा नढाँटी भन त,
कसले देख्यो देउताको रूप अवतार फेरेको ?
न तार आयो न खवर आयो स्वर्ग र नरकको,
क्यै अत्तो छैन क्यै पत्तो छैन बितेका पुर्खाको,
सुख होला भनि के भक्ति गर्ने नभाको त्यो देउताको ?

भत्काऊ वाँधहरू, पडकाऊ ज्वालामुखीहरू निमुखा-प्रति दवाब छ । यहाँ मुक्तिको बिगुल फुक्दै चुडाऊ बन्धनका प्रत्येक सिक्रीहरू ।

— प्रकाश बुढाथोकी

मेरो विचार ○

श्रीमती सूर्यकुमारी चौधरी
धधरपा, वारा

विकास प्रकृतिको नियम हो । यसै नियमको आधारमा मानिस जातिको पनि विकास भइरहेको छ । मानिस भौतिक सुखको पराकाष्टासम्म पुगेको छ । शायद यही कारणले होला मानिसले आज आश्चर्यजनक तवरले डरलाग्दा संहारकारी वस्तुहरूको सृजना गरेको छ र खोज द्रुत गतिले जारी नै छ । मानिसकोबुद्धिले गर्दा नै राजनीतिक क्षेत्रमा, संस्कृतिको क्षेत्रमा र अन्य विभिन्न क्षेत्रमा निरन्तर विकास भइरहेको छ । तर, यही मानिस जाति मध्य थारू जाति पशुताको जीवन बिताउन बाध्य भएको छ । यस जातिमा मानवमा भएको गुण, बुद्धि र शक्ति नभएको होइन, तर पनि विकासको दौडमा सबभन्दा पछि रहेको र बुद्धि, शक्ति र गुणले आफ्नो कार्यक्षमता देखाउन असमर्थ भएको देखिन्छ, साँच्चै भन्ने हो भने थारू जाति आजको विश्वमा सवभन्दा पछि रहेको देखिन्छ । शायद चाहेर पनि थारू जातिले आफ्नो जीवन स्तर माथि उठाउन र विकास गर्न सकेको छैन । इच्छा हुंदा हुंदै पनि यो जाति प्रतिस्पर्धाको बजारमा आफूलाई अगाडि बढाउन सकेको छैन । अझ भन्ने हो भने केही समय पछि यस बजारबाट यसको अस्तित्व नै मेटिने सम्भावना देखिन्छ ।

आज थारू जाति पछि परेको विभिन्न कारणहरू हाम्रा समक्ष देखापर्दछन् । अशिक्षा, बाल-विवाह नारीहरू-को अधिकारको हनन, द्वेश' डाह सामाजिक कुरीतिहरू र नाजायजमा धेरै खर्च गर्ने बानी, एकता र सहयोगको भावनाको अभाव र एक अर्कोलाई नीच देखाउने प्रवृत्ति इत्यादि इत्यादि थारू जातिमा विशेष गरेर देखिन्छ ।

शिक्षा मानिसको बुद्धिको विकास गर्दछ । मानिस-को नैतिकता पनि केही हदसम्म शिक्षामाथि भर पर्दछ । शिक्षाले नै प्रत्येक क्षेत्रमा मानिसलाई विकास गर्ने बाटो देखाउदछ । आज मानिस जाति शिक्षाका लागि तृषित छ, तर सबैले शिक्षा भेटाउँछन् र ? मेरो विचारमा शिक्षा संसारमा मानिसका लागि सबभन्दा महत्वपूर्ण चीज हो । मानिसले जे जति गरेको छ र जे जति गर्न खोजेको छ त्यो

○ यो लेख लेखिकाले थारू महा-सम्मेलनमा पाठ गरेकी थिइन् ।

आत्महत्या अपराध........

—भूपाल 'विवश' राई
भोजपुर

म त बेचिंदा बेचिंदा थोत्रो भइसकेको आत्मा
अब त मेरो मूल्य नै हराइसकेको छ,
म त किनिदा किनिदा खिइसकेको बस्तु
अब त मेरो अस्तित्व नै विलाइसकेको छ
त्यसैले अफसोस छ
मैले आफ्नो तिर्खाएको प्यासी आत्मालाई
आफ्नै पसिनाले पनि तृष्णा मेटाउन सक्तिन भने
मैले आफ्नो भोकाएर छटपटीरहेका प्रत्यङ्गहरूलाई
आफ्नै रगतले पनि जिउँदो राख्ने स्वतन्त्र पाउँदिन भने
अब त यस्तो लाग्छ कि
कसैले याँहा बाँच्नको लागि
आँखा, नाक, मुख र कान बन्द गरेर आउनुपर्छ
न्याय पनि यति कमजोर देख्छु
जतातते अन्यायको फाँसीमा कुण्डिरहेको पाउँछु
अधिकार पनि यति महङ्गो देख्छु
जतातवै रूपैयाको विटाविटामा कुण्डिरहेको पाउँछु
त्यसैले होला सायद,
न्यायको चतुर र निष्पक्ष आँखा अगाडि
यहाँ निर्दोष ब्यक्तिले पनि अपराधि ठहरिनुपर्छ
बाँच्ने स्वतन्त्र खोज्नेहरूले पनि
यहा जेल र हतकडिको स्वागत गर्नु पर्छ,
अत:
मलाई सवैसवैले क्षमागरिदेऊ
किनभने यहाँ बाँच्न खोज्नु पनि न्यायको विरुद्ध हुन्छ, रे
अब त यहाँ म, म आफै मृत्युको प्रतिक्षामा छु
किनभने यहाँ आत्महत्या पनि अपराध हुन्छ, रे ।

"के भक्ति गर्नै नभा'को देउताको"

– कैलास तामाङ्ग

लौ भन आमा,
देउता संझि कन्जिल पुज्ने यो ढुङ्गे मूर्तिलाई ?
पुर्खाहरू पुजेर बिते यो ढुङ्गा मूर्तिलाई,
छोराले पुजे नातीले पुजे यै निर्जीव मूर्तिलाई ।
आमा लौ सांचो भनन,
दु:खको तापमा हे भगवान ! भनी पुरपुरो टेकायौं,
सुनेन कानले बोलेन कैल्यै ढुङ्गाको थुतुनो,
हर्देला दु:ख भनेर हामीले के पनि भाकेनौं ?
चढायौं बलि ढुङ्गाको शीरमा रगतको खोलो नै बगायौं ।
आमा अब त भनी देऊ,
भएन केही गरीवको लागि यो पापी पत्थरले,
धर्म र पाप जालीका कुरा कां बुझयौं हामीले ?
सुख र दु:खको उसदिनको फल भन्दियो जालीले,
छाति नै फुट्ने वेदना हाम्रो के बुझ्थ्यो पत्थरले ?
लौ आमा नढाँटी भन त,
कसले देख्यो देउताको रूप अवतार फेरेको ?
न तार आयो न खवर आयो स्वर्ग र नरकको,
क्यै अत्तो छैन क्यै पत्तो छैन बितेका पुर्खाको,
सुख होला भनि के भक्ति गर्ने नभाको त्यो देउताको ?

भत्काऊ बाँधहरू, पडकाऊ ज्वालामुखीहरू निमुखा-प्रति दवाब छ । यहाँ मुक्तिको बिगुल फुक्दै चुडाऊ बन्धनका प्रत्येक सिक्रीहरू ।

– प्रकाश बुढाथोकी

मेरो विचार ○

श्रीमती सूर्यकुमारी चौधरी
धधरपा, बारा

विकास प्रकृतिको नियम हो । यसै नियमको आधारमा मानिस जातिको पनि विकास भइरहेको छ । मानिस भौतिक सुखको पराकाष्टासम्म पुगेको छ । शायद यही कारणले होला मानिसले आज आश्चर्यजनक तवरले डरलाग्दा संहारकारी वस्तुहरूको सृजना गरेको छ र खोज द्रुत गतिले जारी नै छ । मानिसकोबुद्धिले गर्दा नै राजनीतिक क्षेत्रमा, संस्कृतिको क्षेत्रमा र अन्य विभिन्न क्षेत्रमा निरन्तर विकास भइरहेको छ । तर, यही मानिस जाति मध्य थारू जाति पशुताको जीवन बिताउन बाध्य भएको छ । यस जातिमा मानवमा भएको गुण, बुद्धि र शक्ति नभएको होइन, तर पनि विकासको दौडमा सबभन्दा पछि रहेको र बुद्धि, शक्ति र गुणले आफ्नो कार्यक्षमता देखाउन असमर्थ भएको देखिन्छ, साँच्चै भन्ने हो भने थारू जाति आजको विश्वमा सवभन्दा पछि रहेको देखिन्छ । शायद चाहेर पनि थारू जातिले आफ्नो जीवन स्तर माथि उठाउन र विकास गर्न सकेको छैन । इच्छा हुंदा हुंदै पनि यो जाति प्रतिस्पर्धाको बजारमा आफूलाई अगाडि बढाउन सकेको छैन । अझ भन्ने हो भने केही समय पछि यस बजारबाट यसको अस्तित्व नै मेटिने सम्भावना देखिन्छ ।

आज थारू जाति पछि परेको विभिन्न कारणहरू हाम्रा समक्ष देखापर्दछन् । अशिक्षा, बाल-विवाह नारीहरू-को अधिकारको हनन, द्वेश' डाह सामाजिक कुरीतिहरू र नाजायजमा धेरै खर्च गर्ने बानी, एकता र सहयोगको भावनाको अभाव र एक अर्कोलाई नीच देखाउने प्रवृत्ति इत्यादि इत्यादि थारू जातिमा विशेष गरेर देखिन्छ ।

शिक्षा मानिसको बुद्धिको विकास गर्दछ । मानिस-को नैतिकता पनि केही हदसम्म शिक्षामाथि भर पर्दछ । शिक्षाले नै प्रत्येक क्षेत्रमा मानिसलाई विकास गर्ने बाटो देखाउदछ । आज मानिस जाति शिक्षाका लागि तृषित छ, तर सबैले शिक्षा भेटाउँछन् र ? मेरो विचारमा शिक्षा संसारमा मानिसका लागि सबभन्दा महत्वपूर्ण चीज हो । मानिसले जे जति गरेको छ र जे जति गर्न खोजेको छ त्यो

○ यो लेख लेखिकाले थारू महा–सम्मेलनमा पाठ गरेकी थिइन् ।

त्यो शिक्षाकै आधारमा सम्पन्न हुने हुँदा संसारले यसलाई महत्वपूर्ण ठानी यसको क्षेत्र विस्तार गर्दै लाने कोशिश निरन्तर जारी राखेको छ । शिक्षा यस्तो महत्वपूर्ण चीज भएता पनि थारू जाति यसबाट धेरै पर बस्न खोजेको हुन्छ । उनीहरूमा शिक्षाले भ्रष्टता ल्याउँदछ भन्ने धारणा अझै पनि भएको जस्तो देखिन्छ, किनभने सम्पन्न र क्षमता भएका मानिसहरूले पनि आफ्ना सन्तानहरूलाई पढाई लेखाइबाट बञ्चित गरी राखेका हुन्छन् । अतः थारू जातिको विकास र बुद्धि बढाउन सकेसम्म द्रुत गतिले शिक्षाको प्रचार गर्नु अति आवश्यक छ । थारू जातिलाई शिक्षाको महत्व दर्शाई सहयोगात्मक भावना राखी प्रत्येक परिवारलाई आफ्नो बाल बालिकाहरूलाई शिक्षा दिनतर्फ प्रोत्साहित गर्न आवश्यक देखिन्छ । त्यस्तै, थारू सामाजिक प्रगतिको अर्को ठूलो बाधा बाल विवाह पनि थारू जातिलाई पछाडि तान्नमा ठूलो भूमिका खेलेको पाइन्छ । विवाहको महत्व ठूलो भएता पनि यसको प्रयोग उचित रूपमा हुन सकेको छैन । विवाह भन्ने के हो ? किन गरिन्छ ? विवाहकहिले र कसरी गर्नु पर्दछ भन्ने कुराहरू-लाई ध्यानमा राख्दै नराख्दै उनीहरू केटा-केटीको विवाहलाई समस्याको रूप लिई यी समस्यालाई सकेसम्म चाँडै समाधान गर्ने उद्देश्य राखी त्यसलाई आफ्नो ठूलो कर्तव्य सम्झेर केटा-केटीलाई बाल विवाह गर्ने पद्धति अपनाएको पाइन्छ । यसले गर्दा मानिसलाई अगाडि बढ्नुको सट्टा झन झन पछाडि तिर जानु स्वभाविक हुन्छ । थारू जातिलाई शक्ति क्षीण बनाउन र बुद्धिको विकासमा यो नासमझीले ठूलो बाधा पुऱ्याएको छ । अतः थारू जातिको विकासका लागि यस्तो घिनलाग्दो, प्रतिगामी पद्धतिलाई पूर्णरूपेण बन्द गरी दिनु नै समय र परिस्थितिको माग हो ।

यो कुरा सर्व विदितै छ कि नारी जातिले मानिसको विकासका लागि प्रमुख भूमिका खेलेको हुन्छ । तर यो दुःखको कुरा हो कि हाम्रो जस्तो पिछडिएको समाजमा नारी जातिको केहि महत्व नै महशूस हुदैन । हाम्रो जातिमा नारीहरू सत्रौं शताब्दीमा किनबेच गरिने दासहरू जस्ती छन् । अहिले पनि हाम्रो जातिमा नारीलाई किन्ने र बेच्ने कन्यौती प्रथा प्रचलित नै छ । जुन समाजमा आज पनि नारीको कुनै हक छैन, जसलाई किन्ने र बेच्ने गरिन्छ त्यो समाजमा नारीको कसरी उन्नति हुन सक्ला र समाज–उत्थानमा नारीले के योगदान दिन सक्छिन ? नारीले जस्तो सुकै दुःख सहेर पनि पुरुषले बनाएको सीमा भित्र नै बस्नु पर्ने सामाजिक नियमको बाध्यत्ताले गर्दा यस समाजमा नारीको उत्थान हुन सकेको छैन । अहिले पनि जहाँ पुरुषहरू नारीहरूलाई मनोरञ्जनको साधन मात्र मान्दछन् र सोही उद्देश्यको पूर्ति निमित्त नारी जातिको आवश्यकता सम्झछन् भने त्यस्तो समाज पनि विकास गर्न सक्ला भन्ने धारणा राख्नु मुर्ख्याइँ मात्र हुनेछ । मानिस भएर मानिसलाई डर देखाएर पिटेर आफ्नो बसमा राख्नु नै मानवता हो र ? मानिस कुनै पशु त होइन कि उसलाई बाँधेर आफ्नो अधिकारमा राख्न सकिन्छ । हाम्रो जातिमा पुरुषहरू नारीलाई आफ्नो अधिकार भित्र राखेर गौरव महसूस गर्नु एउटा ठूलो भूल होइन भने के हो ? नारीहरू पुरुषको अधीनमा बस्नु पर्ने हुँदा उनीहरूको इच्छाको र अधिकारको हनन हुन्छ जसले गर्दा उनीहरूको व्यक्तित्वको विकासमा अवरोध पुग्न जान्छ । नारीहरूले आफ्ना काय र गुणको क्षमता देखाउन नपाउँदा थारू जातिको विकासमा वाधा पुग्न जानु स्वभाविकै हो । अतः नारी जातिलाई तिनको अधिकार दिनु हाम्रो भूल हुने छैन बरू यो सराहनीय कार्य हुन जानेछ । यसले गर्दा समस्त थारू जातको विकासमा पूर्णरूपले सहयोग पुग्ने छ । विश्वमा विभिन्न जातिहरूको विकास त्यो जातिमा उनीहरूले

दिएको नारीको अधिकारले गर्दा भएको हो । हाम्रो विकास पनि तब मात्र सम्भव हुनेछ जब हामी पनि नारीलाई त्यति नै सम्मान र अधिकार दिने छौं । हाम्रो जातिमा स्वभाविक रूपले डाह, द्वेश इत्यादि विशेष रूपमा देखा पर्दछन्, जसले गर्दा विकासको क्रम रोकिन जान्छ । मानिसले मानिससित डाह गऱ्यो भने संसारको विकास हुँदैन, देशले देशसित डाह गऱ्यो देश बन्दैन, जातिले जातिसित डाह गऱ्यो भने जातिको विकास हुँदैन भन्ने कुरा निर्विवाद छ । यिनै, लक्षणहरू विशेष रूपले हाम्रो जातिमा देखा परेका छन् र त्यसैले जातीयताको विकास हुन सकेको छैन । सहयोगात्मक भावनाको कमी र इर्ष्यालु भावना राख्ने प्रवृत्तिको विकास प्रति दिन बढ्दै गएको तथ्य आज हाम्रो जातीय विकासको बाटोमा अवरोधक भएर बिस्फोटक रूप लिएर उभि दिएको छ– यसले गर्दा जातिको विकासमा दिन प्रति दिन ह्रास हुँदै गएको र त्यसको अस्तित्व नै मेटिने जस्तो लक्षण देखा पर्न आएको छ । यस्ता प्रवृत्तिहरूको निराकरण गर्नु पर्दछ भन्ने कुरा महसूस गरिए पनि अगाडि बढेर कार्य गर्ने मानिसको पूर्ण रूपमा अभाव छन् । यो जातिको मुख्य पेशा खेती देखिन्छ । खेती गर्न दिन रात परिश्रम गरेर पनि दुई छाक राम्रोसित खान पाइन्न, जिउ ढाक्ने लुगा पाइन्न । के यस्ता मानिसहरू समाज र जातिको विकासका लागि सहायक सिद्ध हुन सक्लान ? तिनीहरूले प्रशस्त मिहनत गरेर पनि पेट भर्न नसक्दा ऋणका लागि बिभिन्न ठाउँमा पुग्नु परेको हुन्छ । थारूहरू जन्मदेखि नै सोझा हुनाले प्रशस्त ऋण उपलब्ध गर्न सक्ने क्षमता राख्दै छन्; तर खर्च पनि त्यस्तै बढी गर्नु मुनासीब देखिदैन । थारू समाजको आर्थिक अवस्था बिग्रिदै गइरहेको कुरा सबैलाई थाहै छ । अनावश्यक वस्तुहरूमा खर्च गर्न थारूहरूको स्वभाव भइसकेको छ । यस बाहेक उनीहरूको ठूलो कमजोरी रक्सी र जुवा हो । यी दुर्व्यवहारलाई उनीहरू मनोरञ्जन र स्फूर्तीका साधन मान्दछन् । उनीहरूले भात खान नपाउन तर रक्सी पिउनै पर्छ र आदतले गर्दा मनोरञ्जनका लागि जुवा खेल्नै पर्छ । हरेक किसिमले प्रत्येक क्षेत्रमा यसरी बिग्रिदै गइरहनुको मुख्य कारण यी दुवै पनि हुन् । यी बाधा हरूलाई हटाउने प्रयत्न गरियो भने पनि केही हदसम्म यो जातिको बिकासमा तीव्रता आउन सक्दछ ।

विभिन्न किसिमका आन्तरिक र सामाजिक दवाब-हरूका साथसाथै केही वाह्य दबाव र अत्याचारले पनि विकासको क्रममा बाधा पुऱ्याएको हामीले पाउँदछौ । थारू जाति स्वभावैले अथवा शिक्षाको कमिले गर्दा सोझो भएको हुनाले प्रशासनका विभिन्न अङ्गको अन्याय र दबाव अत्याचार, पुलिस प्रशासनको दबाव, जिल्ला प्रशासन र भूमि प्रशासनको अनाबश्यक दबाव र अत्याचारले गर्दा जातिको अथवा व्यक्तिको उन्नति गर्ने उत्साह दिन प्रति दिन ह्रास हुँदै गएको देखिन्छ । थारू जातिमा एउटा अर्को प्रवृत्ति पनि देखिन्छ र त्यो हो– अहंको भावनाले नै मानिस भित्र बिकृति ल्याउँदछ र जहाँ विकृतिको समावेश भयो कि व्यक्ति आफ्नो विकास गर्न असमर्थ हुन्छ । यसरी थारू जातिको विकासको क्रममा आइ दिने यी बिभिन्न बाधाहरूले विकासलाई दीर्घ कालसम्मका लागि शायद स्थगित गरी दिएको छ कि ? जबसम्म यी बाधाहरू हाम्रो समक्ष रही रहन्छन्, थारू जातिको बिकास स्वभाविकरूपले स्थगित नै रहने छ ।

अतः यी बाधाहरूलाई हटाउन र सकेसम्म निमूँल पार्न हाम्रो समस्त जातिको सक्दो योगदान र सहयोगको आवश्यकता छ, खास गरेर हाम्रो बुद्धिजीवी वर्गले साहस पूर्ण रचनात्मक कार्यहरू गरेर थारू जातिको विकास गर्ने बेला आइसकेको छ । अब पनि हामीले ढिला सुस्ती गऱ्यौं

भने केही समयपछि हाम्रो अस्तित्व नै मेटिने छ। त्यसैले हामी सबैले निष्ठावान भई शपथ लिएर अगाडि बढ्नु परेको छ। हामीले आफ्नो अतीतको ख्याल राख्दै रुढीवादी बिचारधारा त्यागेर दृढ संकल्प गरी अघि सर्नु परेको छ – यसैमा हाम्रो र हाम्रो समाजको कल्याण छ।

—थारू संस्कृति, चतुर्थ पुष्प-पृष्ठ ५३–५६

पूर्वज

—कृष्ण पाखिन

मेरो बाजे,
साहु र जीम्दारीको ऋणले
थिचेर तिनीहरूकै घरमा
कर्मी काम, हलो जोत्दा जोत्दै
गोरुले भीरबाट खसालेर मरे।
मेरो बा,
बाजेको ऋण चुक्ता गर्न
साहुहरूलाई खुसी तुल्याउन
आसामको जंगलमा
मच्छेर र डाँठसँग जुधेर
एकदिन आराको मुढाले किचीएर
रगत छादेर मरे।
मेरो दाजु,
पूर्वजले लिएको ऋण तीनं
बन्दकी घर, र एक कान्ला बारी उकास्न
मुंगलान तिर गएको' रे,
लाहुरे हुन गएको' रे !
मलाई थाहा छैन - मेरा बा र बाजेका अनुहारहरूको
मेरा दाजुका व्यहोराहरू
सुन्दछु, केवल सुन्दछु मात्र
बाजेले लिएको ऋण अझै बांकी छ' रे।
बन्धकी तमसुकहरू अझै फेरिदैं छन्' रे।
कहिले काहि साहुहरू मेरो घरमा आई हप्काउने गर्छन
र सुनाउने गर्छन–
"यो घर डिक्री गर्छु
यो बारी अरूलाई बेच्छु
कि नियममा छिर्नु,
कि ऋण तिर्नु"
लाग्छ यो कस्तो ऋण हो ?
लाग्छ यो कहिले को ऋण हो ?
तिर्दा तिर्दै बाजे मरेर गए
'बा' पनि तिर्न भन्दा मुढ़ाले किचिएर मरे
पुर्वजलाई उकास्न दाजु पनि लाहुरे भए
अझै तमसुकहरू फेरिदैछन्।
अझै रकमहरू दोबर हुँदैछन्।
त्यसैले म न्यायको ढोका घचघचाउन
प्रत्येक अड्डाहरूमा बिन्ती पत्र
प्रत्येक अदालतमा उजूरी
न्यायधीस र हाकीमलाई
बिहान र बेलुकी 'हजुर' भन्दा भन्दा
थाकी सके, पाकी सकें
तै पनि न कानूनको बुदाहरूले भेटन् सक्यो
न नियमको दफाहरूले,
म जस्ता गरीबहरू

म जस्ता न्याय माग्नेंहरू
सधैं नै जेल र नेल
अड्डा र अदालत
पाएको पाएकै छन् । धाएकै धाएकै छन् ।
कुन देशमा शोषण छैन ?
कुन समाजमा वर्ग छैन ?
न्यायलयको कठघरामा उभिएर सोधेको छु
निरूत्तर छन् अड्डा र अदालतहरू
बन्द छन् न्यायका पुस्तकहरू
त्यसैले ए साथीहरू ! ए न्याय प्रेमी जनताहरू !!
आऊ, यी ढोंगीन्यायलयहरू भत्काउँदै
आउं यी ब्वाँसाहरूको समाजलाई बिगार्दै
एक गठ भै, एक स्वर बनाउदै
परेड खेलौं ! मार्च पास गरौं !
'हाम्रो पूर्वजको आत्माको लागि
हामी सबैको मुक्तिको लागि
हाम्रो हातले कानून बनाउनका लागि
हाम्रो हातले देश बनाउनको लागि ।

म मान्दै मान्दिन

रचना:– मन्जुल शर्मा
संगीत:– शंभु राई

मानिस छुत अछुत हुन्छ म भन्दै भन्दिन
जाति र पाती छुट्याउने रीतलाई म मान्दै मान्दिन
हो ··· म मान्दै मान्दिन ।

ठूलो र सानो भेदभाव धनिले बनाए २
गरीबको श्रम लुटेर खाने चलन चलाए
मानिस भई मानिसको रगत म खाँदै खाँदिन
जाति र पाती ···

काम ठग्नेलाई पूज्ने यो चलन अलिछले बनाए २
काम गर्नेलाई हेप्ने चलन दुष्टले चलाए
काम ठग्ने ठूलो काम गर्ने सानो म भन्दै भन्दिन
जाति र पाती ··· ···

शाङ देत्नी यङा ?

पीडाको तस्वीर देखेका छौं ?
अत्याचारको पदचाप सुनेका छौ ?
चित्कारको रङ्ग कस्तो हुन्छ ?
कवि मौन छ !
यातनाको संगीत सुनेका छौ ?
क्रुरताको कला बारे केही थाहा छ ?
शासकको उपनाम के हो ?
कवि चुप छ !

—बिमल निभा, 'लहर' पृष्ठ- २३

जहाँ जन्म्यौं त्यो देशलाई
आज अन्धकार बनाउन्नौं
अन्याय, अत्याचार, भ्रष्टारको
जरो उखेल्ने छौं ।
हामी बालक फुमी रहे
हिमाल फुक्ने छ
हामी बालक आज नचम्के
शहीदले आँसु बहाउनै छ ।

—सुनिता अमात्य, 'प्रगति' पहिलो प्रकाशन, पृ.- १४

रावण राक्षस

– उमानाथ शाश्त्री सिन्धुलीय

हिन्दू संस्कृतिको अभिन्न अङ्ग भैसकेको राम चरित्रमा लंका नगरीका राजा रावणले प्रतिनायकको स्थान पाएका छन् । पौराणिक कथनमा पुलस्त्यका छोरा विश्रवा ऋषिले राक्षसकन्या कैकसीसीत विवाह गरेको पाइन्छ । सोही भनाई उनैका छोरा हुनाले रावण राक्षस हुनगएका हुन् भन्ने छ । अहिलेको चलन अनुसार राक्षसनीको छोरो राक्षस हुनु नौलो कुरो पनि भएन । तर रामायण आजको नभएर धेरै पुरानो कथा हुनाले त्यो बेलाको चलन के थियो ? भनेर एक छिन घोरिनु मनासिब होला । पौराणिक कथामा नै हामी कपिलदेव महर्षि, व्यास महर्षि र आस्तिक मुनि क्रमशः क्षत्राणी, मछिनी र नागिनीका छोरा भएर पनि बाबुहरू ब्राह्मण हुनाले ब्राह्मणमै गनिएका पाउछौं । यस्ता प्रमाण अरू पनि प्रशस्त छन् । यसबाट पौराणिक कालमा बाबुको जात अनुसार सन्तानको जात मानिने कुरा प्रष्ट देखिन्छ । यौटा रावण मात्रै बाबुको नभएर आमाको जातमा गनिन्छन् भने त्यसको कारण अर्कै कुनै हुनसक्छ ।

यौटै मानव सन्तानमा कोही देवता र कोही राक्षस केका आधारमा भये ? भन्ने कुरामा नै पहिले अनेक तर्क गर्न सकिन्छ । मैले चांहि "उषा" वर्ष- १ अंक – ६ को "राम र रावण" शीर्षकमा पौराणिककै आधार लिएर 'मानिस नै आफ्नो कृत्यद्वारा देवता र राक्षस हुन सक्छ' भन्ने उल्लेख गरेको थियें । यसको पुष्टि मार्कण्डेय पुराण अध्याय १५ श्लोक ६२ ले पनि गर्छ 'नरस्य यस्य कठिन मनो बालातुरादिषु । वृद्धेषु च न त मन्ये मानुषं राक्षसो हि सः' अर्थात जुन मानिसको मन बालक, रोगी र वृद्धमा दयालु नभएर कठोर हुन्छ त्यसलाई मानिस भनिदैन त्यो राक्षस नै हो । यसरी निर्दयी र अत्याचारी मानिस राक्षस गनिन्छ । तर पनि रावण त्यस्ता किसिमका राजा थिये भन्न सकिदैन । उनका राज्यमा पदलोलुप आफ्नै भाइ विभीषण बाहेक कुनै पनि प्रजा असतुष्ट भएको देखिदैन । रामसित परेको घोर घमासानमा सबै जसोले आत्मबलिदान गरेर उज्ज्वल राजभक्ति देखाएका छन् । राजा निर्दयी भएको भए यो कुरा अवश्य सम्भव हुने थिएन ।

राक्षस जाति छुट्टै मान्ने हो भने ऐतिहासिक तथ्य अनुसार भारत वर्षका आदिवासी र आगन्तुकहरूका बीच पुस्तौं सम्म चलेको संघर्षलाई प्रमाण मान्न सकिन्छ । त्यो

बेला एकले अर्कालाई होच्याउने उद्दश्यले त्यस्तै खाले नाम राखेको पनि थाहा लाग्छ । जस्तै गत्यर्थक 'अर' धातु (अर गतौ) बाट निष्पन्न आर्य शब्दले डुबुवा भनेर आगन्तुकलाई हेला.गरेको र राक्षस शब्द क्रूरताको प्रतीक प्रयोग गरेर आदिवासीलाई तुच्छ बनाएको पाइन्छ । आगन्तुकहरू निकै बाठा थिये । आफूलाई प्रयोग गरिएको आर्य शब्दको सम्मान सूचक परिभाषा बनाये । त्यस्तै आफू सत्वगुणी देवता, दुष्मनहरू तमोगुणी राक्षस भनेर प्रचार गरे । उही पेय वस्तुलाई आफूले पिउँदा अमृत र विरोधीले पिउँदा मदिराको संज्ञा दिएर छुट्टाछुट्टै गुणको सिद्ध गरे ।

आदिवासीहरूले अर्कै किसिमका संशोधन गरे । आत्मबल बढाउन मान्ने गरेको इष्ट देवतामा परिवर्तन भयो । 'रूद्र' नामको भयङ्कर देवता र महाकाली नामकी उस्तै भयङ्कर शक्तिको कल्पना गरियो । सर्पको गहना, विषको आहारा, माऊ निधारमा अग्निको ज्वाला, मानिसका टाउकाको माल, मुर्दाका हातहरूको कछाड, जीउ भरी मसानको खरानी, पहेंला विकराल लट्टा, नाङ्गो र कालो मुष्टे शरीर, साँढे र सिंह वाहन (सवारी) ई सबै भयङ्करताका प्रतीक हुन् । मुण्डमाला (टाउकाहरू) को अर्को अर्थ पनि छ । त्यो बेला आर्यहरूका विरोधी जसलाई अनार्य पनि भनिन्छ ले आपना जातिको राजा चुन्ने प्रणालि टाउकाकै आधारमा अपनाएका थिए । शिकारलाई महत्वपूर्ण पेशा मान्ने हुंदा मासु सबैले बाँडीचुडी खाए पनि टाउको चाँहि मुख्य शिकारीको हुन्थ्यो । जसको अनुकरण हाम्रो समाजले पनि आजसम्म गरिरहेकै छ । देवतालाई बली चढाएको बोका पाठीको टाउको समेत पुजाहारी (काट्ने मानिसको हक हुन्छ । त्यस्तै टाउका जो संग बढी जम्मा हुन्थे त्यो नै राजाको निर्वाचनमा विजयी हुन्थ्यो । अतः आफ्ना इष्ट देवतालाई टाउकाको माला पहिराउनु विशेष श्रद्धाको परिचायक पनि भयो ।

यसरी यौटै भूमिमा वसोवास भएका दुई जाति विशेषको सँधै भैरहने सङ्घर्ष असह्य भएर पछि-पछिका बुद्धिमानहरूले मेल-मिलाप बनाएर शान्ति स्थापना गर्ने कैयूँ युक्ति निकाले । जसमध्म यौटा इष्ट देवटा साजा तुल्याउने काम पनि हो । रूद्र र महाकलीको अर्को नाम शिव पार्वती (कल्याणकारी) दिएर उनीहरूको उग्ररूप प्रलयकालका निमित्त मात्र हो भन्ने प्रभावकारी ब्याख्या सुरू गरे । आर्यतर्फका अलि कडा स्वभवका दुर्वासा ऋषिलाई शिवको अवतार माने । परशुरामलाई शिवले आफ्नो हतियार "धनु" पुरस्कार दिएको कथा जोड़े । कैयूँ आर्यहरू शिवको भक्ति गर्ने भए । हरि (आर्यका देवता विष्णु) र हर (अनार्यका देवता रूद्र) को एकीकरण गरेर हरिहर मूर्ति खडा गरे, हरिहर क्षेत्र नामको तीर्थस्थान घोषित भयो । अर्को 'स्त्री रत्नं दुष्कुलादपी' भन्ने धर्मशाश्त्रको आविष्कार गरेर राक्षसहरू सँग वैवाहिक सम्बन्ध पनि जोडिन थाल्यो । यै सिल-सिललामा विश्वस्रवा ऋषिले कैकसीसित विवाह गरेको हुनुपर्छ ।

काँढो झिकेर पनि बिझेको ठाउँमा हत्तपत्त दुख्न छोड्दैन । कुतौल पर्दा त्यै घाउ फेरी गाँकिन सक्छ । त्यस्तै बाहिरी मेलमिलाप बढ्दै जाँदा पनि आर्य र अनार्यको मनोमालिन्य पछि सम्म संलिन सकेन । कहिले काँहि त्यो आन्तरिक वैमनस्यले प्रकटरूप लिएर सङ्घर्ष मचाइ हाल्थ्यो । कारण विवेक र घमण्ड दुबै मनुष्यमै रहने गुण हुन् । विवेकशील मनुष्य शान्ति चाहन्छ भने घमण्डी मानिस अशान्ति पनि रूचाउँछ । जनबल, धनबल र मानबल अभिमानका जन्मदाता हुन् । त्यै अभिमानले घमण्ड बढाउँछ । अतएव जसले स्वर्ग नामको अमरावती राजधानी भएको सम्पन्न राष्ट्रको अधिकार जिइसकेका थिए, जसलाई अरूहरूले देवता भनेर आदरका दृष्टिले हेर्थे उनीहरू र भूदेव कहिने ब्राह्मणहरू मध्ये यो आर्य र अनार्यको सामञ्जस्य मन नपराउने पनि धेरै थिये । त्यो बेला दानव भन्ने छुट्टै समुदाय थियो । आजको भाषामा उनीहरूलाई वैज्ञानिक भन्नु पर्छ । देवता र ब्राह्मणका दृष्टिमा ई पनि घृणित थिये । यिनका ठूल-ठूला अविष्कारहरू नरसंहारकारी पनि हुन्थे । यिनीहरूले आत्मसन्मानको निमित्त राक्षसै पक्ष लिन पर्दथ्यो । यस्तो वैज्ञानिक वर्ग पाएका कतिपय राक्षसहरू पनि सामञ्जस्य भन्दा सघर्ष नै मन पराउने देखिन्थे । यसैले शान्त प्रेमीहरूको प्रयास बेलाबेला असफल हुन्थ्यो ।

विश्वस्रवा ऋषिका अघिल्ली पत्नी पट्टीका अर्का छोरा थिये । जसको नाउँ कुबेर हो । उनी पहिले लंकापुरीका राजा थिये । पछि भाइ रावण वालिक भएर राजा हुने इच्छा गर्दा त्यो राजापाठ उनीलाई सुम्पी आफू चाँहि हिमालय प्रान्तमा अलकापुरी नामको अर्को राज्य खडा गरेर राजकाज गर्न थाले । त्यसको नजिकै अमरावती राज्य पर्थ्यो । त्यतै सम्पर्क बढ्यो । स्वर्गका राजा देवेन्द्रले उनलाई आफ्नो खजाञ्ची बनाएर लोक पालको पदवी समेत दिई ठुलो सम्मान गरे । कुवेर आफ्नो बाबुको निर्देशन अनुसार शिवका उपासक थिये तापनि मौतिने मावली प्रति हार्दिक श्रद्धा नहुनु प्रकृति सिद्ध थियो । यै मेलो पाएर देवराजले आफ्नो सिद्धान्त - अनुकूल बनाउन हात लिएका होलान । किनभने बाबुको योजना असफल पार्न छोराबाट सजिलो हुन्छ ।

उता राजा भएपछि रावणलाई विश्व विजयी बन्ने अभिलाषाले कुत्कुत्यायो । उता लङ्काबाट प्रस्थान गरेर नजिकै पर्ने दण्डकारण्य नामक जङ्गलमा पुगे । यो जंगल ठूलो र धेरै आर्य ऋषिहरूका आश्रमले भरिएको थियो । त्यो बेलाको चलन अनुसार गृहस्थीहरूको बसोबासमा मात्र राजाको अधिकार हुन्थ्यो । अतः यो ठाउँ स्वतन्त्र थियो । तर रावणले यसलाई आफै राजा भएको यौटा राज्यनै ठहराये । उनको विजयनअभियान यहींबाट सुरू हुने कार्यक्रम बन्यो । विश्व विजयी बन्न यौटै राज्य पनि आफ्नो अधिनबाट छुट्नु हुंदैन भन्ने कुरा सम्झाएर ऋषिहरूसंग विजयाभिलाषी राजाले कर बुझाउन आग्रह गरे । ऋषिका प्रतिनिधिले हामी बनवासीसंग सम्पति छैन, कर बुझाउन सक्तैनौ न बुझाएर के भो र ? हामी तपाईसग युद्ध गर्न सक्दैनौ आफ्नै अधिनका मात्र सक्नु हुन्छ भने जवाफ दिये । करको संख्या परिमाण वा वस्तु निश्चित नगरीकन तपाईहरूलाई जे जस्तो सुविधा पर्छ त्यो अवश्य दिनुपर्छ नत्र यो देश मेरो हो भनेर कुन आधारले मान्ने ? इत्यादि प्रकारको ढिपी रावणले पटक्कै छोड़ेनन् । कुरा चर्कदै गयो । देवताहरूको संकेत अनुसार ई ऋषिहरूले लङ्का पातको अभियान असफल पार्ने उद्देश्य लिएको सत्य छर्लङ्ग हुन थाल्यो । ऋषिले आवेगमा आएर कर नलिई नछोड्ने हौ भने हामीसंग शरीरको रक्त सिवाय केही छैन त्यै जम्मा गरिदिन्छौ लेउ भनेर घुर्की देखाए । राजाले पनि रिस खप्न नसकी कर वापत दिएको रक्त नै सही नलिई छोड्दिन भन्ने हुंकार गरे ।

जोसाजोसमा सबै ऋषिहरूले आफाफ्ना शरीरबाट रक्त निकाली यौटा कलसमा भरि दिये । लङ्कापतिले त्यो रक्त कलस रूमालले ढाकेर लङ्का लगे । यो भयंकर विद्रोहको बीज हो र कडासेकडा विष भन्दा पनि विषालु हुन सक्छ भन्ने विश्व सले आफ्ना खोपीमा लुकाएर राखे । रानी मन्दोदरीलाई समेत यो भयंकर विष हो खोलेर तिमीले पनि नहेर्नु भष्म हुनेछौ भनेर ढाँटे । परिणाम

स्वरूप 'रावण राक्षस हो' भनेर ऋषिहरूले जोडतोडसंग प्रचार गरे। यस राजद्रोह दमनका निम्ति राजा पनि पछि परेनन्। ऋषिहरू ठाउँ छोडेर भागे प्रचार झन प्रभावकारी भयो। अन्ततोगत्वा रावणको गणना राक्षसमा भै छोड्यो। बाध्य भएर उनले मावलीको पक्ष लिनै पऱ्यो 'सर्वान्ते ब्राह्मणो रिपु:' भन्ने उक्तिलाई सार्थक पारेर चाँडैनै यिनको सर्वनाश भयो।

महाँशोपक

– डी. के. राई

चुसे ती शोषकहरूले हाम्रा पसीना रगतको,
पारे वियोग हैरान गराए गरीब सबको।
भुलाए मानिसलाई अनेकौं जालहरू रचेर,
बसे 'रामगीता' 'महाभारत' इत्यादि रचेर।

छुट्याए मानिसलाई छुत अनि अछुत भनेर,
गरे वर्गीकरण ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य अनि शूद्र।
बस्ने भए ब्राह्मण अब कुशासकमा मालिक बनेर
क्षेत्रीहरू बसे देश रक्षा गर्ने भएर।

पने भो मारलौ वैश्य अनि शूद्र भनिनेहरूलाई
पाउ पुज्नु पर्ने भयो सबले ब्राह्मणहरूलाई
अब बने यिनीहरू समाजमा महाका शोषक,
मानिसके दिक्क यिनी देखि अब त सब लोक।

आवश्यक छ कुराहरू

मानसिक स्वास्थ्यका लागि आफ्नो दैनिक जीवनमा तलका छ कुराहरूलाई ध्यानमा राख्ने गर्नुहोस: 'के ?', 'कहाँ ?', 'कहिले ?', 'किन ?', 'कसरी !' र 'को ?'।

— मनोविज्ञान डाइजेष्ट, वर्ष–१, अङ्क–१, पृष्ठ–५

नेपाल बहूभाषीय, बहूजातीय र बहूधर्मावलम्बी राष्ट्र हो

– परतु

नेपाल राष्ट्र एउटै जाती, एउटै मात्र भाषा र एउटै मात्र धर्म भएको राष्ट्र होइन, यहाँ जातीमा भिन्नता छ, भाषामा विभिन्नता छ र त्यस्तै विभिन्न धर्मावलम्बीहरू भएका जनता छन्। त्यसैले नेपाल राष्ट्र भन्ने बित्तिकै सबै जाती, सबै भाषा–भाषी र विभिन्न धर्मप्रति विश्वास भएको जनताहरूको साझा राष्ट्र हो भन्ने बुझिन्छ। यो कुरालाई इमान्दारीपूर्वक बुझ्न नसकेसम्म नेपाल राष्ट्रको सर्वांगीन विकास हुनुपर्छ भन्ने कुरालाई पनि बुझ्न सकिन्दैन। नेपालको राष्ट्रियता र राष्ट्रिय एकताको विकासको निमित्त पनि यही कुरा मूल रूपले बुझ्न जरूरी छ। नेपाल राष्ट्र भन्नाले विश्व मानचित्रमा एक सीमाबद्ध एउटा एकाई हो भने देशभित्र यो पनि एउटा विविधताको संगठन हो। नेपालको एकता भनेको सबै कुरामा एकता होइन, अनेकताका बीचमा मात्र एकता हो। यीनै यथार्थ कुरालाई नेपालका शासकहरू र नेपाली जनताले राम्ररी बुझ्नु जरूरी छ।

नेपालको संविधानमा नेपाली भाषालाई राष्ट्र भाषा बनाइएको छ, हिन्दूधर्मलाई राज्य धर्म भनी मानिएको छ र नेपालमा शाहवंशको शासन छ। यी तीनवटा कुरालाई लिएर एक वर्गबाट नेपालमा नेपाली भाषा एउटाको मात्र विकास गर्न र गराउन पाइन्छ, हिन्दूधर्म एउटालाई मात्र राज्यबाट संरक्षण प्राप्त हुन्छ र खासजातीको मात्रै सबै क्षेत्रमा वाहुल्यता हुनुपर्छ भन्ने किसिमको कुरालाई प्रोत्साहित र प्रचार गराउनमा संलग्न देखिन्छ। कोही यस्तो हुनुहुन्न भन्ने कुरालाई पनि थाहापाई वा नपाई उपरोक्त किसिमको सुनियोजित कार्यक्रम बनाई नेपालको विभिन्न भाषा, जाती र जातीय सँस्कृतिलाई जसरी भएपनि दमन र निर्मूल गर्ने जस्ता षडयन्त्र गर्दै आइरहेको देखिन्छ। यस किसिमको षडयन्त्र र षडयन्त्रकारीहरू नेपालमा पृथ्वी नारायण शाहबाट एकीकरण भएको धेरै वर्ष पछि मात्र देखिएको भएता पनि आज सम्म पनि नेपालको शासकीय क्षेत्रमा ती षडयन्त्रकारी तत्त्वहरूको प्रभाव बाँकी नै भएको देखिन्छ। नेपालको राष्ट्रिय एकतामा यो नै सबभन्दा डरलाग्दो खतरा हो यसले राष्ट्र भित्र विभिन्न जाती प्रति असमान व्यवहार गरी दमन भइ राखेको मात्र होइन, विभिन्न जातीय भाषाहरूको विकास

हुन नसकेको मात्र पनि होइन, यसले राष्ट्रको स्वतन्त्रता र राष्ट्रिय अखण्डता प्रति नै गम्भीर खतरा भइरहेको कुरा स्वतःष्पस्ट छ। यसकारण नेपालको राष्ट्रिय स्वतन्त्रता र देशको सार्वभौमसत्ताको सुरक्षाको निमित्त पनि देशमा भएका सबै जाती र भाषाहरूप्रति समानता, यसको साथै विभिन्न धर्माबलम्बीहरू बीच समानता कायम हुने किसिमको व्यवस्था गरी नेपाल देश सबै जातीको साझा हो भन्ने भावना जागृत गराई राष्ट्रिय एकतालाई मजबूत गर्दै लैजानु नै नेपालको सबभन्दा ठूलो राष्ट्रिय आवश्यकता हो।

यही राष्ट्रिय आवश्यकतालाई बेवास्ता गर्दै जातीगत, भाषागत र धार्मिक स्वतन्त्रता र समानताको जन अधिकारलाई दमन गर्दै लैजाने नीतिनै आजसम्म प्रशासकहरूले अपनाउँदै आएका छन्। सरकारको यीनै गलत नीतिको विरोध गर्दै राष्ट्रियता र राष्ट्रिय एकताको सम्वर्द्धनको निमित्त आजसम्म विरोधको आवाजलाई वुलन्द पार्दै आऊने समूहहरूलाई जातीवदी, साम्प्रदयिक आदि गलत आरोप लगाई दमनको निमित्त घोर साम्प्रदायिक तत्वहरूले एक किसिमको षडयन्त्रकारी संगठित आन्दोलन नै गर्दै आइरहेको देखिन्छ। उदाहरणको निमित्त केही समय अघि एक साप्ताहिक पत्रिकाले मङ्गोल जातीय सम्मेलनको समीक्षात्मक समाचारमा नेवाः जाती प्रति गरिएको आक्षेप र डा० कमलप्रकाश मल्लको अन्तर्वार्तालाई लिएर गरिएको साहित्यिक टिप्पणीले त्यस किसिमको साम्प्रदायिक तत्वहरूको मखुण्डो उदाङ्गो भएको छ। यस किसिमको राष्ट्रघातक भावनाको प्रचार गरी तनाव पैदा गर्न खोज्ने तत्वहरूको मुकाबिला नेवाः जातीले मात्र होइन राष्ट्रियताको हिमायती सबै नेपालीहरू एक भएर गर्नु पर्दछ। पत्र पत्रिकामा यस किसिमको जातिगत आक्षेपको प्रचार गरेर पत्रिकालाई आफ्नो निजी स्वार्थ मात्र पूरा गर्ने नभई राष्ट्रिय एकताको भावनामा समेत कुठाराघात गर्न सकिन्छ। तर यस किसिमको राष्ट्र विरोधी तत्वहरूलाई पनि श्री ५ को सरकारबाट कुनै किसिमको कारवाही किन गरिएनन् भन्ने प्रश्न नै सबभन्दा दुःखद तथा बुझ्नु पर्ने कुरा हुन्। विभिन्न जाती र धर्म भएको राष्ट्रलाई पनि नेपाल वहूभाषीक, वहू जातीय र वहू धर्माबलम्वी राष्ट्र होइन भन्ने किसिमको प्रचार गर्दै हिंड्ने तत्वहरूलाई कारबाही गरी देशको यथार्थ स्थितिलाई जनताको अगाडि राखी दिनु कुनै पनि राष्ट्रिय सरकारको सबभन्दा ठूलो कर्तव्य हो। राष्ट्रिय एकता जस्तो महत्वपूर्ण र गम्भीर विषयमा पनि मौन भएर बसिरहनु सरकार आफ्नो उत्तरदायित्व देखि पन्छिन खोज्नु वा असफल हुनु हो। यस किसिमको स्थितिलाई नियन्त्रण गर्न नखोज्नुको परिणाम देशमा साम्प्रदायिक दङ्गा हुन सक्छ, देश टुक्रिन सक्छ, राष्ट्रको स्वतन्त्रता र सार्वभौमिकता हराउन सक्छ! यस कारण, राष्ट्रको गठनको यथार्थ कारणलाई बुझेर राष्ट्रियता र राष्ट्रिय एकताको निमित्त सरकार र जनताले पनि नेपालको विभिन्न जाती, भाषा र धर्मलाई समान व्यवहार गरी नेपाल राष्ट्रको उन्नति प्रगतिलाई अघि बढाउनु पर्दछ। यस कार्यमा कुनै किसिमको वाधा व्यवधान आएता पनि यसको समाधान पनि हामी आफै मिलेर गर्न सक्नु पर्दछ। वर्तमान सम्विधानमा नेपाली भाषालाई राष्ट्र भाषा र हिन्दू धर्मलाई राज्य धर्मको मान्यता दिनुको कारणले नेपाली राष्ट्रियताको बिकासमा अवरोध ल्याउँछ भने सम्विधानमा संसोधन पनि गर्नु पर्ने हुन आउँछ। राष्ट्रको सविधान राष्ट्रिय रक्षाको निमित्त हो। यसलाई कसैले पनि बिर्सनु हुन्न। त्यसैले संविधानमै नेपाली जनताको बीचमा समानताको भावना जागृत गराउन नसकि भएमा संविधानमै पनि परिवर्तन अनिवार्य हुन आउँछ, जुन भनिरहनु पर्ने कुरा होइन।

संविधानलाई हतियार बनाएर नेपालमा एक भाषा, एक जाती र एक धर्मको प्रभूत्व कायम गर्ने कार्य हुँदै आएको छ। यही कार्य अन्तर्गत रेडियो नेपालले आफ्नो राष्ट्रिय जिम्मेदारीतालाई बिर्सेर नेपाली भाषा यौटालाई मात्र प्रचार प्रसारको माध्यम वनाइरहेछ। दैनिक समाचार प्रसारण देखि लिएर विकास सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम, संगीतको साथै विज्ञापन सेवा समेत एकै भाषामा मात्र सञ्चालन गर्दै आइरहनुको अर्थ रेडियो नेपालले देशका अन्य जाती र भाषागत अस्तित्वलाई वहिस्कार गर्ने गरिरहेको प्रमाण हुन्। केहि समय अघिसम्म "फूलवारी" नामक कार्यक्रम सञ्चालन गरेर हप्तामा छ वटा भाषाको एक एक गीत प्रशारण गर्ने काम रेडियो नेपालबाट भयो। तर, यो पनि रेडियो नेपालको हप्ताको ५,७७० मिनेटको कार्यक्रममा खस भाषा बाहेक अन्य भाषालाई हप्ताको ३ मिनेट मात्र स्थान दिनु निश्चयनै अन्य जाती र भाषा भाषीका जनताप्रति घोर अन्याय, अपमान र अवहेलना भएको सम्झनु पर्दछ। राष्ट्र, राष्ट्रियता र राष्ट्रिय एकता भन्ने अर्थ नै शायद रेडियो नेपालका सञ्चालकहरूले बुझेका छैनन्, यदि बुझेका भए के जानजानी नै बुझ पचाएर राष्ट्रको विरोधमा क्षमा दिनै नसकिने जघन्य अपराध गर्दै आइरहेका हुन् त?

यस्तै किसिमको अपराध राजकीय प्रज्ञा प्रतिस्थान, त्रि० वि० वि० लगायत अन्य सरकारी संरक्षण प्राप्त निकायहरूले पनि खसभाषालाई राष्ट्र भाषाको बिल्ला लगाएर भाषा साम्राज्य स्थापना गर्ने नियतले अन्य जातीय भाषालाई अवहेलना गर्नको साथै दमन गर्ने कार्य गरिरहेछन्।

यतिमात्र होइन, राष्ट्रिय जनमत संग्रह जस्तो भाग्य निर्णय गर्ने कार्यमा समेत प्रचारको माध्यम नेपाली भाषा मात्र गर्नु र गराउनु अन्य जातीका जनताको निमित्त दूर्भाग्य हो भन्नु पर्दछ। यदि खस बाहेक अन्य भाषा भाषी जनताको पनि यो राष्ट्र साझा हो भने उनीहरूले नबुझ्ने भाषाबाट मात्र प्रचार प्रसार गरेर जनमत सङ्कलन गर्न खोज्नु मातृभाषा नेपाली भाषा (खस भाषा) नहुने बहुसंख्यक जनता प्रति अक्षम्य धोखा हो। उनीहरूको सबभन्दा महत्वपूर्ण नागरिक अधिकारको हनन पनि हो। यस किसिमको षडयन्त्र यो राष्ट्रमा हुन्जेल सम्म राष्ट्रको उन्नति प्रगति मात्र होइन, राष्ट्रिय स्वतन्त्रता र अखण्डतालाई पनि बलियो पार्न सकिन्दैन, त्यसैले नेपाल राष्ट्र वहू भाषिक, वहूजातीय र वहू धर्मावलम्बी राष्ट्र हो भन्ने यथार्थ सत्यलाई नै पनि पहिले सबैले बुझ्न आवश्यक छ र यदि कसैले यस किसिमको समझदारीपूर्ण एकतामा कसैले विरोध र आक्रमण गर्न आउँछ भने त्यसलाई नेपाल राष्ट्र र नेपाली जनताको साझा शत्रु मानी त्यो संग मुकाबिला गर्ने र त्यसलाई पराजित गर्ने काम पनि हुनैपर्छ।

(नेपाल भाषा पत्रिकाबाट)

—अनु. **सुदन खुसः**

भाषा

भाषा जातीको जन्मसिद्ध अधिकार हो
भाषा नै स्वजातीको प्राण हो।
भाषा कुनै जातीको नभए
त्यो जाती नै निष्प्राण हो।

डी. के. राई 'बैशालु' विशेषाङ्क, पृ-६३

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कर्णबहादुर राई
खावा, भोजपुर
[भू.पू. गृह, पञ्चायत; वन सहायकमन्त्री]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

भीमप्रसाद् गौचन
[म्याग्दी, धवलागिरी]
स्थानीय विकास सहायकमन्त्री
पुल्चोक फोन: २१९४१

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।

प्रधानपंच **भक्तिमान देवान** तथा
[भद्रपुर, झापा]
भद्रपुर नगर पञ्चायत परिवार/ फोन: ९५
[भू. पू. भूमिसुधार सहायकमन्त्री]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारमा हार्दिक-शुभकामना टक्र्याउँछु ।

दूतप्रसाद् गुरूङ
स्याङजा
[भू. पू. वन, सहायकमन्त्री]
काठमाण्डौ फोन: १३५३०

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

खड्गबहादुर गुरूङ
पोखरा
[भू. पू. भूमिसुधार सहायकमन्त्री]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

डिल्लीशेर राई
हलेसी–खोटाङ
(भू. पू. गृह पञ्चायत, निर्माण तथा यातायात, रक्षा स.मन्त्री)
कालिकास्थान, काठमाण्डौ, फोन: १२३२०

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

मानबहादुर जबेगू
खुँगा-पाँचथर
[भू. पू. सामान्य प्रशासन स० मन्त्री]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

लबरू राना थारू
दिखातभूली पञ्चायत, कञ्चनपुर
(भू. पू वन, भूमिसुधार, निर्माण तथा यातायाय स.मन्त्री)

श्री ५ वडामाहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

रा.पं.स. **गोपालचन्द्र सिंह राजवंशी**
[महेशपुर-झापा]
[भू.पू. स्वस्थ्य, कृषि, सिंचाई; उद्योग वाणिज्य स.मन्त्री]
घट्टेकुलो, काठमाण्डौ / फोन: १६८०१

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु–अवसरमा
श्री ५ वडामहारानी सरकारमा
मंगलमय शुभ – कामना व्यक्त गर्दछु ।

शालिग्राम चौधरी
[वदालपुर, वर्दिया]
स्वास्थ्य सहायकमंत्री
काठमाण्डौ / फोन: १३५७०

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

आङदण्डी लामा
फाप्लु-सोलु
[भू पू वन सहायकमन्त्री]
बानेश्वर, काठमाण्डौ / फोन: १६३०३

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

रा.पं.स. **नरबहादुर गुरूङ**
थप्रेक, तनहुँ
[भू. पू. जल तथा विद्युत, सहायकमन्त्री]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

भीमबहादुर बुढाथोकी
भारसे, गुल्मी
[भू. पू. गृह, पंचायत सहायकमन्त्री]
काठमाण्डौ / फोन: १५७९५

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

ओमकार गौचन
[बागलुङ बजार]
शिक्षा सहायकमन्त्री [भू. पू. खाद्य, कृषि तथा सिंचाई; सहायकमन्त्री] केशरमहल, काठमाण्डौ/ फोन: २१०३४

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

श्रीप्रसाद् बुढाथोकी
३/३४ 'घ' पुल्चोक, ललितपुर फोन: २१६३२
[भू. पू. निर्माण तथा यातायात सहायकमन्त्री]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

सन्तकुमार चौधरी
रा. पं. स , चितवन
[भू पू स्वास्थ्य; भूमिसुधार सहायकमन्त्री]
कमलादी, काठमाण्डौ/ फोन: १६४०८

कदर : पुरस्कार : धन्यवाद

यो देश अनेकौं भाषा-भाषीहरूको देश हो; यो हामी मान्छौं । यति मात्र होइन, यस तथ्यलाई 'होइन' भनी इन्कार गर्ने हिम्मतवाला पनि शायद यहाँ कोही निस्कन सक्तैनन् ।

किन्तु, समयको चपेटामा परेर हो वा कुन्नि थिचो मिचो कै कारण भनौं; कतिपय आदिवासीय भाषाहरू यहाँ लोप मात्र होइन, हराउनै पनि लागेका छन् । यस विद्यमान स्थिति औंलाएर हामी भन्छौं, 'हराउन लागेका देशका यी अमूल्य निधिहरूको संरक्षण र सम्वर्धन गर्ने काम श्री ५ को सरकारको हो ।' तर 'म ताक्छु मुढ़ो, बन्चरो ताक्छ घुँडो' भने झैं उल्टैं उल्टोको विद्यमान स्थिति नकोटयाउँ भन्दा पनि कोटयाउनै पर्ने वाध्यताबाट हामी फुटकनै सकेका छैनौं । आजको वास्तविक स्थिति यही हो; यीनै विद्यमान स्थितिप्रति औंला ठड्याउँदै भनौं वा चूनौती दिंदै केशरजङ्ग बरालमगरज्यूले आफ्नो मातृ भाषामा तयार पार्नु भएको **"कुट जातमा ङाक्के"** नामक किताव बजारमा आयो । युवा लेखकको यो नौलो प्रकारको तर अति आवश्यक र मगर भाषाको उत्थानको गोरेटो खन्नमा आधार - रेखा–स्वरूप योगदान पुऱ्याउने महत्वपूर्ण प्रयासको कदर र सह्राना गर्दै 'कानूङ्ग लाङ्घाली भाषा अध्ययन परिषार' बुटवल–खस्यौंलीको तर्फबाट रू० ८०१।- को पुरस्कारको थैली लेखकलाई सधन्यवाद सहित प्रदान गरेका छन् ।

यस सन्दर्भमा हामी परिश्रमी लेखक बरालमगरज्यू लाई मात्र होइन, लेखकको मेहनत् सफल पार्नमा महत्वपूर्ण भूमिका निभाउनु हुने प्रकाशक सुरेश आलेका साथै यस किसिमको कार्यलाई कदर गरी हौसला बढाइदिनका लागि समझदारीताको भूमिका निभाउनु हुने 'का. ला. भा. अ. परिवार' पनि निश्चय नै कम धन्यवादका पात्र छैनन् भन्ने साधुवाद व्यक्त गर्न हामीपरम कर्तव्य ठान्दछौं ।

— कोङपी परिवार

एक टुका

–पी. खालीङ

यहाँ सत्यतालाई –
जबरजस्ती संगीन र बूटको भरमा
– दबाउन खोजिएको छ,
दन्किन लागेको आक्रोशको ज्वाला
–दूषित हावाले निभाउने दूष्प्रयास गरीएको छ ।
त्यसैले, सत्यता खोतल्न खोज्ने–
हरेक देशभक्त,
यात – प्रतिक्रयावादीको गोलीको शिकार हुन्छ,
यात – कालकोठरीमा बन्द हुन पुग्छ ।
तर हामीलाई थाहा छ –
"अन्त्यमा सत्यको नै जीत हुन्छ ।"

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कुलप्रसाद केरूङ्

एकतीन-पाँचथर
[भू. पू. सभापति; मेची अञ्चल पञ्चायत]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

पासाङ गोपर्मा

[आइतवारे-इलाम]
राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्य
[वानेश्वर, काठमाण्डौ/ फोन: ११९१५]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

डा० भूदेव राई

छिनाम्खु-भोजपुर, कोशी अञ्चल
[भू. पू. संसद सदस्य]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

बहादुरसिंह ऐतवाल

दार्चुला
[भू.पू. रा. पं. स.]
महेन्द्रनगर, कन्चनपुर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

चन्द्रसिंह घले

बागबजार, पोखरा; कास्की फोन: ६१
[भू. पू. सहायकमन्त्री]
काठमाण्डौ/ फोन: १५५३२

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

हरिकुमार श्रेष्ठ

राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्य
[चितवन, नारायणी अञ्चल]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

लगनलाल चौधरी

भू. पू. रा. पं स. ; सिराहा
काठमाण्डौ/ फोन: १५२४८

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

सुश्री भद्रा घले

आमबोटे-सिन्धुलीगढी
[भू.पू. रा. पं. स.]
डिल्लीबजार, काठमाण्डौ

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

चन्द्रबहादुर सुनुवार

ओखलढुंगा
[भू.पू. राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्य]
घट्टेकुलो, काठमाण्डौ / फोन: १४५९४

---

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु–अवसरमा
श्री ५ वडामहारानी सरकारमा
मंगलमय शुभ – कामना व्यक्त गर्दछु ।

आङ्डावाङ शेर्पा

केरूङ-सोलू
[भू पू. सभापति]
सगरमाथा अञ्चल पञ्चायत

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

हवलसिंह लामा

[काभ्रे]
राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्य
वानेश्वर, काठमाण्डौ / फोन: १६८०२

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

केवल चौधरी

रौतहट
[सदस्य, राष्ट्रिय चुनाव आयोग २०३६]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

टङ्कबहादुर ग्यालन

रा. पं. स. मकवानपुर
नारायणी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

भूइदल राई

खैराङ-७, सिन्द्राङ-भोजपुर
[भू. पू. रा. पं स.]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

विष्णु मादेन

ताप्लेजुङ
[भू. पू. राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्य]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

जयाप्रसाद राई

ज्यामिरे-ओखलढुंगा
राष्ट्रिय पञ्चायत सस्दय
[२०/१२ मत्तागाल, पुल्चोक, ललितपुर/ फोन: २११८१]

मना नालो आइन्काइन् साङ ?

–डुब्देङ्हाङ माकारा नङम्ये राई

भोजपुर

आइन्कान् दी ? गोक्स माआङ, दोम्माक् माआङ, चकयङ माआङ, चइत्य छे माआङ । खोन्नालो दी ? मेनेत् ? साङ्वा ? पीत्, माक्सा, हेलावा, खिदियोङ्मा ? नच्छेङा आइन्कान् मोआको दिइत्छाङ माआङ । खुन्नालो दी आइन्कान् ? चावङ ? सङ ? माआङ । साङछाङ सेइन्मा अदोत्निन् आइन्कान् मना । ओ अछङ दुम् । आइन्कान् मनानिओ दुम् क्ताराआङा सिन्तुम्योम् । निन्नीआ खाना दीं नि मलोआ नालो "अङका मना" नि चक्निङा लोम्योम्चम ।

आइन्कान् मना नालो आइन्कान् साङनिओ दुम्छे आइन्कान् आ सिइन्मा दोइत् । आइन्कान् साङनिओ दुम्छाङ 'असिन्तीमिन्नालो आइन्काइन्आ "अङका मना" नी यङ्माछे आइन्लाजाकांइत्मा दोइत् । देकी वात्नी तयङयाङ निकी सेइन्मा माइन्रकवा ओदा साङ्छे मात्दङ । खानाछे सेइन्मा त र । एनुखो, 'रमाओ माइन्रमाओ दुम् ओदा मात्दङ् । अङको अङयङमा एनुखो - आइन्कान् दिसाआ मपुक्ताओ ? खादाङका ओदा ताइन्ओ ? ओदाङा मपुक्ताओ हे, आइन्दक्छाची खादा खांदा मयुङयाङहे मात्दङची ? मयुङयाङ नालो खादा मयुङयाङ ? द्या मचयाङ ? आइन्कान् आइमित् द्या चन्येन् ? आइन्साकु दिवा- दिमाची खादा खादा मयुङा ? द्या द्या नचआ ? नुलोक् मचआ नालो खोचिआ नुलोक मचआदाओ दुम्ची दी दौचि मयुंयाङ् ? अइत्लो मचआदा नालो दैकी खादा दी, देत्नी मचआ ? मोत्नी अइत्लो चमा दोराङाओ दुम्ची दी मलिसा कि मोत्नी मचआ ? हे, अच खारू मात्दङयाङ, मान्लेचङचिकी मोत्नी मचआ दाओ ? अक्तेइत् अक्तेइत् क्तारा दुम्ची सेइन्मादोम्याङ्नालो सेइन्सा, फोङसा दोइत्याङ्नालो फोङ्याङसा छेइन्माची दोइत् । म टिमाखारा, म नङाखारा ओ नालो फोइन्माची दोइत् । म माखारा ओ नालो लाम्माची दोइत् । अलामी मिन्चिन् अफोली मिन्चिन्, छेन्याङसा, सेन्याङसा अखातीन् मिइन्चिन् नालो आइन्काइन् मात्तै माआङ, आइन्छाची– मान्चीछे म फोम्खाइत्, म नवखात्, ओ दुम् अछङ माआङ नी यङमा अरइन्मिन् । अकदुम् लो आइमित् "आइन्काइन् मना" नी लोइन्येन्चिन्नुछे 'मना' माआङ ओआङा युङिइन्येन ।

ओ दुम् माआङ ओ नालो खाना आप्पिङा मिनाखा ? गोक्स, 'चकयङ, चइत्य, खेबाक्, नाम्चोक्दु मपेन्लुक्ओ छोङवाचीछे अचबुक्खालो मचा, म ई, नाम्मलोक्, मताइन्, मा पा ताइत्का ताइत् ममु, छा मतोक् अनि आइन्काइन् उआङे अचछाची मरात्ची, मुकुप्टुची। अच कोइन्खाथोङ युङ, अचओ खिम् यूङ, माआङ ?

आइन्काइन् चइन्येइन्ओ हात्नीङ मोचीछे मचयाङ, माआङ मोल्लोक् ? ग्रं..., आइन्काईन् हात्नीङा मोचीछाङ, मचयाङ, मयुङयाङ नालो देकी मोचीतेइत् आइन्कान्ग्रा "मना" नि अलोइन्मिइन्येइन्चिन्ओ ? ओ को अक्तेइत् मिइन्मा दोइत् याङ्ओ दुम् माआङ कि ?

मोची मना नि अलोइन् मिइन्येइन्ओ छे अक्तेइत् दुम् युङआङ । मोची मचायाङ, मदुङयाङ नुछे ग्राइन्काइ् हात्नी मोची छाप्मा नरनिनिन् । आइन्काइन्-ओहा छाप्ला बाक्, छाप्लावा नतोकनिनिन् । मुइन्डा मात्तँ माग्राङ । आइन्को हात्नीओ मोचीओ अच दो, लाङ, छुक्चो मात्दङ । निनाम्मा आङा मोची दी पची, आइन्काइन् दी मपआ, खोदुम्ङा अतोङनिनिन् । आइन्काईन्आ मुमा रम्योम्ओ दुम् मोचिआ मुमा नरन्योन् । वात्नीग्रो दुम्चिआङा आइन्काएन्नान् मोची अकथोङदा मान्लिची । आइन्काइन् 'मना' लिसिङ्न्, मोची बाखतरेम्, गोक्स मलिसा । वात्नी आइन्काइन्, मोचीओ अच चक्दा ग्रधिवाङ, अनुवाक् लिसिन् । अक्छिना मिनाखा, मनुवाक् लिसिन् नुछे मिनिन्तारिइन्ओ पर मोचिआ अमुयाङओ ऊइन्छे ग्राइन्काइन आ मुमा मारयुक्तुम्, माग्राङ ?

खाना ङा यङाखा ? ग्राइन्काइन् अनुवाक् मना नालो आइन्काइन् हाको मना चिआङा अमुयाङओ दुम् देकी ग्रमुइन्मिइन्येन्ओ ? आइन्काइन् हाको मनाचिङा नाम्चोक्दु पमेइन्लुक याङ । अखाखुइत् नाम्चोक्दु मलेइत्याङओ ची आइन्काइन्ग्रा "साङकेइन्" नी लोम्यम् चम् । ग्राइन्काइन् हात्नीओङा अमेरिकायाओ मनाची साङकेइन्मादु मखारादा ग्रो दुम् आइन्काइन् एनुम्योम् । खाइसा वात्नी लिसा ?

ओदा युङिइन्येन्ओ आइन्काइन् चाहीं दिसाआ मपुक्ताओ, आयन्दीवाची खादा खादात्नी युङसा ओदा म तालाओ ? हे आराङ–आराङ दाङकाङा ओदा युङिइन्येन्ओ हे ! ग्राइनदीवाची साङ–साङचीन्यो दुम् छाङ असिन्ती मिन्येइन् । वात्नीओ छाङ दुम् युङ ओ ? उवाको दुम्छाङ मान्सिइन्माङ आइन्काइन् "मना" नि लोमा मखाइन् कि ?

चारूची ओ दिवा दिमाचीआ मलोयाङ "आइन् दिवाची हाङ मयुङा ङा न्यो" मयङयाङओ दुम् अनक्ष्यङाग्रो नालो आय आइन्काइत् चाहीं देकी निचीओ अच खान–युम्ची खुइन्मा फासुम्चम् की छे आइन्बुक्खालो चामा दुङमा अतोक्तिमीइन्येन् ग्रो ? कोलिन्-थाङिइन् हेदा देकी कुटीवा उन्छाङ मखाङ निनिन् ओ ? देकी वात्नी लिसिइन् खारिइन् ओ ? ओक्को दुम् आइन्काइन् आ तुप्मा अदोइत्नीन् ?

अक्लेन् रेइन्याङसाआ अंमाआ वात्नी अलोआङ "आम्नुओ दिवाची ना हाङ मयुङाङा न्यो, खाना ङालङ चहीं हारा-बोक्मा छाङ तलेनान्नान् ।" मुन्हेदा ग्रंका ग्रंमा लोङ। "अँ अङदिबा हाङ युङाङा कि ङे होला, यावाचिग्रो अच खिम्दा खाइत्ङा हेदा कुटिवा नपाक्ङ पङाङाग्रो ?" ग्रचोवाङछाङ माआङ की ग्रंमाआ अङालङ हुसुखोत्तु । मोइहेन्दा मिनाङ "ग्रंमाआ ग्रंका उलाङ मुमा अलाप्ताङ याङओ, आप्पिङा उलाङ लिसा ।' आप्पिङा मिनाङ, आय अंमा हाराचात्तुङ । 'खोइन्को' अङनङा नोआ । मो मोत्नीङ लिसा ।

अकलेन् खिम्दाङ्का लोन्ताङखाराङ् कि छाप्मा खिप्मा पुङस्‌ाङ् चङ् । खिप्सा खिप्सा खाराङ्याङ् हेदा ग्रक्वाक् अक्तेन् कितापादा किरावाची हाङ् मयुङाङाओ दुम् छप्ताङा ओ ढ़िरूङ् । खोन्को मिनाङ् अंमाआ अल्वाङयाङओ दुम् अनक्ष्यङा अछङ–दुम् र' छ ।

आइमित् अधिवाङ अधिवाङ तेइन् चीदा कोलिन् थाङिन् हेदा ग्राराङ् आराङ् ओ खिम्–युङ्ची मभुंसाखाराओ ची तोक्तुम्यम् चम् । मोआको–ची नुलोक् चोउम्-चम्, फोलुम् चम् निओ–पर आइन्काइन् देम्खा दाङ्का वात्नी लिसिन् खारिइन्ओ निओ अछङ् दुम् ढिइत्मा अरन्मिइन्-ओ दुम् मात्दङ् । ढिरूम् नालोङ आइन्काइन् साङ् निग्रो दुम् छे सिन्तुम् । आय आइन्काइन ओको दुम् ङा सिइन्मा दोइत्माङ ।

आराङ् ओ दिवाची देम्का-पाङ्ग्रा देम्का दोङ हाङ ममुआ निओ दुम् कर्कप्रेट्रिक निओ अक्तेइत् लेकावा आ छाप्तु युङ्सुदो ओ दुम् बालचन्द्र शर्माआ छापतु ओ "नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा," पृष्ठ–६४ दा छाप्याङ् । दी, ओ अछङ्-दुम् माआङ ? नक्ष्यङा अछङ दुम् । ग्रो छाप्याङ ग्रो धुम्सा खात्तुम् योम् हेदा तोक्तुम् योम्चम् ओ ढिवा हाङ ममुआ– ओ आइन् किरावा दिवाची ओ अचनङ् वात्नी याक्याङ्:–

हाङचीओ नङ	देम्कादोङ हाङममुआ
१. येलुङ किरावा	९०.३
२. दुस्खन ,,	३७.०
३ बलञ्च ,,	३१.६
४. किङले ,,	४१.१
५. हुनन्तर ,,	५०.०
६. तुस्ख ,,	४१.८
७. स्तुपुस्त ,,	३८.६
८. पर्व ,,	५६.०
९. जितेदस्ती ,,	६०.०
१०. पञ्चम ,,	७१.०
११. किङ-किङ-किङ किरावा	५६.०
१२. सुनन्द किरावा	५०.८
१३. थोमू ,,	५८.०
१४ जघ्रु ,,	६०.१
१५. जनरैग्रो ,,	७३.२
१६. स्वींख ,,	६०.१
१७. थोर ,,	७१.०
१८. थामो ,,	८३.०
१९. वर्म ,,	७३.६
२०. गुञ्ज ,,	७२.७
२१. कुस्कून ,,	४८.०
२२. तिषु ,,	५६.०
२३. सूघ्री ;;	५९.०
२४. जोभ ,,	६३.०
२५. गोन्थो ,,	७४.०
२६. खेम्भू ,,	७४.०
२७. गलिजङ्ग किरावा	८१.०
	१६३०.१

वात्नी उइन्कापाङआ उइन्कादोङ हाङ ममुग्रा ओ दुम् लो ओदाङ्का तुप्तुम् । तर आइन्काइन्आ तुप्मा दोइत्याङ् ओ दुम् उइन्ङा माआङ । लो, उइन्कादोङ लो हाङ् ममुआ नालो हाङ् ममुआ हेदा देत्नी, खात्नी ओ पाराआ अमुआ ? अब पालादा दी दी ची मिइत्मा, छाप्मा – युङमा दोइत् ओची मुआदा । खाइसा ओ रीति थीति अयुङसा दा निआ दुम् ची, देत्नीकि तिनाजो ग्रलेराखाइन्सा ओ निओ दुम् ची नाम्माङा मदोइत्याङ् ।

वास्तवमा, इतिहास भनेको प्रेरणाको श्रोत हो । "ग्रंकुरो"

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँ ।

भू.पू. रा. पं. स. **दुर्गामणि देवान**

[मादिरैकर- संखुवासभा; कोशी]

सभापति

तथा **संखुवा-सभा जिल्ला पंचायत** परिवार

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

नरबहादुर बुढा

डोल्पा-सरमी

[भू.पू. सदस्य, राष्ट्रिय पञ्चायत]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

बलबहादुर राई

ओखलढुंगा

[भू.पू. संसद सदस्य]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ–कामना चढाउँछु ।

भीमराज खापुङ

[भू.पू. रा. पं. स.]

तेह्रथुम, कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

दिलबहादुर लामा

[ठमेल, काठमाण्डौ/ फोन: १२८२६]

प्रहरी नायव महा निरीक्षक

पूर्वाञ्चल प्रहरी नायव महानिरीक्षकको कार्यालय

विराटनगर / फोन: २४२६

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

भू.पू. अंचलाधीश **छिरिङतेन्जी लामा**

फाप्लु-सोलु

[सदस्य, राष्ट्रिय चुनाव आयोग, २०३६]

बौद्ध, काठमाण्डौ/ फोन: १३१८४

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

मकरबहादुर वान्तावा

[भू.पू. बागमती अञ्चलाधीश]

'एम. वी. वी. निवास' लाजिम्पाट, काठमाण्डौ/ फोन: ११२४५

---

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु–अवसरमा

श्री ५ वडामहारानी सरकारमा

मंगलमय शुभ – कामना व्यक्त गर्दछु ।

लैनसिंह बाङ्गदेल

कुलपति

नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान

कमलादी, काठमाण्डौ / फोन: १३०६९

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

ऋतुवर्ण तुम्बाहम्फे

[म्याग्लुङ-तेह्रथुम]

अञ्चलाधीश; महाकाली अञ्चल

कार्यालय:- महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

लदयबहादुर गुरूङ

[अरमोला-स्याङजा]

अञ्चलाधीश; सगरमाथा अञ्चल

कार्यालय:- राजबिराज/ फोन: ६६

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

रत्नबहादुर गुरूङ

[आँधिखोला-स्याङजा]

अञ्चलाधीश: सेती अञ्चल

कार्यालय:- धनगढी

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

चाँदबहादुर राई

प्रमुख

गुप्तचर विभाग

सिंहदरबार, काठमाण्डौ/फोन: १४४८१

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं !

सुन्दर कार्पेट फैक्टरी परिवार

विशालनगर, काठमाण्डौ/ फोन: १३२२३

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना अर्पण गर्दछौं !

हिमाल सिमेण्ट कम्पनी लि. परिवार

चोभार/ फोन: १४९४८

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछौं !

कृषि चून उद्योग लि०

कारखाना कार्यालय, चोभार

सम्पर्क कार्यालय, लाजिम्पाट, काठमाण्डौ/ फोन: १५४५८

श्री ५ वडामहारानी सरकारको

३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको

पुनीत अवसरमा

मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

खानेपानी तथा ढल निकास समिति

त्रिपुरेश्वर, काठमाण्डौ / फोन: ११३१७

यङ

अंका	– म
खाना	– तँ, तपाई, हजुर,
मो	– त्यो
मोची	– तिनीहरू
मोचीएनान्	– तिनीहरूसंग
आय	– आज
आत्थु	– अघि
आराङ	-- उहिले
आत्थुमाङ	-- अघिनै
आच्छौसा	-- अस्तिको दिन
तिनाजो	-- श्रीपेज
माङकोई	-- भोलि
माङकोइछिन्तु	-- भोलि-पर्सी
सुम्माक	– पर्सी
खानाची	-- तिमीहरू दुई
खानानिन्	-- तिमीहरू
मना	-- मानिस
पमा	-- दिनु
पङ	-- दिएँ
सक्इङखङ	-- खवर
अछङ	-- साँचो
खिम्	-- घर
यङ	-- भाषा
मिइन्मा	-- सोच्नु
लाम	-- बाटो
मिच्चिनङ	-- विचार
नङ	-- नाम
एइन्मा	-- धकेल्नु
एन्मा	-- सुन्नु
खिप्मा	-- पढनु

"सीम छाम" प्रति पाठकको विचार

शायद यसो भन्दा काम बिग्रँदैन कि चामलिङ भाषामा प्रकाशित कुनै पुस्तक बजारमा भेटिन्नथ्यो । किन्तु, त्यो अभाव पूर्तिका लागि नभनौं थालनीको रूपमा सामलिङ वालाली द्वारा लिखित "सिम छाम [तीन गीत] नामक पृष्ठ-१५ को पुस्तिका हालै बजारमा आएको छ । चामलिङमा लेखी नेपालीमा उल्था समेत भएको उक्त पुस्तिका भित्रका तीन गीतहरूका बोलहरूले दीनः दुखिया-हरूको आवाज कम मार्मिक ढङ्गमा सकारेका छैनन् एकातिर भने पुस्तिकाको ओजनतर्फको कुराभन्दा .पनि हराउन लागेको भाषाको उत्थान पक्षमा यसले कत्तिको योगदान पुऱ्याउन सक्छ भन्ने दृष्टिकोणबाट मूल्याङ्कन गर्नु उचित हुने वास्तविकताबाट विमुख हुन सकिन्न । अतः यस दृष्टिकोणबाट सामलिङको प्रयास प्रशंसनीय मात्र होइन, ऐतिहासिक पनि हुन पुगेको छ भन्ने कुरामा दुइमत हुन सक्तैन ।

—प्रताप राई

जागौं जागौं नारी हो

—तुलसी गुरूङ

१०/३६५ पुतलीबजार, धरान

जागौं जागौं नारी हो जागौं !
अन्धकारको जालो हटाउँदै बढौं !
संघर्षमा उत्रौं दिदी, उत्रौं बैह्नी हो !
अत्याचारको साङलो तोडौं ! तोडौं !!
जागौं जागौं नारी हो जागौं !
संघर्षमा उत्री ... ...

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
जङ्गबहादुर गुरूङ
[मेथाभुरुङ-४, स्याङजा, गण्डकी अञ्चल]
भू. पू. केन्द्रीय कोषाध्यक्ष
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
प्रेमप्रसाद गौचन
[पुलाचौ-म्याग्दी, धवलागिरी अञ्चल]
भू.पू. केन्द्रीय सदस्य
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
देवकुमार राई
[झिलझिले-बजार, झापा, मेची अञ्चल]
भू. पू. केन्द्रीय सदस्य
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनति अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
उद्बीर गुरूङ
[पोखरी चउर-सती अर्थर, स्याङजा]
भू. पू. केन्द्रीय सदस्य
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
रोमबहादुर थापा
सामाकोशी, काठमाण्डौं/ फोन: ११२५९
[भू. पू. आई. जी. जी.]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
लालबहादुर घिसिङ
[सिन्धेश्वर, सिन्धुली, जनकपुर अञ्चल]
भू.पू. केन्द्रीय सदस्य
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
चिनिया लामा
बौद्ध, काठमाण्डौं/ फोन: १२९२३

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
शोभाराम पुन
[लोहापुर, दाङ्ग देउखुरी, राप्ती अञ्चल]
भू.पू. केन्द्रीय सदस्य
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउने ।
प्रश्नबीर राई
काँगेल-सोलु
[भू. पू. सभापति सोलुखोम्बु जिल्ला पंचायत]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
अधिवक्ता **प्रभुनारायण चौधरी**
[पकली-सुनसरी]
कानूनी सल्लाह केन्द्र
रामशाहपथ, काठमाण्डौं

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
पद्मरत्न तुलाधर
सम्पादक
नेपाल भाषा पत्रिका
बालकुमारी, असन, काठमाण्डौं/ फोन: १३६६८

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
मेजर **सन्तोष राई**
सानेपा-ललितपुर/ फोन: २१७९४

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जमोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।
दीपबहादुर राई
सभापति
तथा **खोटाङ जिल्ला पञ्चायत** परिवार
खोटाङ, सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जमोत्सवको
पुनात अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउछौं ।
बिष्णुबहादुर लिम्बू
[खुवाफुक-धनकुटा]
सभापति
तथा **धनकुटा जिल्ला पञ्चायत** परिवार
धनकुटा, कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कमना चढाउँछौं ।
आङदोर्जे लामा
अध्यक्ष
तथा **सगरमाथा सेवा केन्द्र** परिवार
१५/१०५ सल्लाघारी-ठमेल, काठमाण्डौं

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
पेम्बादोर्जे लामा
त्रिपुरेश्वर, काठमाण्डौं/ फोन: १६३१६

व्यथा–गरीवको

–एस. चाम्लिङ

नेपालमा मानिसको इज्जत हुन्छ कहाँ ?
दामी–दामी कपडाको इज्जत हुन्छ जहाँ ।

जसले राम्रो लाएको छ, उसको सम्मान हुन्छ,
जसले थोत्रो लाएको छ, उसको अपमान हुन्छ ।

जो मानिस छ सुटेड-बुटेड, उसलाई "हजूर" भन्छन्,
जुन मानिसले झुत्रो लाउँछ, उसलाई नीच ठान्छन् ।

दुनियाँलाई रूवाएर धनी धन बटुल्छन्
सम्पत्तिको आडमा बसी धाक् रवाफ जमाउँछन् ।

गरीवको पसिनामा यिनै खेलवाड गर्छ,
दुनियाँको अश्रुजलमा यिनै पौडी खेल्छ ।

आफू चाहिं "मै हुँ" भन्छ गरीवको श्रममा,
गरीवलाई सधैंभरी जोतिरहन्छ काममा ।

दिनभरी काम लाउँछ, पाँच रूपैया दिन्छ,
गरीवको श्रमबाट उसले फाइदा लिन्छ ।

गरीव हुन्छ सोझा साझा मन हुन्छ,
गरीव ठगी शोषकले कमाउँदछ नाफा ।

गरीवलाई पाँच सौ रूपये कर्जा स्वरूप दिन्छ,
पाँच सयलाई पाँच हजार बनाई उसले लिन्छ ।

यस्तै जाल रची - रची गरीवलाई ठग्छ,
यसैगरी गरीवलाई उसले माग्ने पार्छ ।

आखिरमा बेसहारा गरीब नोकर बन्छ,
श्रम गर्नेलाई आज यहाँ घृणित व्यक्ति भन्छ ।

जो अरूको श्रममा बाँच्छ, ऊनै मालिक हुन्छ,
जुन व्यक्तिले श्रम गर्छ, उनै नोकर हुन्छ ।

गरीवले श्रम गर्छ, धनी मोज गर्छ,
गरीवको श्रमबाट धनी धन्सार भर्छ ।

यस्तो उल्टो चलनलाई सुल्टो पार्नु पर्छ,
चलन नउल्टाए सम्म गरीब भोकै मर्छ ।

गरीवलाई दली - दली आफू भाका ठालू,
यी ठालूको अब चाहिं फुटाउनु छ तालू ।

गरीवको रगत चुसी धनी रमाउँदैछ,
यिनै कुरा गरीवले चाल पाउँदै गा'छ ।

जब चाल पाउँछ गरीब, तब क्रान्ति हुन्छ,
जब क्रान्ति हुन्छ अनि, गरीव सुख पाउँछ ।

यसैकारण गरीव अब चलाक हुनु पर्छ,
चलाख भै गरीव हामी एकगठ हुनु पर्छ ।

एकगठ भई ती धनीलाई खत्तम पार्नु पर्छ,
शोषक खत्तम पारे पछि ढुक्क बस्न पाइन्छ ।

गुरूङ. मगर. षानजादा. भैयाद. भारदार. मिर. उमराउ. थर. घर. पुराना. पुराना. जाची. घुडा. गौंडा.मा राषनु. पुर्व. पछिम्का. षसवाहुनलाई. दरवारमा. पैठ. हुनु न दिनु. क्यान भनौला. वाहिडा माग्छयाले. दरवारमा. बिथिति. गराउन्छन्.

—श्री ५ बडामहाराजा पृथ्वीनारायण शाहदेवको दीव्य उपदेश; बिकुल वर्ष १, अंक -४ पृ-२२

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु-अवसरमा
श्री ५ वडामहारानी सरकारमा
मंगलमय शुभ – कामना व्यक्त गर्दछु ।

सन्तकुमार वान्तावा
[लखनपुर-झापा]
भू.पू. मेची अञ्चल सभापति
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

मेजर धनवहादुर लिम्बू
[८/१३३ नारायणचोक, धरान सुन्सरी]
भू.पू. कोशी अञ्चल सभापति
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

निर्मल लामा तामाङ
केन्द्रीय महा–सचिव
तामाङ सेवा गुठी
रामशाहपथ, काठमाण्डौ

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारमा हार्दिक-शुभकामना टक्र्याउँछु ।

इन्द्रजङ तामाङ
अध्यक्ष
तथा **चितवन जिल्ला पञ्चायत** परिवार
चितवन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

शेरवहादुर गुरूङ
जोगीकुटी-वुटवल
सदस्य-सचिव
निलम्बित गा. फ. रा. अ. जिल्ला समिति
रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछु ।

सु० नरवहादुर गुरूङ
[केराबारी-१, गोरखा]
सभापति
ने. भू. पू. सै. सङ्गठन तदर्थ जिल्ला समिति
तथा जि. पं. स., गोरखा

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

नरसिंहवहादुर घले
[बैतिनी-७; उदयपुर]
सभापति
ने. भू. पू. सै. सं. तदर्थ, जिल्ला समिति
सोलुखोम्बु

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकार प्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

लक्ष्मीवहादुर पाडलोन्हाङ
उप-सभापति
ने. भू. पू. सै. सं. तदर्थ जिल्ला समिति
तथा जि. पं. स. तेह्रथुम

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

मानवहादुर राई
कसेनी-मोरङ
[भू.पू. डी. आई. जी. पी.]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

भीमप्रसाद राई
[दिल्पा-अन्नपूर्ण, भोजपुर]
भू.पू. कोशी अञ्चल सभापति
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कविराज पुन
[मङ्गलपुर-५, भैरहवा-रूपन्देही[
भू.पू. लुम्बिनी अञ्चल सभापति
नेपाल भूतपूर्व सैनिक सङ्गठन

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

पहलसिंह राना
सभापति
ने. भू.पू. सै. सं. तदर्थ जिल्ला समिति
तानसेन पाल्पा

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।

तिलकसिंह लिम्बू
गोर्खामेजर
तथा **बृटिश गोर्खा ट्रान्जिट क्याम्प** परिवार
ललितपुर / फोनः २१२११

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ–कामना चढाउँछौं ।

हर्कजङ याक्थुम्
गोर्खामेजर
तथा **बृटिश गोर्खा क्याम्प घोपा**परिवार
धरान, सुन्सरी/ फोनः १३६

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ--जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछु ।

पूर्णवहादुर गुरूङ
गोर्खा मेजर
तथा **बृटिश गोर्खा ट्रान्जिट क्याम्प** परिवार
पोखरा

श्री ५ वडामहारानी सरकारमा
सुस्वास्थ्य, दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

हर्षवहादुर बुढा
सभापति
ने. भू.पू. सै. सं. तदर्थ जिल्ला समिति
रूपन्देही

"म र म"

म कति दिन अरू कुँजिएर बसुँ ?
अब त मान्दिन, शीर ठाडो उठाउने छु ।
साँच्ची म अझै कत्ति खुम्चिएर रहुँ ?
अब त रहन्न त्यसै, शीर पाउ लम्काउने छु ।
अवश्य म त्यो जूठो — पात फाल्ने जूठेल्नो
होइन फुलबारी पनि हुँ ।
निश्चय म ती होचो
ढिस्को मात्र कहाँ हुँ र?
अग्लो सगरमाथा शीखर पनि हुँ ।

—सुश्री चन्द्र राई
माक्साहुत्, भोजपुर

"बिन्ती छ"

ए ! जुन छेक्ने बादल दाइ !
एउटा बिन्ती छ मेरो तिमीलाई
नछेक्नु मेरो प्यारा जुनलाई ।

— सुश्रीसबनम् राई, दमक, झापा,

"खुकुरी भिरेर आऊ"

डाँडाकाटी गयौ नि दाजु
गाउँ घरको मायालाई बिर्सेर ... आँसु बरर
माले तीखे साहुलाई भैगयो
एकली बैन्ही रूँदैमा दिन गयो ... आँसु बरर
आऊ दाजु खुकुरी भिरेर
बैन्हीको आँसुलाई सम्झेर ... आँसु बरर

—राजु तुलाधर

एकै व्यक्ति चार संस्थानमा कार्यरत

रोजगार दिन नसक्ने सरकारलाई चुनौती दिंदै संस्थानहरूले एउटै व्यक्तिलाई चारवटा संस्थानमा नियुक्ति दिएको छ ।

हालै सम्बाददाताको बिशेष पद सिर्जना गरी कृषि बिकास बैंकमा नियुक्ति पाउने गोरखापत्र संस्थानका उप-सम्पादक श्री पुरू रिसाल हुनु हुन्छ ।

यसै गरि श्री रिसाल दुग्ध बिकास संस्थान नेपाल बिद्युत कर्पोरेशनमा पनि नियुक्ति पाउन सफल हुनु भएको चर्चा छ ।

गोरखापत्र संथानका स्थायी उप--सम्पादकमा नियुक्त श्री रिसाललाई अन्य संथानहरूले राख्नुको कारण आफ्नो अतिरंजित प्रशंसा गोरखापत्रमा छपाउन मद्दत मिल्नेबाट निजलाई अन्य संस्थानहरूले पनि वहाली गरिएको हो भन्ने थाहा हुन आएको छ ।

कर्मचारी सेवा शर्त नियमावलीमा एकै व्यक्तिलाई दुइतिर सेवा गर्न र पारिश्रमिक लिन र दिन नपाउने ब्यवस्था हुँदा हुँदै कसरी नियुक्त पाएको बारे पर्यवेक्षकहरू आश्चर्य मान्दछन ।

—'जागरण' वर्ष-७, अङ्क-६/:०३७/५/२१

"परदेशी"

भुलुक्क पानी छ्वास्स पीठो
ओडाल्यो ढिँडो, माझ्यो भाँडो
खायो हिँड्यो, कत्ति चाँडो ।

— धनप्रसाद राई

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु–अवसरमा
श्री ५ वडामहारानी सरकारमा
मंगलमय शुभ – कामना व्यक्त गर्दछौं ।
भगवतीदास श्रेष्ठ
सभापति
तथा **इलाम जिल्ला पञ्चायत** परिवार
इलाम

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।
छिमानन्द महतो
सभापति
तथा **कैलाली जिल्ला पञ्चायत**परिवार
कैलाली-धनगढी; सेती अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछु ।
तुलसी तुम्बाहाम्फे
उप-सभापति
तेह्रथुम जिल्ला पञ्चायत
[म्याङलुङ-तेह्रथुम, कोशी अञ्चल]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
हिराधन राई
भू.पू. सदस्य-सचिव
गा. फ. रा. अ. खोटाङ जिल्ला समिति
[बुइपा-खोटाङ, सगरमाथा अञ्चल]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।
आइन्द्रविक्रम थाम्सुहाङ
सभापति
तथा **पाँचथर जिल्ला पञ्चायत** परिवार
पाँचथर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।
प्रेमकुमार राई
सभापति
तथा **भोजपुर जिल्ला पञ्चायत** परिवार
भोजपुर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कमना चढाउँछु ।
कमानसिंह राई
उप-सभापति
संखुवा-सभा जिल्ला पञ्चायत
[त्रिचोक-चैनपुर, कोशी अञ्चल]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जमोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउने ।
हरिकाजी गुरूङ
भू.पू. सदस्य
गा. फ. रा. अ. खोटाङ जिल्ला समिति
[कोल पञ्चायत-१, डुबे, खोटाङ]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकार प्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
तिलकबहादुर नेगी
सदस्य
मकवानपुर जिल्ला पञ्चायत
नारायणी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढ़ाउने ।
कप्तान **चतुरमान राई** तथा
राई – परिवार
गुरुघुम-होम्ताङ, भोजपुर, कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जमोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढ़ाउँछु ।
केदार राई
सदस्य
खोटाङ जिल्ला पञ्चायत
[भाटेश्वरा - निर्मलीडाँडा, खोटाङ]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
इन्द्रहाङ लिम्बू
भू. पू. सभापति
नेपाल भूतपूर्व सैनिक संगठन, सुन्सरी
[धरान–१८ सिद्धार्थनगर, सुन्सरी, कोशी अञ्चल]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
जितमान तामाङ
[सिलुङखले-रामेछाप]
ने. भू. पू. सै. सं. रामेछाप जिल्ला समिति

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
पंचबहादुर गुरूङ
[रामघाट–पोखरा]
सभापति
ने. भू. पू. सै. सं. कास्की जिल्ला समिति

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
भक्तबहादुर गुरूङ
[कोल्पा बराहचौर–क्यूरेपानी, स्याङजा]
सभापति
ने. भू. पू. सै. सं. स्याङजा जिल्ला समिति

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।
देवदास राई
[नारायणथान - इलामबजार]
तथा **नेपाल किसान संगठन** परिवार
इलाम

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

गणेशवज्र लामा
सदस्य
सिन्धुपाल्चोक जिल्ला पञ्चायत
[बौद्ध, काठमाडौं / फोन : १२९२३]

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

सम्पतलाल राई
[मैनामैनी - उदयपुर, सगरमाथा अञ्चल]
सदस्य : उदयपुर जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

गंगाबहादुर राई
भू. पू. का. वा. सभापति : भोजपुर जिल्ला पञ्चायत
[चण्डीबजार, भोजपुर, कोशी अञ्चल]

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

मेजर **प्रेमसिंह लिम्बू**
६/२१ देशीलाइन - भानुचोक, धरान
सुनसरी, कोशी अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

डम्बरसिंह राई
रवि - बजार
[भू. पू. पाँचथर जिल्ला पञ्चायत सदस्य]
लखनपुर, झापा, मेची अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

हरिबहादुर राई
[रवि-बजार]
सदस्य : पाँचथर जिल्ला पञ्चायत
[लखनपुर - झापा, मेची अञ्चल]

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउने ।

लेप्टन **प्रेमसुन्दर राई**
[लप्याङ - खोटाङ]
सदस्य : खोटाङ जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछु ।

हरिविजय राई
सदस्य
पाँचथर जिल्ला पञ्चायत
[रबि - मुढे, पाँचथर, मेची अञ्चल]

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु-अवसरमा
श्री ५ बडामहारानी सरकारमा
मंगलमय शुभ - कामना व्यक्त गर्दछु ।

भयापुराम चेपाङ
सदस्य
चितवन जिल्ला पञ्चायत
चितवन, नारायणी अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछु ।

खड्गबहादुरसिंह राई
तथा
"राई - परिवार"
दमक, झापा, मेची अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारमा
सुस्वास्थ्य, दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

चहकमान राई
भू. पू. जि. पं. सदस्य
भोजपुर जिल्ला पञ्चायत
[लुंगिन - रानीबास, भोजपुर]

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

नरबहादुर कुथुमी
[चुङ्वाङ धनकुटा]
सदस्य : धनकुटा जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

रामलाल मझिया राई
[भू. पू. जि. पं. स. धनकुटा]
छिन्ताङ, धनकुटा कोशी अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

रत्नमति राई
[चर्सा - भोजपुर]
भू. पू. जिल्ला सभापति : ने. म. सं. भोजपुर

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

विष्णुकुमारी राई
[खावा - भोजपुर, कोशी अञ्चल]
भू. पू. जिल्ला सभापति ने. म. सं. तथा जि. पं. स.
भोजपुर

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कृष्णकुमारी राई
सभापति
ने. म. सं. खोटाङ जिल्ला समिति

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

बृजहाङ जवेगू
[लुवाफू - पाँचथर]
भू. पू. उप-सभापति
पाँचथर जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारमा हार्दिक-शुभकामना टक्र्याउँछु ।

पशुराम राई
[नेर्पा - खोटाङ]
भू. पू. सभापति
खोटाङ जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

गंभीरजङ्ग गुरूङ
सदस्य तथा भू. पू. अध्यक्ष
चितवन जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछु ।

जुद्धबीर लामा
"लामा - निवास"
ज्ञानेश्वर, काठमाडौं / फोन: ११८९८

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना अर्पण गर्दछु !

हर्कराज मोयाङ्वो
[केरखा - झापा, मेची अञ्चल]
भू. पू. उप-सभापति
ताप्लेजुङ जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

पूर्णकुमार शेर्मा
निगाले - सप्तमी
पाँचथर, मेची अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

शोभा राई
सदस्य
नेपाल महिला संगठन पाँचथर जिल्ला समिति

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

चैतन्य सुब्बा
भू० पू० सदस्य
ताप्लेजुङ जिल्ला पञ्चायत
[थिवम्बु, ताप्लेजुङ]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

खगेन्द्रजङ लिंबू
[गौराहदह - झापा]
सदस्य : झापा जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।

संग्रामसिंह राई
प्रधानपञ्च
तथा **छिनामखु गाउँ पञ्चायत** परिवार
भोजपुर, कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं सुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

पृथ्वीबहादुर लावती
सदस्य : कोबरा गाउँ पञ्चायत
झापा, मेची अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-काममा चढाउँछु ।

रूपबहादुर सुब्बा
[छ थर हात्तीखर्क]
उप-सभापति
धनकुटा जिल्ला पञ्चायत
कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

गोबिन्द देवान
[चौबिसे]
भू. पू. सदस्य
धनकुटा जिल्ला पञ्चायत
कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।

खड्गबहादुर राई
प्रधानपञ्च
तथा **सेराबेसी गाउँ पञ्चायत परिवार** खोटाङ

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कप्तान **सत्यजङ पुन**
सिद्धार्थ नगर - दखंचुवा, भैरहवा
रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कृष्णबहादुर राई
[लखनपुर - झापा]
भू पू. उप-प्रधानपञ्च
रबि गाउँ पञ्चायत
पाँचथर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ–कामना चढाउँछु ।
सिंहबहादुर गुरूङ
चौकीवारी, धरान
सुन्सरी / फोन :

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कमना चढाउँछु ।
गोविन्द सुभारा राई
गाउँ सभासद सदस्य
छिन्ताङ गाउँ पञ्चायत, धनकुटा

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
दिलप्रसाद मेन्याङवो
झिलझिले - झापा
भू. पू. उप-प्रधानपञ्च : शिवगन्ज गाउँ पञ्चायत, झापा

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
कृष्णबहादुर गुरुङ
व्यवसायिक माध्यमिक विद्यालय
भैरहवा, रुपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
अमरबहादुर थापामगर
सिद्धार्थनगर - ३ खजुरिया, भैरहवा
रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
ओमाटेम्बा लामा
[हेटौडा नगर पञ्चायत - ४]
सदस्य : मकवानपुर जिल्ला पञ्चायत
मकवानपुर

---

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु-अवसरमा
श्री ५ वडामहारानी सरकारमा
मंगलमय शुभ – कामना व्यक्त गर्दछु ।
मनबीर गर्बुजा
बुटवल - खस्यौंली - ८ राजमार्गचोक
रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
कप्तान रामबहादुर थापामगर
दीपेन्द्रचोक, बुटवल खस्यौं - ६
रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
श्रीदेव राई
गोविन्दपुर - सिराह
सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउने ।
लेप्टन देवीप्रसाद राई
तोपगाछी - ९ झापा
मेची अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जमोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
चुहालाल लामा
ओखरबोटे धनगढी
सिराहा, सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारमा हार्दिक-शुभकामना टक्र्याउँछु ।
चन्द्रमान राई
पाँचगाछी - ६ जनताहाट, झापा
[भू. पू. प्रधानपञ्च]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
अर्जुनदेव राई
छिनामखु - भोजपुर
[भू. पू. प्रधानपञ्च : तोपगाछी गाउँ पञ्चायत, झापा]

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछु ।
हिरासिंह गुरूङ
सिद्धार्थनगर, भैरहवा
रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
शमशेरबहादुर गुरूङ
नगर - सभासद सदस्य
धरान नगर पञ्चायत सुन्सरी

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
श्यामबहादुर थापामगर
बुटवल - खस्यौंली राजमार्गचोक
रूपन्देही

मगर समाजमा–सोरठी

–केशरजङ बरालमगर
कुवादी, पाल्पा

मगर, गुरूङहरू नेपालको पश्चिमाञ्चलको पहाडी भागमा केन्द्रीत भएको पाइन्छ। मगरहरू गुरूङहरूभन्दा अलि कति कम उचाइमा वसोवास गर्दछन् । यी मगर, गुरूङहरू पहाडको कन्दरामा जन्मेर हुर्केर आर्थिक विषमताको जांतोमा पिसिएका भएता पनि यिनीहरू मनोरञ्जनबाट बञ्चित भएका पाँइदैनन् । वस्तुतः यिनका आफ्नै नाचगानका मौलिक परम्पराहरू छन् । गुरूङ मगरहरूमा 'घाटु' र 'सोरठी' जस्ता सामयिक नाचहरू विद्यमान भएको देखिन्छ। यी बाहेक पनि गुरूङहरूमा 'रोदीघर' र सुदूर पश्चिम–उत्तररतर्फ मगरहरूमा 'छोट्टी' बस्ने परम्परा पाइन्छ। वास्तवमा भन्ने हो भने गुरूङ, मगरहरू लोक सांस्कृतिकका निकै धनी छन् भन्नमा अत्युक्ति हुँदैन। मगरहरूमा करूवा, झयाउरे, पैसेरू, सिङारू, झिमकिरी, जस्ता नाचहरू पाइन्छ। यी नाचहरू मध्ये मुख्यतया करूवा, घाटु र सोरठी धार्मिक र सामयिक नाचहरू हुन् । यहाँ सोरठीको चर्चा गरिन्छ।

नेपालको विभिन्न भागमा सोरठीलाई विभिन्न नामले चिन्ने गरिन्छ । पाल्पाका केही ठाउँहरूमा यसलाई 'नाचन्य', तनहुंको रिसिङ-घिरिङमा 'नचरी' पाल्पाकै केही ठाउँमा 'करङ नाँच' भनेर त्यहाँका मान्छेहरूले चिन्दछन् । त्यस्तै धार्मिक नाचको रूपमा र सोरठीको रूपमा पनि चिन्ने गर्दछन् । मगर भाषाको 'श्रोङडी' शब्दबाट सोरठी शब्द आएको हो भनेर हामीले अनुमान सहजै लगाउन सक्दछौं । हामीहरूलाई थाहा छ कि मगरांत प्रदेशका अधिकांश ठाउँहरू, नदीहरूको नाम मगर भाषामा भएको पाइन्छ। त्यस्तै सोरठी पनि श्रोङडी भन्ने ठाउँबाट उत्पति भएर यसको नाम 'श्रोङडी' भएको हुन सक्दछ । 'श्रोङडी' को शब्द विशलेषण गर्दा 'श्रोङ+डी' दुई शब्दबाट बनेको पाइन्छ। मगर भाषामा 'श्रोङ'को 'सोह्र' र 'डी' को अर्थ पानी हुन्छ। अतः कालान्तरमा 'श्रोङडी' 'सोरठी' भएको हो भनेर अनुमान लगाउन नसकिने कुरा छैन। यो सोरठी नाँच दशैंको महाअष्टमीको रातमा प्रारम्भ गर्दछन् र धेरै जसो मंसिर महिनाको पूर्णिमामा सेलाउने गर्दछन् । परम्परा चलन अनुसार मगरहरूले आफ्ना मुखियालाई सम्मान, आदर देखाउन यस नाँचको लागि मुखियाको घरमा जाने गर्छन् ।

सोरठी नाचका गीतहरू र नाच्नेहरूले गर्ने हाउभाउमा एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा विभिन्नता भएको देखिन्छ। यस्ता नाचहरू नाच्दा किशोरहरू किशोरीहरूको भेषमा नाच्ने गर्दछन् ।[A]

[A]. John T. Hitchcock, The magars of the Banyan Hill, New york, Holt Rinchart and winston, 1966, P. 92

यस नाचका सहभागीहरू पुरुषहरू मात्र भएको पाइएता पनि महिलाहरू पनि सहभागी भएको उल्लेख गरेको पाइन्छ।[B] सहभागीहरूलाई साधारणतया तीन भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ:–

१. गीताङ्गहरू:–

क) रौरा: मगरभाषामा गुरूलाई रौरा भनिन्छ। त्यसैले यस नाचको विशेषज्ञ जसले सम्पूर्ण विधिहरू जानेको हुन्छ र नाच्ने समुहलाई नै निर्देशन गर्दछ त्यस व्यक्तिलाई रौरा भनिन्छ। रौरा विना यो नाच नाच्नलाई सम्भावना हुंदैन। त्यसैले यो नाच नचाउनको लागि ठूलो भूमिका रौराको हुन्छ। कतिपय ठाउँहरूमा त यस किसिमका रौराहरूको मृत्यु पछि नयाँ रौराको जन्मको अभावले गर्दा सोरठी नै लोप भएर गएको हामी पाउँछौं।

ख) गुह्या: गीतहरू गाउँदा सबभन्दा पहिले रौराले शुरू गर्दछ, त्यस पछि अर्को एक जनाले गीतलाई समात्द (छोप्द) छ, त्यस व्यक्तिलाई गुह्या भनिन्छ। गुह्याले रौराको शेष पछि रौराको कार्यभार समालेको पाइन्छ।

ग) साधारण: गुह्याले गीत शुरू गरे पछि अरू गिताङ्गहरू दुई समुहमा मिलेर बसेका हुन्छन् र ती समुहहरूले आलो पालो गरेर गुह्याको पछि-पछि स्वर मिलाएर गाउँदछन्।

२. सङ्गीतकारहरू:–

क) मादले: सङ्गीतकारहरूमा मुख्यतया मादल बजाउने व्यक्तिहरूको ठूलो भूमिका हुन्छ। मादलेहरू साधारणतया दुई जना हुन्छन्। यी मादलेहरूले कपालमा सेतो कपडाको साफ (फेता) बांदेका हुन्छन् र तिनीहरूले गिताङ्ग, सङ्गीतकार र नृटिकाको दायित्व निभाउनु पर्दछ। त्यसैले मादलेहरू प्राय: गरेर नाच्न, गाउन समेत पोख्त भएको हुनु पर्दछ।

ख) झ्याली: विशेष गरेर झ्यालीको महत्व झ्याली नाच्ने समयमा हुन्छ। यो साधारण व्यक्तिले पनि बजाउँछ र यसमा कुनै किसिमको सीपको दरकार भएको देखिदैन।

३. नृत्यमण्डली:-

क) मारूनी: यस नाचमा नाच्नको लागि किशोरहरूको दरकार पर्दछ। किशोरहरू नभएमा यो नाचको सम्भावना नै हुदैन। त्यसैले कम्तिमा पनि २ जना र बढीमा ६ जना किशोरहरूले किशोरीको भेष धारणा गर्दछन्। उनीहरूले किशोरीहरूले जस्तै गहनाहरू, चोली, फरिया र कम्मरमा पटुकाको झुम्को निकाल्दछन्। किशोरको चिह्नको रूपमा टोपी लगाउँदछन्। मारूनीलाई 'मरौनी' नचरी, पनि स्थानीय व्यक्तिहरूले भन्ने गर्दछन्।

ख) पुरसुङ्गे: रसुङ्गे शब्द संस्कृतको 'पुरूष + उत्तम' = 'पुरूषोत्तम' बाट आएको भन्ने पाइन्छ तापनि उत्तम पुरूष भएर नृत्य मण्डलीको व्यक्तिलाई पुरसुङ्गे भने जस्तो लाग्दैन। अत: 'पुरसुङ्गे' को प्रयोजन यस नाचमा जसले मारूनीलाई तालीम दिनको लागि ऊनीहरू सगैं नाच्ने गर्दछ, त्यस पुरूषलाई अङ्कित गराउनको लागि हुन्छ।

ग) मोखऱ्यार मादले: माथि उल्लेख गरे जस्तै मादलेले पनि नृत्यमा भाग लिन्छन्। मादलेहरू मारूनीहरू संग संगै मादलको ताल सुर मिलाउँदै नाच्दछन्। त्यस्तै मोखऱ्या भनेको मगर भाषामा हास्यकार हो। नाचको मध्ये भागतर्फ मोखऱ्याले दर्शक वर्गलाई हँसाउने काम गर्दछ।

B. लक्ष्मण लोहनी, रोदी-घर, रत्न पुस्तक भण्डार, काठमाण्डौ, २०२२, पृष्ठ–१७२

यो नाच सामयिक भएको हुनाले सधैं भरी नाच्ने कुरा हुँदैन। विशेष गरेर चाडपर्व दशैं, तिहार, हरिबोधनी जस्ता पर्वमा नाचने र मंसीर महिनाको पूर्णिमामा सेलाउने गरिन्छ। चाडपर्वहरूमा खासगरेर गाउँका प्रतिष्ठित ब्यक्तिहरूको घरमा नाच्ने गर्दछन्। यस्को अलावा पुरभडै (पासनी) र घरपँचोको⊕ नाममा शुरू गर्दछन् र नसेलाउँदासम्म जुनसुकै रात यो नाच सम्बन्धित व्यक्तिले नचाउन सक्दछ। यसैगरी मेला जात्राहरूमा, पुजा–आजाको अवसरमा पनि यो नाच नाच्ने गर्दछन्।

सोरठीलाई पनि नाटकलाई जस्तै विभिन्न अंकमा विभाजन गर्न सकिन्छ। यस नाचलाई मुख्यतया निम्न भागमा विभाजन गरेर हेर्नु राम्रो हुनेछ।

१. देवी बांडने: यो धार्मिक नाच भएको हुनाले नाच शुरू गर्नु भन्दा पहिले सरस्वती जगाउँछन्। सरस्वती जगाउनुलाई देवी छ्याक्के भन्दछन्। यो पहिलो विधि पूरा गर्नको लागि रौरा नभई हुदैन। किनभने केही गल्ति भएमा धार्मिक दृष्टिकोणले नराम्रो हुन्छ भन्ने धारणा बुढापाकाले लिन्छन्। त्यसैले यो काम रौरा बाहेक अरूले गरेको प्राय: पाँइदैन। देवी बांडदा उनीहरूले गाएका गीतहरूको केही अंश यस प्रकार छ:*

पाहाल्यैज सम्झाउँला देवीदेवता
हिमालयको सिद्ध देवता, गोरखाको गोरखनाथ, लखन थापा
··· ·· चारै दिशा बाडौं, एकटचाली,
दुइटचाली, तीनटचाली वाचा ... चल बीर हनुमान।

यस चरणको विधि पूरा गरेपछि हनुमान उतारिन्छ। हनुमान उतारदा चोखो माङ भएको पुरूषहरूभएमात्र बीर चढेर काँप्न थाल्दछन् र उनीहरूलाई विधिवत तरीकाले सरस्वतीबाट छुटाइन्छ।

२. डांडी बांडने: गिताङ्गहरूले सोरठीको गीतलाई, कवितालाई श्लोक श्लोकमा विभाजन गरे झैं डांडी डांडी (श्लोकको मगरभाषा)मा पनि विभाजन गरेका हुन्छन्। डाँडी बाँडदा आफ्ना थुमका मुखियाको घरमा गाएको गीत गाउंदछन्। केही डांडीका अंशहरू यस प्रकार छ:

सुन है मासोर यागन हाम खेलन यायौं।
··· ··· ···मुख्याको नाम सुनीं ।।
सुनै राशी साघर ··· ··· ···
··· ··· जाने ग्री रधना, जानेमा गरेर रधना

डाँडी अनुसार गीत गाउँदै, मादलको ताल-सुर मिलाउंदै मारुनी, पुरसुङगेले गीत अनुसार हाउभाउ मिलाउँदै नाच्दछन् यस भागमा उनीहरूले मुखेनी अर्थात उनीहरूका रानी सन्तानको बियोग हुँदाको हृदय स्पर्शी बिरहका गीतहरू गाउने गर्दछन्। रानी सन्तानको बियोगले चिन्ता र सन्तापको रहमा डुब्दा नाचन्या (सोरठी नाच्ने मानिसहरू) ले शोक चिन्ताबाट मुक्त गराउनको लागि गीतको माध्यमबाट नै प्रयत्न गर्दछन्। यसमध्ये एक डांडी यस प्रकारको छ:⊗

लेख्याको भावी, हा-याको करिम।
यसै करिमले घुमाई ल्यायो ।।

३. मोखऱ्या: ग तहरू सकिएपछि हास्यकारको क्रम आउँछ। माथि बताए जस्तै हास्यव्यङ्गयको काम

⊕ पुरभडै मगर भाषामा 'पासनी'लाई भनिन्छ। पुरभडै यो नाच नाच्ने समयमा नभए पनि यो नाचको समयमा पुरभडै भाग भनेर सोरठी नचाउने परम्परा पाइन्छ।

* पिपल डांडा, पाल्पाका रौरा श्री तिलबीर चितौरे रानामगर अनुसार।

⊗ माथि उल्लेखित ठाउँका श्री तिलबीर अनुसार।

मोखऱ्याले गर्दछ । मोखऱ्याले हसाउने काम गीत र मादलको तालमै गर्दछ । हास्यकारको हसाँउने क्रममा नै मारूनीहरुले पनि योगी बनेर दर्शकबाट दक्षीणाको लागि पटुकाको फुर्को फिजाउँदछन् ।

४. ख्याली: मनोरञ्जन दिने दृष्टिकोणले यो एक महत्वपूर्ण भाग हो । ख्यालीका गीतहरु गिताङ्गेहरूले आफूले जाने अनुसार टुकका जोड्दै गाउँदछन् । ख्यालीमा प्राय: गरेर एकजना मादले, दुईजना मारूनी र एकजना पुरसुङ्गे नाच्छन् । ख्यालीमा गाईने गीतहरुको अंश यस्तो छ:-

तुमरै नामै चल्यो सनीसारा ।
थालै माथि अक्षता, अक्षता माथि रूपिया,
तुमरै... ... ... ।।

५.आशीष: नाचेको भोलि पल्ट जब घाम फुल्कीन थाल्दछ, नाच्नेहरु नचाउने घरमा दान-दक्षिणा को अपेक्षा गर्दै गरेको कुरा गीतैमा दर्शाउँदछन् । दक्षिणा पाएपछि आशीष दिन्छन् । आशीष दिदा गाइने गीतहरू- मध्ये केही अंशहरू यस प्रकार छन्:

उठमा उठ महलु रानी,
विटचाइ गयो रात ··
... ...

दुवी झैं फैलाओस, पाति झैं हल्काओस ।
यत्तिका पञ्चले दियाको आशीष भरीपूर्ण हवस।।

नचाउने घरकी मालिकनीबाट दक्षिणा पाइसकेपछि आशीष दिन्छन् र त्यस सालको लागि नाच्ने क्रम टुङ्ग्याउँछन् ।

अब आउँछ, सोरठी नाचको निमित्त एक वर्षको लागि गरिने विश्राम विधि । माथि उल्लेख गरे झैं यसलाई मंसीरको पूर्णिमाको दिन सेलाउँछन् । तर चतुर्दशीको रातमा प्रतिष्ठित व्यक्तिको घरमा प्राय: नाचेर भोलि पल्टको विहान विधिपूर्वक पूजा गरेर मात्र सेलाउने काम सम्पन्न गर्दछन् । यस दिन मारूनीहरूले, मादलेहरू (जसले पहिलोदिन मादल बाँढदछन् उनीहरू मात्र)ले, रोरा, गुहेले एक एक वटा कुखुरा पूजाको निम्ति चढाउँदछन् र खास-गरी भेजाको(N) रूपमा कुखुराको भाले पोथीले पूजा गर्ने गर्दछन् ।

मगर, गुरूङ समाजमा विद्यमान रहेका लोक परम्पराहरू स्वयं शोषित खालका छन् जसले गर्दा यो समाजमा सामाजिक, आर्थिक र शैक्षिक क्षेत्रमा यसको असर प्रशस्त देखा परिराखेको छ । यो नाचमा मगरहरूले प्रशस्त मात्रामा जाँड, रक्सी खाने गर्छन् । जाँड-रक्सीको सेवनले स्वास्थ्यमा असर पर्नुका साथै कैयौं छाक टार्न सकिने अन्नको सर्वनास हुन्छ । अर्कोतर्फ यस नाचले अशिक्षित समाजमा अन्धविश्वासलाई प्रशय दिइरहेछ ।

किन्तु, सोरठी नाचप्रति आजका युवाहरूले त्यति चाख लिएको देखिन्न जसले गर्दा दिनौं लोपहुँदै गई एकदिन यो नाच नेपालको लोक संस्कृतिको इतिहासको पानामा मात्र रहनसक्ने स्थिति देखिदो छ भन्नुमा अत्युक्ति हवोइन।

(N) सामाजिक कार्यमा लगाइने सामुहिक खर्च ।

खाइत्ङाङा

—पवित्र राई

ह्याउपारा याङ्का दाइत्ङाङा
थालामी कोम्बी बित्ङाङा
ए होए ! ङाप्मिओ ए ! होए !
जाइगाला जोम्फा वाइत्ङाङा
छाम्लुसा छाम्लुसा खाइत्ङाङा
ए होए ! ··· ···

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

नीरविक्रम किराँती

जाँतिखेरूवा - लेटाङ, मोरङ
कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

मानप्रसाद लिङदेन

सैनिकटोल, राजगढ - ९ झापा
मेची अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना अर्पण गर्दछु !

इन्द्रबहादुर राई

[धनकुटा न. पं. १ ओखमालुङ]
राजघाट पञ्चायत - ६ ईन्द्रफोडा, मोरङ

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

शशीभूषण राई

छिनामखु - बाखिम, भोजपुर
कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

सोनाम छिरिङ

[ल्होडिङ - सोलू]
सदस्य : दूर्गम विकास समिति
काठमाण्डौ

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

आङदामी शेर्पा

फाप्लु - सल्लेरी
सोलुखुम्बु, सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं सुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

आङबाबु शेर्पा

सल्लेरी - दुर्पू बजार
सोलू, सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

कप्तान **कर्णबहादुर छन्तेल**

करइया - ५ रूपन्देही
भेरी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कुशङ नुर्बु लामा

ताक्सिन्दु - ४ लुदु, फाप्लु
सोलु, सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।

रामबहादुर तामाङ
तथा
राम - निर्माण कन्स्ट्रक्शन कम्पनी परिवार

च्यासंखर्क - २ काभ्रे जिल्ला

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकार प्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।

हर्कबहादुर सुब्बा

तथा **अमर फोटो स्टुडियो** परिवार
महेन्द्रपथ - ५ धरान, नेपाल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

कप्तान **बलबहादुर थापामगर**
"हिमाल-चुचुरा-रेष्टुराँ तथा लज"
बुटवल - ५ रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

के० बी० गुरूङ
"यति कोल्ड स्टोर"
लाजिम्पाट, काठमाडौं / फोन : १३२०४

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

एस० पी० गुरूङ
"तुलसी वस्त्रालय"
भैरहवा, रूपन्देही, भेरी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

कप्तान **टेकबहादुर पुन**
"सैनिक होटल"
भैरहवा, रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ-जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !

हुकूमलाल राई
प्रधानपञ्च
तथा **पशुपति नगर गाउँ पञ्चायत** परिवार
इलाम

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

मान्ध्वज लामा

[माळिफेदा - काभ्रे]

सदस्य : काभ्रेपलान्चोक जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जमोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढ़ाउँछु ।

चन्द्रसिंह लामा

[भू. पू. सदस्य : गा. फ. रा. अ.]

माधव बुडारी पञ्चायत, काभ्रेपलान्चोक

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ–कामना चढ़ाउने ।

कृष्णकुमार राई

प्रधानपञ्च

तथा **मधुमल्ला गाउँ पञ्चायत परिवार** मोरङ

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारमा हार्दिक-शुभकामना टक्चाउँछु ।

उद्धनबहादुर राई

[भू. पू. प्र. दिल्पा नागी पञ्चायत, भोजपुर]

सितापुरी - झापा, मेची अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

डी० बी० लामा

तथा **"लामा"** परिवार

१०/६४ बानेश्वर, काठमाडौं

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

सार्जन प्रेमलाल राई

उप–प्रधानपञ्च

तथा **रबि–गाउँ पञ्चायत परिवार** पाँचथर

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

माया गुरूङ

उप–प्रधानपञ्च

धुलाबारी गाउँ पञ्चायत

झापा मेची अञ्चल

---

३२ औं शुभजन्मोत्सवको सु–अवसरमा
श्री ५ बडामहारानी सरकारमा
मंगलमय शुभ – कामना व्यक्त गर्दछौं ।

श्रीप्रसाद साङपाङ राई

[रबि - मुढे, पाँचथर]

उप–प्रधानपञ्च

तथा **लखनपुर गाउँ पञ्चायत परिवार** झापा

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।

आङटावा लामा

तथा **"शेर्पा लज"** परिवार

१५/८४ ठमेल, काठमाडौं, नेपाल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

चेत्रबहादुर शेरचन

तथा **"कमल लज"** परिवार

धनगढी, कैलाली, सेती अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढ़ाउँछु ।

देवेन्द्र लिम्बू

तथा **"होटल गोल्डेन युग"** परिवार

देशीलाइन - धरान, सुनसरी

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।

मानबहादुर मझिया

मादी - रैकर

खाँदबारी, संखुवा–सभा

कोशी अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कमना चढाउँने ।

लेप्टन **कितापसिंह राई**

सुमाराङ - काहुले

खोटाङ, सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ–कामना चढाउँछु ।

कर्णबहादुर गुरूङ

[आङला - हेलुवा]

सदस्य : संखुवा–सभा जिल्ला पञ्चायत

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना टक्र्याउँछौं ।

लेप्टन **हरिबोली राई**

[खोसाङ - बोक्पा]

प्रधानपञ्च

तथा **रबि – गाउँ पञ्चायत परिवार** पाँचथर

श्री ५ बडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।

कर्ण धिमाल

उप–प्रधानपञ्च

तथा **हरैंचा गाउँ पञ्चायत परिवार** मोरङ

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु ।
फणिन्द्र याङखुरूङ
[धुपु - संखुवा - सभा]
२१/४७७ भगवानबहाल, ठमेल - काठमाडौं

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।
कप्तान **हापु गुरूङ**
तथा
"गुरूङ परिवार"
सितापुरी - झापा, मेची अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकार प्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं ।
क्याप्टेन **अक्कलबहादुर लिम्बू**
डाइरेक्टर तथा
पूर्वाञ्चल मोटर सर्भिस (प्रा.) लि. परिवार
प्रधान कार्यालय, धरान

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछौं !
भूपाल लिम्बू
डाइरेक्टर तथा
बुढा सुब्बा बस सर्भिस (प्रा.) लि. परिवार
प्रधान कार्यालय, धरान

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
भूवन्सिह लिम्बू
डाइरेक्टर तथा
कन्काई यातायात (प्रा.) लि. परिवार
प्रधान कार्यालय, काकरभिट्टा, झापा

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !
लालबहादुर ताम्राकार
डाइरेक्टर तथा
कोशी अञ्चल मोटर सर्भिस (प्रा.)लि. परिवार
प्रधान कार्यालय, धरान / फोन : २५

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
बी० बी० सुब्बा
[भू पू. भूमिसुधार अधिकारी]
देशीलाइन - धरान, सुन्सरी, कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !
के० एस० लामा
तथा
"लामा परिवार"
लगनखेल, ललितपुर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
कप्तान **हर्कबहादुर राई**
जिल्ला सभापति
तथा **नेपाल भूतपूर्व सैनिक संगठन** परिवार
मोरङ, कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
डा० आङबहादुर गुरूङ
तथा
"गुरूङ परिवार"
बरौटा - बजार, पोखरा, गण्डकी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !
डा० शहदेव थुलुङ
तथा **"थुलुङ क्लीनिक"** परिवार
दमक - झापा, मेची अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !
सुन्दरलाल श्रेष्ठ
तथा **"सुन्दर फेन्सी स्टोर्स"** परिवार
भैरहवा, रूपन्देही

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँने ।
सालिक किराँत
चौकीबारी, धरान - १९
सुन्सरी - कोशी अञ्चल

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !
ग. स. स. **बलबहादुर राई**
तथा **गाउँ सभासद** परिवार
खैराङ - ९ याङ्ला, भोजपुर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना चढाउँछु !
ह० मेजर **जसबहादुर राई**
सदस्य
खैराङ गाउँ पञ्चायत, भोजपुर

श्री ५ वडामहारानी सरकारको
३२ औं शुभ–जन्मोत्सवको
पुनीत अवसरमा
मौसूफ सरकारप्रति हार्दिक शुभ-कामना अर्पण गर्दछु !
श्रीमती लक्ष्मीदेवी राई
धोबीघाट, ललितपुर

राम–चरितमानसमा ब्राह्मणवाद

—सन्तोष अनुप

ब्राह्मणवादको उद्देश्य नै हिन्दूहरूले समाजमा अन्यज ति माथि ब्राह्मणवादको प्रभूत्व स्थापित गर्नु हो । ब्राह्मणवादको प्रभूत्व वैदिक युगदेखि आजसम्म निरन्तर चल्दै आएको छ । सुप्रसिद्ध विचारक एवं चिन्तक राम शरण सिंह 'रत्नेश' ले ब्राह्मणवादको परिभाषा निम्न शब्दमा गर्नु भएको छ— "ब्राह्मणवाद त्यो वर्गको निर्देशनलाई भनिन्छ जो ब्राह्मणवर्गद्वारा रचित दर्शन र साहित्यको माध्यमबाट हिन्दू समाजलाई चिरकालदेखि प्राप्त भइरहेछ र समयानुसार यसको रूपरेखामा अदलबदल हुँदै आइरहेछ ।"

राम चरितमानसमा ब्राह्मणवादको खोजी गर्नु भन्दा पहिले ब्राह्मणवादको उत्पत्ति वारे विचार गर्न आवश्यक छ । वैदिक कालमा आद्य ग्रन्थ ऋग्वेदको रचना भयो । यो वेदमा विराट पुरूषको कल्पना गरेर भनिएको छ कि, मुखबाट ब्राह्मण, वाहुबाट क्षेत्री, पेटबाट वैश्य र खुट्टाबाट शूद्र पैदा भयो । एउटा ब्राम्हणको कपोल कल्पनाबाट सृजित जातीय वर्गीकरण ब्राह्मणवर्गको लागि अमोध अस्त्र सावित भयो । ब्राह्मत्तोर जातिलाई मानसिक रूपले गुलाम बनाउन विभिन्न किताब ग्रन्थहरू लेखियो ।

'मनु-स्मृति' ब्राह्मणवादको एक सशक्त ग्रन्थ हो । यसमा स्पष्ट लेखिएको छ "संसारमा जे जति छ सबै ब्राह्मणको हो··· मूर्ख होस वा विद्वान ब्राह्मण महान देवता हो । ब्राह्मण जन्मजात देवताको पनि देवता हो । ब्राह्मणले जस्तोसुकै कुकर्म गरे पनि पूज्य छ,.. उ महान देवता हो" आदि । यदि कुनै ब्राह्मणले ब्राह्मणत्तोर जातिको कुनै कन्यालाई बलात्कार गर्छ भने पनि क्षम्य छ । तर यदि ब्राह्मणोत्तर जातिको कुनै युवकले कुनै ब्राह्मण कन्यासंग सम्बन्ध स्थापित गर्छ भने त्यसलाई उम्लेको तेलमा हालेर मार्नु पर्छ, चाहे त्यो ब्राह्मण कन्या वासनाले अभिभूत भएर त्यो युवकसँग प्रणयको निवेदन गर्न स्वयं गएकी किन नहोस ।

त्यसबेला साहित्यको भाषा संस्कृत थियो । ब्राह्मणोत्तर जातिलाई संस्कृत पढने अनुमति थिएन । फलत: ब्राह्मणवर्गले यज्ञ दान, दक्षिणा, मन्त्र तन्त्र, स्वर्ग नरकको कपोल कल्पना एवं भगवानको त्रास समाजमा फैलाएर निरक्षर जनताको अस्तित्व सङ्कटमा पारे । ब्राम्हणवादको प्रभूत्व नमान्नेलाई मारी दिन्थ्यो वा समाजबाट वहिष्कार गरिन्थ्यो । ब्राम्हणवर्गको आतङ्कबाट हैरान भएका जनताले कसैले कसैलाई घृणाको दृष्टिले नहेरी समान रूपमा सम्मान दिने; सबैलाई परिश्रमको हिस्सा प्राप्त हुने धर्मको चाहना गर्न थाले । ठीक यस्तै समयमा बुद्धको आगमन भयो ।

वौद्ध धर्म ब्राह्मणवादको विरूद्ध वगावत थियो । वौद्ध धर्म विजयी भएर मौर्यकालमा राज्य धर्म बन्यो । ब्रामणवर्गको श्रेस्ठता समाप्त भयो । यज्ञ, बलिदान, भोज, दान-दक्षिणा सबै बन्द भयो । यस वंशको अंतिम राजा वृहद्रय थियो । विद्वान ब्राम्हण पतंजलिले ब्राम्हण सेनापति पुण्यमित्रलाई जातीय अपमानको ध्यान दिलाएर वृहद्रयको हत्या गर्न उक्साए । राजा वृहद्रय सेनाको निरीक्षण गरिरहेको बेला पूण्यमित्रले राजाको हत्या गरी आफै राजा बने । उसले उर्दी गरे — जुनसुकै बौद्ध विद्वानको शीर ल्याउनेलाई एकसय सुनको सिक्का पुरस्कार दिइने छ । यसरी ब्राम्हणवादको एक छत्र राज्य कायम भयो । जाति–बन्धन, दान दक्षिणा, यश, मोक्ष, स्वर्ग-नरक आदिको ब्यापक प्रचार गरियो । (यसै समयमा मनु स्मृति पनि रचना गरिएको थियो ।) बौद्ध धर्मको प्रहारले ब्राम्हणवादको ढाँड भाँचिएको थियो । यज्ञ एवं जाति बन्धनलाई जनताले घृणा गर्न शुरू गरेका थिए । यस्तै समयमा शङ्कराचार्यको आगमन भयो र शङ्कराचार्यले ब्राम्हण धर्मको पुन: आन्दोलन चलाएर देशभरमा वैद्विक धर्म, जातिपाति र ब्राम्हणको श्रेष्ठता कायम गरे ।

भारतमा मुसलमानको आगमनले विक्षिप्त जनता पुन: जुर्मुराएर उठे । इस्लाम धर्मले सबैलाई समान दृष्टिले हेर्थ्यो । इस्लाम धर्मको सरलताबाट प्रभावित भएर भारतको गरीब उपेक्षित जनताहरू धमाधम इस्लाम धर्म स्वीकार गर्न लागे । यसै समयमा संतहरूको आगमन भयो । नामदेव, कवीर, रैदास, दादू दयाल, गुरू नानक जस्ता सन्तहरूले समाजमा ब्याप्त रूढी-अन्धविश्वास एवं जातिपाति माथि कुठाराघात गर्नुका साथै वाहुन एवं पुरोहितवाद माथि पनि प्रहार गरे । सन्तहरूले हिन्दू र मुस्लिमका बीचको भेदभावको नीति र मूर्ति पूजाको विरोध गरे एवं ब्राम्हणवादको पोल खोली दिए । उनीहरूले कर्मकाण्डको धज्जी उडाए । परिणाम स्वरूप तीर्थ एवं ब्राम्हणको महत्व कम भयो । ब्राम्हणहरू कुनै शारीरिक श्रम गर्दैन थिए, यसैले भोकै मर्न थाले ।

जनतामा साँस्कृतिक चेतना आयो । जनताले कुनै पनि ब्राम्हण मतलाई तर्कको कसौटिमा जाँच्न थाले । अकवरको शासनकाल सम्ममा ब्राम्हणको आधिपत्य लगभग समाप्त भएको थियो । यस्तो समयमा ब्राम्हणवर्ग एउटा यस्तो ब्राम्हण विद्वानको खोजमा लागेका थिए जसले पुन: ब्राम्हण राज्य स्थापना गर्नमा सहयोग गर्न सकोस र जनतालाई पुन: गुमराह गरेर धर्मको ध्वजा फहराउन सकोस ! वर्ण व्यवस्थालाई फेरि जीवीत गर्न सकोस! सबैको मनमा तीर्थ व्रतोपवासप्रति आस्था जगाएर ब्राम्हणको सर्व श्रेष्ठता प्रमाणित गर्न सकोस ! यस्तै समयमा तुलसीदासको आगमन भयो । उनी ब्राम्हणवाद माथि परेको घोर सङ्कटबाट विचलित भए । उनी यो घोर सङ्कटबाट मुक्तगरी ब्राम्हणलाई पुन: स्थापित गर्न ग्रन्थको चिन्तन मननमा लागे । तुलसीको समयमा जातिपातिको बन्धन कति शिथिलता थियो तथा ब्राम्हणवर्गको स्थिति के थियो भन्ने कुरा "राम-चरितमानस"को निम्न दोहाबाट स्पष्ट हुन्छ ।

"वाढहिं शूद्र द्विजह्न सन दम तुम्ह ते क ठु धाटि
जानइ ब्रम्ह सो विप्रवर आँखि देखा वहिं डांटि"

अर्थात "शूद्रहरू ब्राम्हणसँग केहीमा पनि कम छैनौं भनी विवाद गर्दछन् जसले ब्रम्हलाई जान्दछ उही नै ब्राम्हण हो भनी ठाडो-ठाडो जवाफ लाग्दछन्" यो पंक्तिबाट ब्राम्हणवादको वेदना परिलक्षित हुन्छ ।

तुलीदासले वालकाण्डको आरम्भमा नै भनेका छन् "वदउ प्रथम महीसुर चरना, मोह जनित संसय सब हरना" अर्थात "म सर्वप्रथम अज्ञानतावश उत्पन्न संदेह-

लाई दूर गर्न ब्राम्हणको चरणमा पाउ पर्दछु" स्पष्ट छ ऊ ब्राम्हणको चरणलाई पूजनीय मान्थ्यो। वैश्य या शूद्र जतिसुकै विद्वान भए पनि पूजनीय हुन सक्दैन थियो। यसको पुष्टि निम्न दोहाबाट स्पष्ट हुन्छ।

"सापत-ताडत परूष कहंता, विप्र पूज्य अस गावदि संता
पूजिय विप्रशील गुनहीना, शूद्र न गुन गन ज्ञान प्रवीना"

अर्थात, "ब्राम्हणले श्राप दिए पनि हत्या गरे पनि गाली गरे पनि ऊ पूजनीय छ गुण रहीत किन नहोस, तर ऊ ब्राम्हण हो भने पूजनीय छ र गुणले युक्त होस वा ज्ञानमा निपूण होस तै पनि शूद्र पूजनीय हुँदैन।"

तुलसीले ब्राम्हणलाई भगवान बनाउन कुनै कसर छोड़ेनन्

"जौ विप्रह्न वस करहु नरेसा तौ तु अ वस विधि विष्णु महेसा" अर्थात–'हे नरपति यदि तिमीले ब्राम्हणलाई बशमा ल्यायौ भने ब्रम्हा, विष्णु र महेश पनि तिम्रो अधीन हुनेछन्" यसरी ब्राम्हणलाई भगवानको समक्षकमा उभ्याइएको छ भने कहीं कहीं त ब्राम्हणलाई भगवान भन्दा पनि उच्चको सिद्ध गर्न कोशिश गरिएको छ।

'नारद श्राप दीह्न एक बारा, कलप एक तेहि लगि अवतारा"

अर्थात "एक पटक ब्राम्हण नारदले स्वय भगवानलाई पनि श्राप दिए। यसैकारण एक कल्पमा जन्मग्रहण गर्नु पर्‍यो। आज हामी बाल योगेश्वर, साइबाबा, रजनीश आदि जस्ता व्यक्तिको नामको अगाडि "भगवान" शव्द जोडिदा चिढ़िन्छौं, तर तुलसीदासको आज कसैले पनि निन्दा गर्दैन जबकि उनले लाजै नमानी ब्राम्हणलाई भगवान भन्दा पनि श्रेष्ठ हो भन्ने ब्याख्या गरे।

"राम चरितमानस" पढे पछि यस्तो लाग्छ मानौं भगवान केवल ब्राम्हणको उद्धारको निम्ति पृथ्वीमा जन्म लिन्छन्।

"विप्र धेनु सुर संत हित, लीह्न मनुज अवतार"

अर्थाह– वहाँले ब्राम्हण, गाई, देवता र संतको हितको निम्ति मनुष्यको रूप धारण गर्नु भयो।" तुलसीदास जब भगवान रामको सुन्दरताको वर्णन गर्छन त्यहाँ पनि आफ्नो जातिलाई भूल्दैनन्।

'उर मनिधर पदिक की सोभा, विप्र चरण देखत मन लोभा'

अर्थात– "उनको हृदयमा मणी माला सुशोभित छ ब्राम्हणको चरणको चिह्नले मनलाई मोहित गर्छ।"

ब्राम्हणको चरण चिह्नले सुन्दरतामा वृद्धि ल्याउँछ कस्तो विलक्षण सौन्दर्य बर्णन? स्पष्ट छ तुलसीदास रामलाई ब्राम्हणवादको घेराउबाट थोरै पनि चलमल गर्ने अनुमति दिदैनन् र मानसको राम चुपचाप तुलसीले देखाएको बाटोमा अघि बढ्छ। राम विवाहमा वेद पनि ब्राम्हणवादको रूपमा प्रतिबिम्बित भएर सम्पूर्ण विवाह विधि सम्पन्न हुन्छ। कहिले काहीं त यस्तो लाग्छ राम चरितमानस रामको महत्व भन्दा पनि अधिक ब्राम्हणवादको महत्व सिद्ध एवं स्थापित गर्न लेखिएको महाकाव्य हो। यही उद्देश्य पूर्तीको निम्ति तुलसीदासले नायक रामलाई कायरको रूपमा सम्म प्रस्तुत गरे। यो महाकाव्यको गम्भीर दोष हो। नायक सुत्न जानु अघि शंकर गुरूको साथै ब्राम्हणको चरण स्मरण गर्नु पनि भूल्दैनन्। रामको राज्याभिषेकमा एउटा आदेश यस्तो पनि थियो।

"सव विधि करहु भूमिसुर सेवा"

अर्थात– "सबै किसिमले ब्राम्हणको सेवा गर" अथवा "ब्राम्हणको चरणकमलमा शीर झुकाएर रघुनाथले रथ चलाए।"

तुलसी नारीको निन्दक थिए भन्ने सर्वविदित छ। राम चरितमानसमा नारी माथि विभिन्न कटाक्ष गरिएको छ चाहे सीता नै किन नहोउन्। तर, जब ब्राम्हण स्त्रीको प्रश्न आउँछ तब तुलसीको भाका फेरिन्छ।

"गुरूतीय पद वंदे दुहु भाई
सहित विप्रतिय जे संग आई"

अर्थात–"राम तथा लक्ष्मण दुबै भाइले गुरूका स्त्रीहरू तथा उनीहरूका साथ आउने अन्य ब्राम्हण स्त्रीहरूलाई पनि नमस्कार गरे।"

ब्राम्हणको चंगुलबाट भरत पनि बच्न सकेनन्। वनवासबाट रामलाई फर्काउन नसकेपछि आफै राजपाट चलाउँछन् र एकदिन भरत ब्राम्हणसँग भन्छन्–

'भूसुर वोलि भरत कर जोरे, करि प्रनाम वय बिनय निहोरे
उत्र नीच कारजु भल पोचू, आयसु देव न करब संकोचू"

अर्थात– भरतजीले हात जोडेर ब्राम्हणलाई विन्ति गरे अनि भने कि तपाईहरू उच नीच असल खराब जे जस्तो कामको निम्ति सङ्कोच नमानी आज्ञा दिनु होला।"

ब्राम्हणको आज्ञा पाए भरत खराब भन्दा खराब काम पनि गर्न तत्पर देखिन्छन्। तर यो भरतमाथि तुलसी प्रदत्त कलङ्क हो। यस्तो लाग्छ सबै पात्र मानसिक रूपले ब्राम्हणको गुलाम छन्।

रामलाई ठाउँ ठाउँमा ब्राम्हणको गुणगान गाउन लगाइएको छ।

"ते नर प्रान समान मम, जिह्न के द्विज पद प्रेम"

अर्थात-"जसलाई ब्राम्हणको चरणमा प्रेम छ ती मानिसहरू मेरो प्राण समान छन्।

ब्राम्हणको विरूद्ध बोल्नेको विजोग हेर्नोस!

द्विज निंदक बहु नरक भोग करि
जग जनमइ वायस सरीर धारि"

अर्थात– "ब्राम्हणको निन्दा गर्ने ब्यक्तिले धेरै नरक भोगेर पृथ्वीमा फेरि कागको जन्म लिन्छ"

यी उदाहरणबाट स्पष्ट हुन्छ कि तुलसी शोषित जनताको उत्पीडनबाट त्यति ब्यथित थिएनन् जति ब्राम्हण संस्कृतिको बिघटनबाट चिन्तित थिए। यही कारण थियो कि तुलसीले ब्राम्हण पक्षपातको अनुपम उदाहरण प्रस्तुत गरे। कहीं पनि कुनै पनि पात्र ब्राम्हणको विरूद्ध बोल्दैनन्। वाल्मीकि रामायणमा जाबाली नामक एक विद्वान रामलाई सम्बोधन गर्छन् "हे राम यो सारा धर्म र आदेश तो चतुर ब्यक्तिहरूद्वारा दिइएको हो जो सोझासाझा जनतालाई पथभ्रष्ट गर्न सिपालु थिए। अरूलाई दान दक्षिणा गर्न उक्साएर स्वयं धन कमाउन सहज उपाय निकाल्दथे। उनीहरूको सिद्धान्त त यही भन्नु थियो "यज्ञ गर, बलिदान गर, दान गर स्वयं भोकै बस ... अर्थात धेरै भन्दा धेरै हामीलाई देऊ। हे राम! बुद्धिबाट काम लेऊ।" जाबालीको इशारा ब्राम्हण समुदाय प्रति थियो भन्ने स्पष्ट छ।

तुलसीले आदिकाव्य वाल्मीकि रामायणबाट धेरै ग्रहण गरेका छन्, तर जहाँ ब्राम्हणको निन्दा गरिएको छ त्यहाँ आफ्नो स्वच्छन्द मत ब्यक्त गरेका छन्। संक्षेपमा, राम चरितमानसमा कहीं पनि ब्राम्हणको निन्दा गरिएको पाँइदैन।

हिन्दी साहित्यको आचार्य रामचन्द्र शुक्ल एवं हजारी प्रसाद द्विवेदि जस्ता अग्रगण्य समीक्षकहरूले तुलसीलाई पुनरूद्धारक, मर्यादावादी, लोक नायक आदि शब्दले विभूषित गरे। समाजवादी आलोचक राम विलास शर्मा पनि तुलसीलाई प्रगतिशीलताको मखुण्डो ओढाउन पछि परेनन्। तर ध्यानपूर्वक राम चरितमानसको चिन्तन मनन गर्ने हो भने स्पष्ट हुन्छ कि तुलसीदास

पुनरूद्धारक थिए केवल ब्राम्हणवर्गको मर्यादा, पोषक थिए त केवल जाति प्रथाको विभेदकारी मर्यादाको ।

तुलसी साहित्यको मर्मज्ञ विद्वान डा० युगेश्वरले आफ्नो किताब "तुलसीदास आजको सन्दर्भमा" मा लेख्नु भएको छ "भनिन्छ कि तुलसीदासले सामाजिक मर्यादालाई प्रतिष्ठित गरे तर, ती सामाजिक मर्यादाको अर्थ थियो वर्णाश्रम युक्त ब्राम्हणवादको नेतृत्व भएको सामाजिक मर्यादा ।"

अन्तमा निष्कर्स स्वरूप यति भन्न सकिन्छ कि तुलसीदासले भक्तिको क्षेत्रमा उद्वार दृष्टिकोण अपनाए पनि सामाजिक विधानमा उनले एक विशेष १ वर्ग (ब्राम्हण-वर्ग) लाई विशेष अधिकार दिए तथा मर्यादाको नाममा दूषित जाति पातिको वकालत गरे । कूल मिलाएर उसको दृष्किोण प्रबुद्ध ब्राम्हणवाद, कट्टर ब्राम्हणवाद भन्दा पनि खतरनाक प्रमाणित भयो किनकि एक पटक उखेलिसकेको ब्राम्हणवादको जरालाई उनले पुनः शताब्दीयौंसम्म धर्तीमा गाडि दिए । आज पनि सिधासाधा जनता भगवानको आदेश समान पालन गरिरहेछन् । तर, अझै बुद्ध वा कबीरको आत्मा मरेको छैन यसर्थ त्यो दिन टाढा छैन जब ब्राम्हणवादको नाम निशान मेट्न असख्य विद्वान एवं चेतनशील नौजवान तयार हुनेछन् ।

–अनु० **कैलाश मादेन**

'सरिता जुलाई (प्रथम) १९८० अंक–६०५

गरीवको बिलौना

–जगतकुमार श्रेष्ठ

चतरा लाइन, धरान बजार

मुटूको व्यथा झन बढ्दै गयो औषधी पाइन
सुखको कथा सुनेर आएँ तर सुख पाइन
दु:खिको जीवन कस्तो छ भन्ने दु:खिलाई थाहा हुन्छ
एक छाक खाई एक झुम्रो लाई जीवन बिताउँछ !
दिन भरि मरी पसिना काडछ एक पेट खानलाई
दिनको थकाई बिर्सेर साँझमा घरतर्फ जानलाई
'आजको ज्याला देऊ हे महाजन! केही छैन भरे खान
छोरा र छोरी आश गर्दै होलान खाने चीज लिई जाने'
यो कुरा सुनी झकिन्छ महाजन 'भोलि लिएर खा
केहि खाने कुरा नै छैन भने माटो नै उठाई खा'
विचरा गरीव बोल्न न सकी घरतिर हिंडदिन्छ
साहुको वचन सुनेर उसको हृदय चुडिन्छ
'गरीब भई बाच्नु भन्दा मर्नु नै बरु वेस
गरीव जत्ति भोकले मरून धनिले गरून ऐश !'

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

सत्यमान लामा

"सत्य निर्माण सेवा"
कालिमाटी, काठमाडौं फोन१६०६८-१६७६७

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

तेजप्रसाद राई

(रत्नचोक-धरान)
भू. पू. प्र. पं. घोपा गाउँ पञ्चायत सुनसरी

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

गोबिन्द मोक्तान

(बुद्धमार्ग-धरान)
भू. पू. प्र. पं. धरान नगर पञ्चायत सुनसरी

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना

आङगेल्बु शेर्पा

(सोलू)
लाजिम्पाट, काठमाडौं फोन १२५६६

* * *

श्री ५ एश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

भागीश्वर थुलुङ

वीरेन्द्रचोक, धरान-१६
सुनसरी, कोशी अञ्चल, नेपाल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना ।

शेरबहादुर लिम्बू

सिद्धार्थनगर धरान- १८
सुनसरी, कोशी अञ्चल, नेपाल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

गंगाप्रसाद राई

चौकीबारी धरान- १६
सुनसरी, कोशी अञ्चल, नेपाल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना ।

नयनबहादुर मगर

बिष्णुपुर-सिराहा
सगरमाथा अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

नीरकुमार राई

चौकीबारी धरान- १६
सुनसरी, कोशी अंचल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

श्रीमती प्रमिला राई

चौकीबारी, धरान- १६
सुनसरी, कोशी अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

शुभलाल राई

भू. पू. प्रधानपञ्च
तथा लालपुर गाउँ पंचायत परिवार
सिराहा, सगरमाथा अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

छिरिङ लामा

प्रधानपञ्च
तथा धनगढ़ी गाउँ पंचायत परिवार
सिराहा, सगरमाथा अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

परशुराम राई

भू. पू. प्रधानपञ्च
तथा नाम्लला गाउँ पंचायत परिवार
भोजपुर, कोशी अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

कृष्ण लामा

प्रधानपञ्च
तथा फोक्सुन्डो गाउँ पंचायत परिवार
डोल्पा, कर्णाली अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

खड्गसिंह लिम्बू

प्रधानपञ्च
तथा डाडाँबजार गाउँ पंचायत परिवार
धनकुटा, कोशी अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

भानुभक्त भोलन तामाङ

प्रधानपञ्च
तथा रातोमाटे गाउँ पंचायत परिवार
मकवानपुर, नारायणी अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

पन्चानन्दसिंह राजवंशी

प्रधानपञ्च
तथा केचना गाउँ पंचायत परिवार
झापा, मेची अञ्चल

* * *

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

सोचितमान राई

प्रधानपञ्च
तथा बोखिम गाउँ पंचायत परिवार
भोजपुर, कोशी अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

गणेशबहादुर शेरचन

प्रधानपञ्च
तथा पोखरा नगर पंचायत परिवार
साँगुसुख पोखरा / फोन १०३

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

कमान्सिह लिम्बू

प्रधानपञ्च
तथा पृथ्वी नगर गाउँ पंचायत परिवार
झापा ,मेची अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

मुक्तिनारायण प्रधान

कार्यवाहक प्रधानपञ्च
तथा काठमाडौं नगर पंचायत परिवार
खिचापोखरी, काठमाडौं / फोन ११२८०,११४५२

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

कृष्णकुमार राई

प्रधानपञ्च
तथा धरान नगर पंचायत परिवार
धरान, सुन्सरी / फोन २०४

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

नीर शङ्कर श्रेष्ठ

प्रधानपञ्च
तथा हेटौंडा नगर पंचायत परिवार
हेटौंडा, मकवानपुर फोन ३७७

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

श्यामानन्दसिंह राजवंशी

प्रधानपञ्च
तथा महेशपुर गाउँ पंचायत परिवार
झापा, मेची अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

कुमार सुब्बा

प्रधानपञ्च
तथा इटहरी गाउँ पंचायत परिवार
सुन्सरी, कोशी अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

श्रेष्ठ टेलरिङ सेन्टर

६/१९२ पाको, नयाँसड़क
काठमाडौं

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

सर्वलाल धिमाल

प्रधानपञ्च
तथा राजघाट गा. पंचायत परिवार
मोरङ, कोशी अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

पोहाँतु चौधरी

प्रधानपञ्च
तथा चन्द्रगढी गाउँ पंचायत परिवार
चन्द्रगढी, झापा / फोन ८२

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

चुँडामणि चौधरी

प्रधानपञ्च
तथा कठार गाउँ पंचायत परिवार
चितवन, नारायणी अंचल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

सार्जनधनमणि राई

प्रधानपञ्च
तथा लेटाङ गा. पंचायत परिवार
मोरङ, कोशी अंचल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

टेकबहादुर गुरुङ

प्रधानपञ्च
तथा नयाँ गा. पंचायत परिवार
इलाम, मेची अंचल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

शिवकुमार राई

प्रधानपञ्च
तथा होम्लाङ गाउँ पंचायत परिवार
भोजपुर, कोशी अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

पैमान राई

प्रधानपञ्च
तथा टेक्मा गाउँ पंचायत परिवार
खोटाङ सगरमाथा अञ्चल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

मानबहादुर राई

प्रधानपञ्च
तथा झाक्पा गा. पं. परिवार
खोटाङ

श्री ५ बडामहारानी सरकारमा
सुस्वास्थ्य, दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

श्यामबहादुर थापामगर

प्रधानपञ्च
तथा बासमाडी गाउँ पंचायत परिवार
मकवानपुर, नारायणी अञ्चल

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

चन्द्रकुमार शेर्मा

प्रधानपञ्च
तथा ओल्याने गाउँ पंचायत परिवार
पाँचथर, मेची अञ्चल

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ बडामहारानी सरकारमा
सुस्वास्थ्य, दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

श्रीमती कामीदोमा शेर्पा

प्रधानपंच
तथा नाम्चे बजार गाउँ पंचायत परिवार
नाम्चे, सोलुखोम्बु, सगरमाथा

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

शङ्कर लामा

प्रधानपञ्च
तथा पद्मपोखरी गाउँ पंचायत परिवार
मकवानपुर, नारायणी अञ्चल

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

जुद्धबहादुर राई

प्रधानपञ्च
तथा कसेनी गाउँ पंचायत परिवार
मोरङ, कोशी अञ्चल

श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्यराज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

रणसिंह थापा

सभापति
तथा बागलुङ जिल्ला पंचायत परिवार
(भकुण्डे-पञ्चायत)

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

पदमबहादुर राई

प्रधानपञ्च
तथा सोपगाछी गाउँ पंचायत परिवार
झापा, मेची अंचल

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

अमृतलाल ताजपुरीया

प्रधानपञ्च
तथा लखनपुर गाउँ पंचायत परिवार
झापा, मेची अंचल

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

कमान्सिह लामा

प्रधानपञ्च
तथा मकवानपुरगढी गा. पं. परिवार
मकवानपुर, नारायणी अंचल

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

जगतसिंह लामा तामाङ

प्रधानपञ्च
तथा भीमफेदी गाउँ पंचायत परिवार
मकवानपुर, नारायणी अंचल

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

काशी राई

भू. पू. सदस्य
गा. फ. रा. अ. जिल्ला समिति
खोटाङ

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

मोतीलाल चौधरी

प्रधानपंच
तथा कल्याणपुर गाउँ पञ्चायत परिवार
सप्तरी

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

बकसमान राई

भू. पू. प्रधानपंच
तथा खोकु गाउँ पञ्चायत परिवार
धनकुटा

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

शमशेर गुरुङ

भू. पू. सदस्य
गा. फ. रा. अ. गोर्खा जिल्ला समिति
(मकैसिंग पञ्चायत गोर्खा, गण्डकी अञ्चल)

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

सुभान्सिह राई

प्रधानपञ्च
तथा खैराङ गाउँ पञ्चायत परिवार
भोजपुर

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

अमृत राई

प्रधानपंच
तथा पुमखा गाउँ पंचायत परिवार
खोटाङ, सगरमाथा अञ्चल

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

शेरबहादुर राई

प्रधानपञ्च
तथा दिक्की गाउँ पंचायत परिवार
खोटाङ

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

नरधन राई

उप प्रधानपञ्च
तथा टेम्मा गाउँ पञ्चायत परिवार
खोटाङ

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

असलमान राई

भू. पू. प्रधानपंच
खोकु गाउँ पंचायत
धनकुटा

✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲ ✲

श्री ५ ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मीदेवी शाहमा
दीर्घायु तथा अटल सौभाग्यको कामना !

भक्तबहादुर मझिया

भू. पू. प्रधानपञ्च
तथा सुँगा गाउँ पंचायत परिवार
धनकुटा

किराँतक्षेत्र र बुद्धिकर्ण राई

गोरखाली फौजले चौदण्डीमा आक्रमण गर्दा दूधकोशी इलाकाको पहाडी भागमा बस्ने स्थानीय ब्राम्हणहरू प्रमुख सहयोगी बनेका थिए । अतः रामकृष्ण कुँवर, अमरसिंह थापालाई दूधकोशी पार-गर्न [तर्न] मद्दत पुऱ्याई गोर्खाली सेनाहरू अरूणतर्फ बढाउँछन् । तर स्थानीय खम्बू र लिम्बूहरूले कडा प्रतिरोध देखाएकाले यसकाममा ठूलो कठिनाई पनि आइपरेको थियो । पृथ्वीनारायणशाहद्वारा महन्त भगवन्तनाथलाई लेखिएको यौटा चिट्ठी अनुसार गोर्खाली फौजहरू करीब एकहजार दुश्मन मार्दै अरुण ईलाकामा पुग्छन् र वल्लो किराँत र नदीको दायाँक्षेत्र उपर बिजयको घोषणा गर्दछन् । पृथ्वीनारायणशाहद्वारा नै लेखिएको अर्को पत्र (इतिहास प्रकाश १, १५१) बाट यो बुझिन्छ कि उक्त पत्र लेखिएको समय [मिति मेटिएको छ] अरुणनदीमा सीमाना पुगेको थियो र दुश्मन पक्षमा १,५०० जवान क्षति पुऱ्याइएको थियो ।

भाद्रसुदी १० मितिका दिन सरदार रामकृष्ण कुँवरले हरिनन्द उपाध्याय पोखे्रलको नाममा लेखेको यौटा पत्रमा गोर्खाली फौजलाई दूधकोशी पार-तर्न मद्दत पुऱ्याएकोमा प्रशंसा व्यक्त गरिएको छ । सरदार र सिपाहीरूलाई बाँड्नको लागि उक्त बाहुनले ३५५८ रूपैया ऋण पनि दिएका थिए । वि सं. १८३० फाल्गुण सुदी १५ रोज [सन १७७४ मार्च, शनिवार] मा अम्बपुरबाट अभिमानसिंह बस्नेत र पार्थ भण्डारीले उनै हरिनन्द उपाध्याय पोखे्रललाई लेखेको पत्रमा पनि किराँतक्षेत्र जित्ने काममा सहयोग पुऱ्याएकोमा प्रशंसा गर्दै ९००००० (नौ लाख) किराँतहरुलाई आपसमा फाटो गराएर चौदण्डी र बिजयपुर कब्जा गर्नमा गोर्खालीलाई सहयोग पुऱ्याएको कुरा लेखिएको छ । चौदण्डी कब्जा गरेको बेला यी बाहुनले पटना सिक्का७४६६ ऋण दिएका थिए र पछि पनि यसरी नै दिदै गए जसबाट जम्मा ११०५१ रूपैया पुग्यो । यो पत्रबाट बुझिन्छ कि हरिनन्दसँग पृथ्वीनारायणशाह औधी खुशी भए र लालमोहर गरेर किराँतभूमिको बीचमा ठूलो जमीन बिर्ताको रूपमा[A] प्रदान गरे ।

\+ \+ \+ \+ \+

एक अर्को सूत्र-अनुसार बुद्धिकर्ण राईले आफूलाई मोरङका राजा घोषत गरे, तर उनका जातका प्रमुखमध्ये कसैले पनि उनलाई साथ दिएनन् । हामीसँग दुईवटा आज्ञापत्र छन्-जस्मा उनले आफूलाई राजाको रूपमा सम्बोधन गरेका छन् । बुद्धिकर्णको मृत्यु भएको स्थितिको किटान गरिएको यौटापत्र राजाबाट युद्धसेनापति अभिमानसिंहलाई लेखिएको छ [श्रावण बदी २ रोज] । त्यो पत्रले बताउँछ कि बुद्धिकर्ण राईलाई ब्रिटिश क्षेत्रमा भाग्न लाग्दा अपहरण गरियो । त्यो क्षेत्र जितेको पुर-

[A] डी. आर. रेग्मी, आधुनिक नेपाल ग्रन्थ-१, पृष्ठ-२३६-२३७

स्कार स्वरूप अभिमानसिह बस्नेत र अरूलाई विर्ता दिइयो।

बुद्धिकर्ण राई मोरङमा गोर्खालीहरूको स्थिति खतरामा पार्न सक्ने क्षमताका थिए। त्यसकारण, पृथ्वीनारायणशाहले ब्रिटिश गभर्नरलाई यौटा पत्रबाट विजयपुर र अम्बरपुरबाट कामदत्तको अधिकार खतम गर्ने किराँती प्रमुखलाई मद्दत नगर्न अनुरोध गरे।⊕

\+ + +

पृथ्वीनारायणशाहले यो पनि घोषणा गरे कि किराँतीहरूलाई तिनीहरूको आफ्नो किपट भूमिबाट बन्चित गरिने छैन र मौजिक जग्गाधनिको जमीन बन्धक रूपमा बाहेक कुनै बाहिरबाट आउनेले आफ्नो पार्न सक्ने छैन।⊗

\+ + +

बुद्धिकर्णलाई पछि गोर्खाली सिपाहीहरूले अपहरण गरे र मारे<

\+ + +

वि. सं. १८४८ जेष्ठ बदी ५ रोज ६ मा रणवहादुरशाहले अभिमान सिह बस्नेतलाई पठाएको यौटापत्रमा पहाडको अम्बरपुर र सप्तरी, मोरङका साथै विजयपुर पहाड र दूधकोशी, कमला र कन्काई क्षेत्र वि. सं. १८३०–१८३२ दुई वर्ष भित्र कब्जा गरिएका थिए।□

\+ + +

यस्तो देखिन्छ कि यसबेलासम्म बुद्धिकर्ण राईको पत्ता पाउन सकिएको थिएन–पृथ्वीनारायणशाह यस सत्यलाई स्वीकार गर्दछन्। उनी आफ्ना भारदारहरूलाई भन्छन् कि 'जे जस्तो उपाय गरेर भएपनि-बुद्धिकर्णलाई मार्नैपर्छ र त्यसको लागि हत्या गर्नेवालालाई रू० १०००।-, १२००।- नगद पुरस्कार दिन।'

पृथ्वीनारायणशाह बुद्धिकर्णको हात्ति हात पार्न चाहन्छन् र उनी त्यसको लागि आफ्ना भारदारहरूलाई र दुश्मन फेला पार्न मान्छेलाई रू.४००।-, ५००।- दिएर हात लिने सल्लाह दिन्छन्। उनले यो पनि सल्लाह दिए कि दुश्मनको परिवार नेपाल भित्रै वसोवास गरिरहेको छ भने तिनको प्रयोगबाट पनि काम लिनुपर्छ।

आखिर यस्तो योजना मिलाइयो कि बुद्धिकर्णलाई रहस्यात्मक ढङ्गबाट मानुपर्छ। हामीले देखिसकेका छौं कि-- कसरी उनलाई गोप्य किसिमले पक्रियो र मारियो; जस्ले उनलाई मारे, उनीहरूले पृथ्वीनारायणशाहको निर्देशनलाई राम्ररी लागू गर्न यसो गरे।

जब बुद्धिकर्ण राई मारिए, पृथ्वीनारायण त्यस क्षेत्रबाट चिन्ता मुक्त भए।○

–अनु० **अमरशक्ति**

हरेक कुरालाई त्यसको उज्यालो पक्षबाट मात्र हेर्न गर्नुहस र आफूलाई पूर्ण आशावादी बनाउनोस!

– एक विद्वान

सधैं प्रफुल्ल रहनोस र प्रत्येक व्यक्तिलाई भेटदा मुस्कानले स्वागत गर्नुहोस!

– एक विद्वान

⊕ डि. आर. रेग्मी, आधुनिक नेपाल ग्रन्थ १, पृष्ठ-२३९-२४०

⊗ ,, ,, ,, २४१

< ,, ,, ,, २४३

□ ,, ,, ,, २४४

○ ,, ,, ,, २४५